

SAMMENDRAG

Formålet med denne masteroppgaven er å bidra til økt bevissthet om hvordan ungdommer sjølv opplever vennsksrelasjonene sine. Hva er det som skjer i spontane og frivillige relasjoner mellom ungdommer og hvordan ser de på de andre og på seg sjølv med utgangspunkt i relasjonene til hverandre? En viten om disse synspunktene og mekanismene bak dem kan hjelpe de voksne, også rådgivere, til å fremme vekst og læring hos ungdommer. Studien bygger på forskningsspørsmålet: *Hvordan opplever ungdommer i alderen 18 - 22 år vennskap og venner fra ståstedet sitt?*

Det empiriske forskningsmaterialet er samlet inn ved bruk av Q-metodologi. I undersøkelsen gjennomførte 44 ungdommer en Q-sortering, der de sorterte 36 utsagn om vennskap etter sorteringsbetingelsen: Sorter utsagnene ut fra ditt eget ståsted som den personen du er. Det er de subjektive opplevelsene til deltakerne som derfor danner grunnlaget for sorteringa, analysen og den videre tolkinga av resultatene. Gjennom en faktoranalyse av materialet ble det avdekket tre faktorer som representerer tre mulige syn på hvordan ungdommer opplever relasjonene til venner. Det var mange likheter i de tre synene, men det var også store ulikheter. Faktor 1 foretrekker nære og trygge relasjoner til gamle, gode venner, faktor 2 liker å bli kjent med nye mennesker og gjøre nye erfaringer og faktor 3 syns det er best å vurdere nøye og si fra hvis noe ikke fungerer som det skal, uansett om det gjelder gamle eller nye venner. Disse funnene blir satt i sammenheng med relevant teori og drøftet nøye.

ABSTRACT

The intention of this thesis is to increase awareness of how young people themselves see their friendship relations. What is it that happens in spontaneous and voluntary relationships between young people, and how do they see the others and themselves on the basis of their relations to each other? A knowledge of these views and the mechanisms behind them may help the adults, also the counsellors, to promote growth and learning in adolescents. The study builds on the research question: *How do young people, aged 18 - 22 years, experience friendship and friends from their point of view?*

The empirical material has been collected by using Q-methodology. In the survey 44 youngsters conducted a Q-sorting, where they sorted 36 statements about friendship according to following sorting condition: Sort the items from your own point of view as the person you are. The subjective experience of participants thus forms the basis for sorting, analysis and further interpretation of the results. A factor analysis of the material revealed three factors representing three possible views on how adolescents experience relationships with friends. There were many similarities in these three views but also large differences. Factor 1 prefers close and secure relationships with old good friends, factor 2 likes to meet new people and make new experiences and factor 3 thinks it is best to consider carefully and speak up if something does not work as it should, whether old or new friends. These findings are set in the context of relevant theory and discussed thoroughly.

FORORD

Høsten 2011 kom jeg inn på andre året på toårig master i rådgivning på det nyetablerte Instituttet for rådgivning og voksnes læring ved NTNU etter å ha studert to år på halv tid på Rådgivning 1 og 2. Jeg sender varme tanker til alle de som underviste oss, spesielt studieleder Astrid Grude Eikseth, de to lærerne Tove Steen-Olsen og Snefrid Tislevoid, medstudentene mine og ikke minst studenten Helle som med jevne mellomrom i to år delte hybelen sin på 12 kvm med mor. Jeg vil takke alle de jeg møtte på IVR-instituttet for hjelpsomhet og fleksibilitet som hjalp den pendlende studenten fra Finnmark videre og rette en spesiell takk til medstudenten min Barbro Skålvik. Uten hennes hjelp og støtte til både praktiske utfordringer og spesielt statistikken ville jeg ikke ha klart dette. Våren 2012 kunne jeg endelig begynne på oppgaven som foreligger her. Arbeidet med den har vært spennende og givende men krevende både for meg og de rundt meg. I den forbindelse vil jeg takke Arne for tålmodighet, hjelp med statistikken og korrekturlesning, Ritva for gjennomlesning og innsiktsfulle tilbakemeldinger på oppgaven før innlevering og vennene mine for å være de gode vennene dere er. Dere har støttet meg i å realisere denne drømmen som jeg har hatt i tretti år. Livslang læring er blitt en ny realitet i samfunnet, og jeg håper og tror at den vil få mange gode ringvirkninger, også for elever som trenger rådgivning på videregående skole.

Uten de velvillige ungdommene som stilte opp til undersøkelsen min, noen til intervjuene og andre til Q-sorteringa, ville det ikke blitt noe av denne studien. Tusen takk til dere alle! Så vil jeg si: - Ja, men er ikke det nettopp slik disse ungdommene er, flotte personer som stiller opp for hverandre og til og med for rådgiveren når hun trenger litt hjelp til studiene sine?

Til slutt vil jeg rette en stor og hjertelig takk til min veileder Eleanor Allgood, som påtok seg utfordringen med å veilede studenten i Finnmark - fra Toronto i Canada. Bedre veiledning enn den jeg fikk i svarene som lå i e-posten min like raskt hver gang, kan jeg vanskelig tenke meg! Her fikk jeg virkelig oppleve hvordan god rådgivning praktiseres med de presise, ærlige, av og til korrigerende og alltid like vennlige og oppmuntrende svarene jeg mottok. Når jeg nå vender tilbake til jobben, er jeg glad for å kunne gjøre det med nytt verktøy i kassa, men samtidig kommer jeg til å savne dette flotte studiet.

November 2012

Pia-Liisa Savonius Nystad

Innhold

1 INNLEDNING	1
1.1 Bakgrunn for valg av tema	1
1.2 Hensikten med studien og forskningsspørsmål	1
1.3 Begrepsavklaringer	4
1.4 Oppbygning av oppgaven	6
2. TEORETISK FORANKRING	7
2.1 Teorien om personer i relasjoner	7
2.1.1 Avhengighet	8
2.1.2. Uavhengighet.....	8
2.1.3 Gjensidighet.....	9
2.2 Tillit forklart med utgangspunkt i positiv psykologi og personsentrert teori	10
3. METODE	11
3.1 Q-metodologi og terminologi innen den i korte trekk	11
3.2 Designen i studien	14
3.3 Subjektivitet i Q-metodologi	15
3.4 Kommunikasjonsuniverset og et Q-utvalg	17
3.4.1 Intervju for å samle inn utsagn	17
3.4.2 Fra intervju til Q-utvalg.....	18
3.5 Personutvalget	19
3.6 Gjennomføring av Q-sorteringen.....	20
3.7 Faktoranalysen.....	22
3.8 Kvaliteten i studien.....	24
3.8.1 Reliabilitet	24
3.8.2 Validitet	25
3.8.3 Etske hensyn.....	25
4. TOLKNING AV FAKTORENE.....	26
4.1 Faktor 1: Gamle venner er gull verdt og vi støtter hverandre uansett	26
4.2 Faktor 2: Jeg er åpen, går nye veier og gjør nye erfaringer	32
4.3 Faktor 3: Jeg ser hva som er bra og ikke bra og jeg sier fra	36

5. TOLKING AV FAKTORSYNE OG VIDERE DRØFTING	40
5.1 De tre faktorsynene.....	41
5.2 Det er vanlig å oppleve seg som annerledes i en livsfase med mange endringer.....	42
5.3 Støtte til endring og vekst i samspill med andre.....	42
5.4 Positiv vekst med utgangspunkt i negative erfaringer.....	44
5.5 I felleskap dannes de gode normene og oppfatningene om vennskap.....	45
5.6 Implikasjoner for rådgivning	47
5.6.1 Hva kan en rådgiver lære av disse faktorsynene?.....	47
5.6.2 Likt og ulikt i vennerelasjoner og rådgivningsrelasjoner	48
5.7 Videre forskning	50
6. REFLEKSJONER KRING STUDIEN OG ROLLA MI SOM FORSKER.....	50
7. REFERANSELISTE	53
8. VEDLEGG	55
Vedlegg 1 Forespørsel om deltakelse i et innledende intervju	55
Vedlegg 2 Informasjonsbrev og samtykkeerklæring.....	56
Vedlegg 3 Instruks for sortering av utsagn.....	56
Vedlegg 4 Intervjuguide for innledende intervjuer	58
Vedlegg 5 De 95 utsagnene fra intervjuene og Q-utvalget	59
Vedlegg 6 Q-utvalget.....	63
Vedlegg 7 Forskningsdesignen i studien	65
Vedlegg 8 Sorteringsmatrisen for studien	66
Vedlegg 9 De gjennomsnittlige Q-sorteringene for de tre faktorene	67
Vedlegg 10 Egenverdiene til de sju uroterte faktorene, faktorkarakteristikk for de tre roterte faktorene inkludert reliabilitet og korrelasjonene mellom faktorene.....	68
Vedlegg 11 De tre faktorene.....	69
Vedlegg 12 Utsagn som skiller faktor 1 fra de andre	70
Vedlegg 13 Utsagn som skiller faktor 2 fra de andre	71
Vedlegg 14 Utsagn som skiller faktor 3 fra de andre	72
Vedlegg 15 Konsensusutsagn	73
Vedlegg 16 Referat av Q-sorteringssituasjonene i de to gruppene med skoleelever	74
Vedlegg 17 Illustrasjonsfoto av en Q-sortering om vennskap og venner.....	76

FIGUR- OG TABELLOVERSIKT

Figur 1: Q-sorteringsmatrise for studien min	34
Tabell 1: Designen i studien min	28
Tabell 2: De tre faktorene som kom fram i undersøkelsen	36
Tabell 3: Korrelasjonene mellom faktorene	37
Tabell 4: Egenverdiene til de uroterte faktorene	37

1 INNLEDNING

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Som lærer på en videregående skole i over 30 år, de siste 18 av dem også som rådgiver, har jeg sett mange ungdommer gjennomføre videregående skolegang og andre avbryte eller velge bort skolegangen. De aller fleste har funnet seg en plass i livet og gjør en jobb det står respekt av, det være seg med eller uten utdanning. Målsettinga for utdanningspolitikken i Norge er uansett å få flest mulig gjennom videregående skole, og rådgivningen skal bidra til dette: "Rådgivinga skal medverke til å utjamne sosial ulikskap, forebyggje fråfall og integrere etniske minoritetar" (Forskrift til Opplæringslova, § 22-1, hentet 9. 11. 2012 fra <http://www.lovdato.no/for/sf/kd/td-20060623-0724-062.html>).

Det er stor interesse for forebygging av frafall i den videregående skolen, og risikofaktorer har vært kartlagt gjennom grundige statistiske analyser i de siste årene. Av de statistiske undersøkelsene går det på en indirekte måte også fram at en del ungdommer som er risikogrupperne, gjennomfører skolegangen sin. Dette har ikke vekket noen større oppmerksomhet til nå. I løpet av masterstudiet i rådgivning har jeg interessert meg for elever som gjennomfører mot dårlige odds. Etter hvert har jeg begynt å spørre meg mer generelt om rådgivere, skolen og samfunnet ikke burde se nærmere på hvilke ressurser ungdommer besitter og reflektere over hvilken rolle disse ressursene spiller for ungdommene.

At vennene spiller en stor rolle i livet til ungdommene, er det neppe noen som vil betvile. Verden rundt oss forandrer seg raskt, og de sosiale omgangsformene har også endret seg siden jeg var ung, ikke minst på grunn av sosiale medier. For 30 år siden kunne jeg ikke ane at jeg ville være deltaker i en slags virtuell landsby på grensa mellom virkeligheten og en fiksjon alle vi som deltar, er med på å skape, eller at jeg kunne omgås søstera mi i Helsingfors gjennom billedtelefonen. Som godt voksen rådgiver opplever jeg at jeg har behov for å sette meg bedre inn i hvilke opplevelser og tanker ungdommene sjølv har når det gjelder vennskspsrelasjonar. Derfor har jeg valgt vennskap som tema for masteroppgaven min i rådgivning.

1.2 Hensikten med studien og forskningsspørsmål

I det store forskningsprosjektet *Bortvalg og kompetanse: Gjennomføring, bortvalg og kompetanseoppnåelse i videregående opplæring blant 9749 ungdommer som gikk ut av*

grunnskolen på Østlandet våren 2002. Hovedfunn, konklusjoner og implikasjoner fem år etter har forskerne avdekket ulike faktorer som fører til økt sannsynlighet for at elever ikke gjennomfører skolegangen. Den sosioøkonomiske bakgrunnen til elevene, kjønn, etnisitet, valg av programområde, karakterene og fraværet på ungdomsskolen er noen av de viktigste faktorene som har sammenheng med skoleavbrudd - eller bortvalg av videregående skole som forskergruppa her velger å kalle det for å understreke elementet av vilje som i noen monn er med i prosessen. I følge rapporten er det karakterer fra ungdomsskolen som best indikerer gjennomføring av videregående skole. Når forskergruppa har sett på hvilke faktorer som samvarierer med karakterene fra grunnskolen, har det vist seg at det er en del faktorer som hver for seg har en relativt svak signifikans, men samlet gir en større effekt. Én av disse faktorene er det å være orientert mot venner i fritida uten at venneorienteringa er knyttet til organiserte aktiviteter. Forskerne grupperer fritidsaktivitetene som skolestøttende slik som idrettsaktiviteter, og som skolekonkurrerende slik som omgang med venner og bruk av data i ustrukturerte former. De mener at det ser ut til at de ustrukturerte aktivitetene konkurrerer med skolen om fritid som kunne blitt brukt til hjemmeoppgaver (Markussen, Frøseth, Lødding og Sandberg, 2008).

Denne forskningsrapporten har gitt mange svar angående bortvalg av videregående skole i Norge. Rapporten viser samtidig hvilken imponerende utvikling det har vært innen kvantitativ forskning basert på et ideal om objektivitet de siste tiårene. Det er også gjennomført intervjuer med elever som ikke har gjennomført, og slik klarer forskerne å formidle subjektive stemmer som beskriver grunner til bortvalg (ibid.). Som rådgiver kjenner jeg igjen det bildet som trer fram både i statistikkene og i de kvalitative undersøkelsene og er fornøyd med at det foreligger data fra en undersøkelse med svært god kvalitet som rydder unna tvil, spekulasjoner og synsing om faktorer som er knyttet til bortvalg. Det virker for meg som om mye av det som kan avklares ved hjelp av kvantitative metoder, er avklart på en uttømmende måte for en stund framover. Slik jeg ser det, har disse resultatene stor verdi for den norske skolen i og med at det er mulig å finne ut hvilke elever som er i risikogrupper og som trenger de begrensede ressursene en rådgiver eller kontaktlærer har til disposisjon i skoleverket.

En tilnærming der eksperter med utgangspunkt i resultater av kvantitative, resultatorienterte effektivitetskalkuler definerer en problematikk, har en fallgrube, som Joseph og Linley (2006) tar opp i boka *Positive Therapy: A meta-theory for positive psychological practice*: Når utgangspunktet for tenkinga er at det er ekspertene som på den mest oversiktlige måten kan gi

oss svarene på spørsmålene, blir en lett ledet til å tro at det også er de som har de beste løsningene på disse spørsmålene. Når det gjelder rapporten om bortvalg og kompetanse, kan en for eksempel lett bli forledet til å tolke resultatene slik at ungdommene kan ha verdifulle venner, som er de vennene ungdommene driver organiserte fritidsaktiviteter med, og verdiløse venner, som er de ungdommene oppholder seg sammen med i uorganiserte fritidsaktiviteter. Jeg vil understreke her at forskerne sjølv i rapporten sin ikke på noen måte antyder årsakssammenhenger de ikke har belegg for (Markussen et al., 2008). Straks en hvilken som helst skolerådgiver møter overforenklinger, vil det melde seg motforestillinger av typen: Hva med de ungdommene som av en eller annen grunn ikke kan ha voksne som støttepeler i livet sitt, skal de ikke få ha vennene sine som nettverk heller? Enn de som lett isolerer seg, skal vi prøve å ta sosiale media fra dem for å få dem til å gå ut i skoleverdenen og få seg virkelige venner? Dette er ikke noen enkle spørsmål og sammensatte spørsmål krever løsninger som tar utgangspunkt i en sammensatt beskrivelse av virkeligheten.

En alternativ tilnærming med forankring i lokalkunnskap har som utgangspunkt at det alltid er den personen det gjelder som har nøklene til løsningene og ikke ekspertene eller noen andre (Joseph & Linley, 2006). Dette harmonerer med målsetninga i norsk rådgivning som er å hjelpe rådsøkeren til å bli i stand til å hjelpe seg sjølv og ikke å tre de riktige svarene og løsningene nedover hodet på vedkommende (Johannessen, Kokkersvold og Vedeler, 1994/2007). Dette synet blir også bekreftet i Forskrift til Opplæringslova og kommer best til uttrykk i forbindelse med yrkesrådgivning: "Eleven skal gradvis bli bevisst sine egne interesser, dugleikar og verdiar, og få kunnskap, sjølvinnsikt og evne til sjølv å kunne ta avgjerd om yrkes- og utdanningsval» (Forskrift til Opplæringslova, § 22-1, hentet 9. 11. 2012 fra <http://www.lovdatab.no/for/sf/kd/td-20060623-0724-062.html>). Ordet sjølvinnsikt er nevnt. Det viser helt eksplisitt fram et syn på eleven som den som har de beste svarene når det gjelder utdannings- og yrkesrådgivning, men også i den rådgivninga som gjelder psykososiale utfordringer hos eleven, må sjølv sagt sjølvinnsikten hos eleven være sentral. Å ta utgangspunkt i de ressursene elevene som rådsøkere har og lære å legge til rette for at de kan finne de beste svarene på spørsmålene sine, er altså en strategi som er i tråd med intensjonene for skolerådgivning i Norge slik de er uttrykt i Forskrift til Opplæringslova.

En tilnærming som tar utgangspunkt i ungdommens ståsted, gir muligheter til å lære hvordan en rådgiver kan hjelpe rådsøkerne til den sjølvinnsikten og visdommen som kan hjelpe dem til å hjelpe seg sjølv uansett om det gjelder det psykososiale utfordringer eller framtidig yrke.

For å kunne lære mer effektivt å praktisere en tilnærming der rådsøkeren ses på som den beste ekspertten i spørsmål som gjelder henne eller ham sjølv, har jeg valgt som forskningsspørsmål: ***Hvordan opplever ungdommer i alderen 18 - 22 år vennskap og venner fra ståstedet sitt?***

1.3 Begrepsavklaringer

Det er tre begreper som er spesielt viktige med tanke på forståelse av oppgaven, og jeg vil avklare dem her innledningsvis. Det er begrepene *ungdomstid*, *vennskap* og *subjektivitet*.

Ungdomstid: Det er ungdommer som er målgruppa i denne undersøkelsen, men hvem er det egentlig som er ungdommer i det postmoderne samfunnet? Heggen (2004) hevder at ungdom er et begrep som om og om igjen må tas opp til diskusjon og defineres på nytt når samfunnet endrer seg. Det som går igjen i definisjonene, er at ungdomstida er en overgang fra barndommen til voksen alder preget av raske forandringer som kan ses i ulike perspektiv avhengig av om man vil drøfte den utviklinga som skjer i ungdomstida med utgangspunkt i de biologiske og psykologiske disposisjonene i individet eller om man tar utgangspunkt i mennesket som et sosialt vesen i samspill med omgivelsene. I denne oppgaven er det sosiale samspillet i form av vennsapsrelasjonene mellom ungdommer som står i sentrum.

Vennskap: I hverdagslige sammenhenger beskrives vennskap som et forhold mellom mennesker basert på tillit og kjærlighet, et forhold som mennesker har behov for som sosiale vesen (<http://no.wikipedia.org/wiki/Vennskap>). Den skotske filosofen John Macmurray har skrevet mye om relasjoner mellom mennesker og definert *vennskap* som den grunnleggende relasjonen i livet til mennesker: «All meningsfylt viten er til for handling, og all meningsfylt handling er til for vennskap» (1961/1991: 15) (Min oversettelse). I dette sitatet kan vi se hvordan vennskap her oppfattes som felleskap mellom mennesker som forholder seg til hverandre i handlinger.

Subjektivitet: Denne studien er gjennomført med Q-metodologi, en metodologi som beveger seg i et grenseland mellom kvantitativ og kvalitativ forskning. I Q-metodologien er *subjektivitet* det mest sentrale begrepet, og det brukes delvis på samme måten som i forskning generelt, men delvis også med utgangspunkt i en spesiell definisjon som har sin begrunnelse i denne metodologien. Jeg vil derfor belyse bruken av begrepet *subjektivitet* grundig slik det brukes innen ulike vitenskapelige tradisjoner og knytte bruken av det til Q-metodologien allerede her.

I kvantitativ vitenskapelig forskningstradisjon er *subjektivitet* tradisjonelt slett ikke et begrep med en positiv klang (Wolf, 2010). Holdninga, som fortsatt kan betegnes som reservert, kommer implisitt fram i håndteringa av begrepene *subjektivitet* og *objektivitet* i boka *Enhet og mangfold: Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode: Objektivitet* blir definert som «verdifrihet i forskning» (Ringdal, 2009: 54 og 467). Med en henvisning til de logiske positivistene er forfatteren inne på en viktig bevisstgjøring om to typer av setninger som er fundamentalt forskjellige med tanke på objektivitet og subjektivitet, men dette skjer uten at subjektivitet som motpol til objektivitet blir nevnt: «Deres skille mellom observasjonsutsagn og verdiutsagn er et nyttig utgangspunkt for en diskusjon om objektivitet» (Ringdal, 2009: 44). Forfatteren uttrykker skeptisisme når det gjelder mulighetene for å oppnå full objektivitet i vitenskapen, og rett etterpå fokuserer han på et mer begrenset objektivitetsbegrep med utgangspunkt partsnøytralitet og *intersubjektivitet*. Det sistnevnte begrepet, et sammensatt ord med *subjektivitet* som andre ledd, handler om bruk av anerkjente metoder og dokumentasjon av forskningen slik at det i prinsipp er mulig å gjenta undersøkelsen og sammenligne resultater, men som et sjølvstendig begrep eksisterer *subjektivitet* ikke i denne boka og er følgelig ikke med i stikkordregistret eller på lista over begreper (Ringdal, 2009). At begrepet *objektivitet* blir definert og forklart og begrepet *subjektivitet* forbigås uten definisjon, får stå her som et eksempel på hvordan verdier også blir formidlet implisitt i en vitenskapelig tekst som i første omgang kan virke nøytral.

I boka *Kvalitativ metode: En innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier* av Postholm (2005) er de to begrepene *subjektivitet* og *objektivitet* sett i sammenheng med hverandre og vitenskapsteoriene, der vi øverst i et hierarki av teorier finner de omfattende teoriene, eller *paradigmene*. De handler i om de måtene vi oppfatter verden på. I den andre enden er de substantiviske teoriene som er mer begrensede og nærmer seg virkeligheten på en mye mer konkret måte enn de teoriene som er på høyere nivåer. Det er disse teoriene som danner grunnlaget for konkrete forskningsspørsmål. Den sentrale rolla *subjektivitet* og *objektivitet* har i de mest omfattende teoretiske perspektivene i vitenskapen, blir forklart grundig: I kvalitativ forskning regner man med tre paradigmer: Positivism, kognitivism og konstruktivism. Innen to av dem, positivismen og kognitivismen, opererer man med et skille mellom mennesket og kunnskapen som går ut på at mennesket i læringsprosesser tilegner seg kunnskap som eksisterer uavhengig av mennesket og er objektivt. Innen det tredje paradigmet, konstruktivismen, ser man på mennesket og kunnskapen som gjensidig avhengige av hverandre slik at kunnskap konstrueres av mennesker i sosial samhandling med hverandre,

og kunnskapen er avhengig av den sosiale, kulturelle og historiske konteksten den blir konstruert i. Derfor er kunnskap ikke objektivt men subjektivt. I kvalitativ forskning er det viktig at forskeren bevisstgjør seg interesseområdene sine, lesing av teori, yrkesbakgrunnen sin og andre erfaringer som påvirker valg av tema og forskningsspørsmål:

Alt dette dreier seg om å synliggjøre forskerens subjektivitet. I begrepet subjektivitet høres gjenklangen av begrepet objektivitet, som betraktes som motstykke til begrepet objektivitet dersom disse stilles mot hverandre. Den prosessen som innebærer å bli klar over egen subjektivitet, kan være drevet av objektivitetsprinsippet. [- -] En kvalitativ forsker innser at forskningen er verdiladet. Forskerens perspektiver må av den grunn synliggjøres slik at leseren kan se de ulike analysene og tolkningene i lys av forskerperspektivet. Dersom forskere blir bevisst sin egen subjektivitet, kan de også bli klar over hvorfor de analyserer og tolker slik de gjør (Postholm, 2005: 127 - 128).

Bevisstheten om de perspektivene forskeren tar, må altså synliggjøres i forskningen. Det er først ved synliggjøring av subjektiviteten hos forskeren at objektivitet kan oppnås.

I Q-metodologi er det samme grunnsyn på den rolla subjektiviteten hos forskeren spiller for forskninga som i kvalitativ metode: Subjektiviteten hos forskeren får mye å si i utforminga av forskningsprosjektet og detaljer i den. Det er viktig at dette synliggjøres i prosessen. I tillegg er utforskning av subjektivitet hos forskningsdeltakerne hovedmålsetninga i Q-metodologien. I den sammenhengen har subjektivitet mer spesifisert definisjon (Allgood & Kvalsund, 2010). Jeg kommer nærmere inn på den i kapittel 3 som handler om metode.

1.4 Oppbygning av oppgaven

I denne oppgaven presenterer jeg studien min i seks kapitler. Kapittel 1 er innledningen, der bakgrunnen for valg av temaet, hensikten med oppgaven og forskningsspørsmålet går fram. I tillegg er det avklaringer av tre begreper som er sentrale for forståelsen av oppgaven. I kapittel 2 tar jeg for meg den teoretiske plattformen som oppgaven bygger på. De viktigste teoriene i oppgaven er relasjonsteori og positiv psykologi som først og fremst bygger på personsentrert teori. I kapittel 3 forklarer jeg i hovedtrekk hva Q-metodologi går ut på og hvordan den er brukt i studien min. Designen for studien blir presentert i her. I kapittel 4 blir de tre faktorene som er kommet fram i undersøkelsen, tolket. Kapittel 5 består av en videre analyse og drøfting av dem. I forbindelse med tolkning og analyse tar jeg opp nye teoretiske synspunkter av relevans. Jeg tar også opp noen implikasjoner for rådgivning og presenterer til slutt noen tanker om videre forskning på området. I kapittel 6 bringer jeg fram refleksjoner kring studien min.

2. TEORETISK FORANKRING

Som teoretisk forankring har jeg brukt to hovedteorier: Den første er teorien om personer i relasjoner og den andre er den positive psykologien som med utgangspunkt i personsentrert teori forklarer hvordan tillit oppstår og hva den har å si for relasjoner. Begge hovedteoriene er brukt i utforming av forskningsdesignen, som presenteres i metodekapitlet. Teorien belyses også med sitat av det noen ungdommer i innledende intervjuer sa om relasjoner. Disse uttalelsene er ikke med i samlinga av utsagn, men de er variasjoner av de som er med der. (Se vedlegg 9 for alle utsagnene.)

2.1 Teorien om personer i relasjoner

Teorien om personer i relasjoner har opphavet sitt først og fremst i arbeidene til de to filosofene Martin Buber (1937) og John Macmurray (1961/1999). Kjernen i den er at det trengs minst to mennesker for utvikling av sjølvforståelse hos den enkelte av dem. Med andre ord trengs det et «jeg» og et «du» før at et «jeg» kan danne seg en oppfatning om seg sjølv og i den forstand bli til en person. Den grunnleggende forutsetninga for sjølvforståelse og personlig utvikling er deltakelse i en felles og gjensidig kommunikasjon. Deltakelse i felleskapet er en dynamisk aktivitet. Den sammenlignes med en bølgebevegelse der deltakerne først kommer i kontakt med hverandre i handling, så trekker de seg tilbake i ensomhet for å tenke på erfaringene som er gjort, og så tar de igjen kontakt med hverandre for å fortsette med felles handling. Deltakerne engasjerer seg i denne prosessen med følelser, tanker og kroppsfølelser – hele seg. Engasjementet kan være negativt eller positivt. Når tilbaketrekkinga har skjedd, kan det også hende at det blir definitivt, uten at en påfølgende ny kontakt og en felles handling kommer. Da er konsekvensen isolasjon fra den andre eller de andre (Allgood & Kvalsund, 2003). Hos Macmurray går handling foran tenking. Det er når en handler sammen med en annen at kontakten etableres. Etter det skjer det en tilbaketrekking, og når en har trukket seg tilbake, tenker en på de erfaringene en gjorde mens en handlet (Macmurray, 1961/1999). I relasjonene kan en se de ulike kvalitetene i paradigmat «personer i relasjoner»: avhengighet, uavhengighet og gjensidighet. De tre kvalitetene følger hverandre i utviklinga hos et individ i den nevnte rekkefølgen. Den andre forutsetter den første og den tredje forutsetter de to foregående, men når et menneske har vært gjennom alle tre, kan de opptrå om hverandre, utvikles med alt større kompleksitet og veksle dynamisk i de varierende relasjonene en person har (Allgood & Kvalsund, 2003, 2010, Kvalsund, 1998).

2.1.1 Avhengighet

Et klassisk eksempel på et avhengighetsforhold er forholdet mellom et spebarn og en omsorgsperson, som oftest mora. Barnet gir spontant signaler om behovene sine for eksempel ved å smile, pludre eller gråte og omsorgspersonen tilfredsstiller behovene til barnet (Allgood & Kvalsund, 2005). Også et hjelpeforhold er et avhengighetsforhold. I den er den ene hjelper og den andre hjelpetrengende. Hvis hjelpebehovet er gjensidig erkjent, er det genuint og positivt, men hvis enten hjelperen eller den hjelpetrengende ikke opplever behovet som slik, er forholdet negativt. På grunn av fordeling av makt og verdi, som hjelperen har mer av enn den hjelpetrengende, er avhengighetsforholdene asymmetriske i utgangspunktet. Forholdet kan endre seg ved at barnet under oppveksten i samspillet med omgivelsene får erfaringer som gjør at det modnes og oppnår mer sjølvstendighet, at den hjelpetrengende får hjelp og blir uavhengig, eller hvis to i et eller annet forhold klarer å etablere en kommunikasjon som får forholdet til å endre seg til å bli basert på gjensidighet (Allgood & Kvalsund, 2003).

Avhengighet er sjølvsagt også er til stede i vennskapsforhold. Det viser for eksempel dette sitatet fra et intervju jeg hadde med en ungdom om temaet. Ungdommen innledet intervjuet med en tanke som uttrykker avhengighet av det å ha venner på en enkel og enstydig måte: «Venner trenger man uansett».

2.1.2. Uavhengighet

I utviklinga hos et barn mot å bli voksen følger uavhengighet naturlig etter avhengighet. Et barn utvikler seg etter hvert til å føle seg som et uavhengig menneske som er i stand til å handle på egne premisser. Dette skjer gjennom de erfaringene barnet får i kontakt og samhandling med de andre på grunn av reaksjonene fra dem, den påfølgende tilbaketrekinga og den fornyede kontakten etterpå. Slik som Allgood & Kvalsund (2003, 2005) påpeker, fører en ensidig verdsetting av uavhengighet i det vestlige samfunnet ofte til en feilutvikling der individualitet og uavhengighet settes høyest på bekostning av gjensidighet. Resultatet blir at mennesker lever i en falsk illusjon av sjølvtilstrekkelighet og at hverken oppfatter gjensidigheten som en måte til å oppnå et balansert liv på i felleskap med omgivelsene eller verden som en helhet. Når en mangler ferdigheter til å handle og oppnå balanse i relasjoner, fører det lett til brudd i relasjoner, isolasjon og oppgitthet. På det følelsesmessige planet skjer det ofte en overvurdering av intellektuell virksomhet på bekostning av følelser. Uavhengighet kan altså også føre til negative opplevelser for personer som lever i forhold uten tilstrekkelig gjensidighet. At ungdommer umiddelbart opplever en isolasjon som negativt og en kontakt med vennene, de jevnbyrdige, som positivt uansett hvordan de er kommet på avstand fra vennene sine, kommer godt fram i et intervjusvar der en ungdom kommenterte dette: «Til en

viss grad klarer du deg uten vennene dine, men over lang tid blir det vanskelig å komme tilbake til det sosiale». Uavhengighet fører til mer symmetri enn avhengighet i en relasjon og kan for eksempel bidra til at en avhengig hjelpsøker blir til en sjølvstendig person. I slike sammenhenger oppleves uavhengighet naturlig nok som positivt (Allgood & Kvalsund, 2005). At det er godt å bli sjølvstendig i forhold til foreldrene og kunne forholde seg til likestilte, som man i hvert fall i utgangspunktet er uavhengig av, kommer fram i en annen replikk der en ungdom lettere godtar kritikk og råd fra venner enn fra foreldrene som vedkommende lenge har opplevd å ha hatt et asymmetrisk avhengighetsforhold til: «De (=foreldrene) har ganske sterke meninger om hva jeg burde gjøre, at de ikke tenker på hvordan jeg har det, egentlig» (Min parentes). Som det går fram, er forholdet til foreldrene også preget av at ungdommen opplever manglende forståelse for følelsene sine hos foreldrene.

2.1.3 Gjensidighet

Gjensidighet er den mest helhetlige av kvalitetene i relasjoner. Den er preget av en modenhet som kan oppnås i komplekse psykiske prosesser i samhandling med andre, inkluderer de to andre kvalitetene og forutsetter både en positiv avhengighet og en positiv uavhengighet. Gjensidighet består av å være en *agent* i livet sitt, det vil si et handlende subjekt som kan styre livet sitt og kommunikasjonen sin utad på egne premisser. Gjensidighet forutsetter at den handlende også blir anerkjent som agent i forholdet av den andre. I gjensidigheten blir alle mulige måter å ha sameksistens avklart. De er «måter å ha forventninger og kontroll på, måter å være og å holde kontakt på og måter å gjøre greie for tankene og følelsene sine, og så eventuelt også muligheten for gjensidig klargjøring av likhetene og ulikhetene personlig og gjensidig i en enhet som utgjøres av et «jeg» og et «du»» (Kvalsund, 1998) (Min oversettelse). Før gjensidigheten inntreffer, er muligheten til likhet og ulikhet til stede i subjektiviteten. Med utgangspunkt i erfaringer danner enhver seg et generalisert bilde av «de andre» og en sjølv, men den reelle oppdagelsen og avklaringa av likhet og ulikhet i sin helhet i livsverdenen til et «jeg» kan ikke skje uten dette gjensidige møtet med et «du». Hvis en klarer å stoppe den falske illusjonen av sjølvtilstrekkelighet, ligger det et potensiale for å oppnå ekte, personlig kunnskap i de oppdagelsene en kan gjøre i gjensidige relasjoner (Kvalsund, 1998).

I boka *Ekte lykke. Positiv psykologi i praksis* beskriver Seligman (2009) det tidlige forholdet mellom et spebarn og en omsorgsperson og viser fram hvordan en trygg tilknytning oppstår i samspillet mellom mora og barnet:

I en alder av syv uker tok mitt yngste barn, Carly Dylan, sine første forsiktige skritt i utviklingens dans. Mens Carly diet ved min kones bryst, tok hun hyppige pauser for å se på henne og smile. Mandy (mora) lo og strålte tilbake, og Carly brøt kurrende ut i et enda større smil. Når dette samspillet blir elegant utført, vil sterke kjærlighetsbånd bli knyttet hos begge parter. (Seligman, 2009: 51.) (Min parentes.)

Beskrivelsen her gir et inntrykk av at mora også opplever å få en bekreftelse på seg sjølv i kontakten med spebarnet, som da oppfattes og blir behandlet med de kvaliteter som en agent har. Det ser ut for meg som om Seligman beskriver en veldig tidlig gjensidig relasjon der barnet til tross for den begrensede kapasiteten sin i samspillet tildeles en rolle som agent av mora.

At ungdommer umiddelbart kan ha en forståelse av at utvikling skjer i en gjensidig relasjon, kommer fram i følgende forklaring, som er representativ for det flere av de ungdommene jeg intervjuet fortalte om vennskapsforholdene sine: (U=ungdom, J=jeg)

U: - Med nære venner aksepterer man jo lettere hvis dem sier det (kommer med kritikk). Man tar det liksom mer innpå seg.

J: - Hva kommer det av?

U: - At man er kanskje glad i dem og har lyst til å forandre seg litt, ikke, man skal ikke forandre seg sånn, man skal jo være seg sjølv. Kanskje man ikke er bevisst det en gang. Man bare forandrer seg. Vennene har ganske mye å si sånn sett. (Min parentes)

2.2 Tillit forklart med utgangspunkt i positiv psykologi og personsentrert teori

Tillit og kjærlighet er de grunnleggende elementene i motivasjonen. Det er de som gir den en positiv retning i relasjoner (Kvalsund, 1998). Høy tillit er primært. Mennesket er tillitsfullt og viser spontant tillit til andre. Høy tillit er en kvalitet som bidrar til en videreføring av positive relasjoner, nye muligheter og læring av ny kunnskap (Eide og Skorstad, 2008). Den tilliten og tryggheten som etableres hos et barn med en trygg tilknytning, gir ringvirkninger for utvikling av egenskaper som uavhengighet, utforskning, entusiasme evnen til å løse problemer og utholdenhet og at den lett blir overført til andre områder i livet slik som vennskapsforhold. Tilknytningsmønstrene kan påvirkes av positive og negative erfaringer underveis både i overgangen fra barndom til ungdom og fra ungdom til voksen alder. Tilknytningen til omsorgspersonen fungerer som en modell for hvordan en forholder seg i andre relasjoner slik som forhold til søsken, venner, kjærester og ektefeller (Seligman, 2009).

For å se hvordan tillit generelt kan etableres, vil jeg her se litt på hvordan dette kan skje i rådgiverrelasjoner. I personsentrert teori beskrives de kvalitetene som må være til stede hos rådgiveren for å skape tillit hos rådsøkeren. Disse kvalitetene er *kongruens*, *empati* og *positiv aktelse*, og i følge Carl Rogers (1961), grunnleggeren av personsentrert tilnærming, er de en nødvendig forutsetning for å skape et fungerende hjelpeforhold. *Kongruens* betyr at en er seg

sjølv som en genuin, integrert og hel person. *Empati* betyr at man går inn i situasjonen til en annen slik at man kan tenke og føle slik som den andre. *Positiv aktelse* betyr at en aksepterer råde søkeren slik vedkommende er som person med både styrker og svakheter, og ikke viser en dømme nde holdning når det gjelder svakheterne til råde søkeren. I disse kvalitetene er det inkludert åpenhet, varme, vennlighet, interesse og omsorg som alle skaper et forhold preget av tillit (Johannesen, Kokkersvold og Vedeler, 2001). Også *sjølvaktualiseringstendens* er et viktig begrep i denne sammenhengen, definert som en grunnleggende tendens hos mennesket til å prøve å realisere de positive kreftene i seg. Hvis et barn opplever at det bare blir elsket på grunn av prestasjonene sine og ikke som den personen det er, kan det lede til en feilutvikling der en person ikke prøver å realisere seg sjølv på en kongruent måte, men strever med å realisere et idealbilde skapt av noen annen. Det er nettopp dette som fører til inkongruens og ubalanse hos mennesker. For å rette på ubalansen, må en bli hjulpet til en sann sjølvforståelse og få hjelp til dette hos en terapeut eller rådgiver. Den tilliten en person kan vise til vurderingene sine, spiller en avgjørende rolle her. En må ta med i vurderingene sine både tankene, følelsene og kroppsfølelsene sine, møte omgivelsene som en hel person og tørre å stole på denne hele personen. For å legge til rette for en utvikling i riktig retning må en rådgiver kunne stille opp med de grunnleggende rådgiverferdighetene som er nevnt ovenfor, slik at råde søkeren kan oppleve gjensidighet i relasjonen og bli i stand til å gjenopprette sjølvaktualiseringstendensen sin med utgangspunkt i tillit til sine egne vurderinger (Joseph & Linley, 2006). Tilliten er altså til stede i rådgivning på mange nivåer: De involverte må ha tillit både til seg sjølv og til hverandre.

For ungdommer er de positive relasjonene i form av vennskap viktige, og en tematisering og utforskning av tillit, ofte implisitt men av og til også eksplisitt, går gjennom intervjuene som en rød tråd og bekrefter hvor sentral tilliten er i venns kapsrelasjoner. Her er et eksempel på en tredelt gradering av vennerelasjoner med utgangspunkt i tilliten. Flere av de ungdommene jeg intervjuet, fortalte eksplisitt at de delte inn vennene sine nettopp på denne måten:

Jeg bruker nå å sette dem (vennene) i tre klasser: Det er beste venner, så er det gode venner og så er det bare venner. Så, beste venner det er dem man stoler på, og venner, dem kan jeg prate ganske mye om med men, vanlige venner, dem bare prater jeg om hverdagslige ting med, ikke private ting.

3. METODE

3.1 Q-metodologi og terminologi innen den i korte trekk

Q-metodologien er utviklet av William Stephenson (1902 – 1989), som hadde doktorgrad i både fysikk og psykologi. Han introduserte Q-metodologien i 1935 som et alternativ til den da

rådende R-metodologien (Thorsen & Allgood, 2010). R-metodologien baserer seg på et positivistisk kunnskapssyn, der eksistensen til et enkeltstående individ studeres i lyset av eksperimenter og målet er å generalisere kunnskap med utgangspunkt i en hypotese og der det forventes at et eksperiment skal kunne gjentas med samme resultat under like forhold, med andre ord at det som har skjedd, skal skje igjen (Ringdal, 2009). Et konstruktivistisk kunnskapssyn innebærer en forventning om at når en påvirkning skjer, fører den til endringer, læring og utvikling (Postholm, 2005). Q-metodologi bygger på et framtidsrettet kunnskapssyn med en slik forventning om endringer og er i denne forstand en retning innen vitenskapsfilosofi som gir en vid teoretisk ramme for forskninga som blir gjort innen den. Den består også av en forskningsteknikk for å hente inn og analysere data for så å analysere subjektivitet, og der er et eget begrepsverk for beskrivelse av forskningsteknikken og resultatene. I R-metodologi består et *utvalg* av mennesker som deltar i et eksperiment eller en undersøkelse der de svarer på et spørreskjema. Etterpå forskes det i hvert av svarene enkeltvis, og den enkeltes besvarelse blir splittet opp i analysen slik at det mønstret av et individuelt og subjektivt syn som var der, forsvinner. I Q-metodologi består et *Q-utvalg* av utsagn som Q-sortererne skal ta stilling til. I data-analysen tas hvert av de subjektive meningsmønstrene vare på og danner enheten for analysen (McKeown & Thomas, 1988, Thorsen & Allgood, 2010, Kvalsund 1998).

Q-metodologien brukes ofte i undersøkelser av relativt liten skala, og Q-metoden er et fleksibelt verktøy som gir mange muligheter for lokale forskningsprosjekt (McKeown & Thomas, 1988). Kjernen i metoden er *Q-sorteringa*, der forskningsdeltakerne bes om å sortere et bestemt antall utsagn i en sorteringsmatrise. Forskningsdeltakerne får før sorteringa en *sorteringsbetingelse*, en nærmere instruks om hvilket perspektiv de skal innta i sorteringssituasjonen. Undersøkelsene kan være enten *ekstensiv* eller *intensiv*. I en *ekstensiv* undersøkelse er det vanlig med 50 – 100 voksne deltakere som sorterer utsagnene med den samme sorteringsbetingelsen. I en *intensiv* undersøkelse er det én eller noen få deltakere som sorterer de samme utsagnene under ulike sorteringsbetingelser (McKeown & Thomas, 1988, Thorsen & Allgood, 2010). I en intensiv studie av én person kunne den første sorteringsbetingelsen for eksempel lyde: «Beskriv deg sjølv som den personen som foreldrene dine lærte deg å være og ønsket du ville være», og den andre til den samme Q-sortereren: «Beskriv deg sjølv slik du er når du «slår ut håret»». Ved bruk av disse to sorteringsbetingelsene ville en forsker faktisk kunne få tak i manifestasjoner av begrepene *superego* og *ego* i psykodynamisk teori (McKeown & Thomas, 1988). Intensive studier med

flere sorteringer gjennomført av to personer kan brukes til å oppdage annerledesheten hos den andre som det ellers kan være vanskelig å få øye på (Allgood & Kvalsund, 2010). En ekstensiv studie som jeg vil trekke fram, er den ferske masterstudien til Karoline Hanssen *Store og små mennesker i relasjon: En Q-metodologisk studie av små barns opplevelse av en god relasjon til voksne og hvilke implikasjoner dette kan ha for hvordan man som voksen møter barn*. Hanssen har gjennomført en studie med bruk av bilder som Q-utvalg og 24 barn i alderen 5 – 6 år som deltakere. Hun har på en fin måte fått fram stemmene til barn, betydningen av å møte barn med «anerkjennelse, respekt, og empatisk holdning», å lytte til barn for å gi den enkelte støtte og utfordringer på riktig sted (Hanssen, 2011: 48). Å få til en nyansert studie med så små barn som deltakere forteller noe om hvor fleksible muligheter Q-metodologi gir i studier der relasjoner er i fokus.

I følgende gjennomgår jeg kort for de ti fasene i en Q-metodologisk undersøkelse med utgangspunkt i beskrivelsen hos Thorsen & Allgood (2010). De mest vesentlige termene blir samtidig forklart på norsk¹:

1. Et interessant tema blir valgt. 2. All tenkelig og mulig kommunikasjon som kan foregå kring dette temaet i den kulturen der undersøkelsen skal gjennomføres, blir definert og avgrenset. En kan forestille seg at alle disse uttrykkene, både verbale og andre, flyter sammen i et rom, og dette rommet danner det som kalles for *kommunikasjonsuniverset*. 3. Et større antall *utsagn*, dvs. meningsytringer, korte uttalelser eller setninger fra kommunikasjonsuniverset blir samlet inn om temaet. Utsagn kan også være bilder eller annen materiale som representerer det aktuelle kommunikasjonsuniverset. Antallet kan være opptil 200 – 300 utsagn. 4. Et på forhånd bestemt antall utsagn fra den opprinnelige samlingen blir valgt ut. Utvelgelsen kan skje ved bruk av Fishers balanserte blokkdesign, et hjelpemiddel for å kunne sikre at utvalget blir både balansert og representativt for kommunikasjonsuniverset slik det er definert i kulturen. Utvalget av utsagn som skal brukes i undersøkelsen, kalles for *Q-utvalget*. 5. Forskeren tenker ut en egnet sorteringsinstruks som vil rette forskningsdeltakernes oppmerksomhet på tematikken i det ønskede perspektivet. Denne instruksjonen kalles for *sorteringsbetingelse*. 6. Et representativt utvalg av personer som skal delta i undersøkelsen, blir rekruttert av populasjonen som utgjør kulturen. Utvalget av forskningsdeltakere kalles for *personutvalget*. Alternativt kan det være bare én forskningsdeltaker i en studie. 7. Personutvalget arrangerer eller *sorterer* utsagnene i en *sorteringsmatrise*. Både aktiviteten og resultatet

¹ Norsk- og engelskspråklig terminologi blir gjennomgått og forklart hos Thorsen & Allgood (2010: 18 - 20).

av det kalles for (en) *Q-sortering* og forskningsdeltakerne kalles for *Q-sorterere*. Det er ønskelig at alle sortererne får mulighet til å utdype aspekter av sorteringa si i et lite intervju rett etter at de har gjort sorteringa ferdig. 8. Data fra sorteringene blir plottet inn i et dataprogram som er beregnet for analyse av Q-metodologiske studier. Et slikt program er PQMethod, som er utviklet av Peter Schmolck og er tilgjengelig i internettadressa: <http://schmolck.userweb.mwn.de/qmethod/> (referanse fra 9. 11. 2012). En faktoranalyse av sorteringene blir gjennomført og korrelasjoner mellom faktorene blir regnet ut av programmet. Resultatet av dataanalysen kalles for *faktorer*. De er grupperinger eller klynger av sorteringer, der de opprinnelige sorteringene bevares samlet, og korrelasjonene regnes med utgangspunkt i sorteringene. 9. Faktorene blir tolket. I tolkninga ser en på hvilken sammenstilling av utsagn som er karakteristisk for faktoren, hvilke utsagn som skiller faktorene fra hverandre og hvordan utsagnene i en faktor henger sammen. De utsagnene som er plassert mest likt og ikke skiller mellom faktorene, kalles for *konsensusutsagn*. De utsagnene som er plassert mest forskjellig i matrisen og skiller faktorene fra hverandre på et statistisk signifikant nivå, blir ganske langt kjennetegnende for de respektive faktorene, sjølv om også konsensusutsagn kan være viktige når en gransker hele meningsmønstrer i en faktor. Jeg velger å kalle utsagn som er sortert signifikant ulikt i faktorene for *kjennetegnende utsagn*¹. Hvis det lar seg gjøre, foretas det et postintervju av personer som lader høyest på de ulike faktorene for å få mer inngående informasjon om det synet de har på temaet. 10. Det utføres en analyse med utgangspunkt i tolkningene, der forskeren prøver å få tak i det følelsesmessige og subjektive i faktorene. I tillegg til tolkning og analyse forventes det hos forskeren en forståelse av essensen i faktorene ved hjelp av *abduktivitet* eller *abduksjonsprinsippet*. Med det menes det å kunne oppdage noe nytt i materialet, i meningsmønstrene slik de tegner seg (Thorsen & Allgood, 2010: 18 - 20).

3.2 Designen i studien

For å unngå at utvalget av utsagn som brukes i undersøkelsen blir skeivt eller mangelfullt, kan man bruke en eller annen form for strukturering av utsagnene. Utsagnene kan velges ut ved at forskeren først finner fram til en større samling av dem enten ved intervjuer eller for eksempel ved å samle inn utsagn fra media eller andre kilder med ferdig materiale. Forskeren kan se etter mønster i den store samlinga og velge med utgangspunkt i de trekkene som blir

¹ Dette begrepet heter *distinguishing statement* på engelsk og er det eneste begrepet som ikke er oversatt til norsk hos Thorsen & Allgood 2010, sikkert for at innholdet med alle betydningsnyanser ikke lar seg oversette direkte til norsk. Jeg har valgt å kalle utsagnene for *kjennetegnende* på norsk og stoler på logikken min som sier at når noe er kjennetegnende for et fenomen, skiller det samtidig dette fenomenet fra et annet eller andre fenomener. Jeg bruker også ofte uttrykket «skiller en faktor fra de andre faktorene» i omtalen av disse utsagnene.

observert. Det er slik en *induktiv design* blir konstruert. Alternativt kan forskeren kan bruke en struktur bestemt ut fra teoretiske kriterier for å velge utsagnene, og det er slik en *deduktiv design* blir konstruert (McKeown & Thomas, 1988). *Fishers balanserte blokkdesign* er en struktur som kan brukes for å konstruere en deduktiv design, der man med utgangspunkt i teori velger de *effektene* og *nivåene* i strukturen som man mener vil kunne bidra til en utvelgelse av egnede utsagn (Kvalsund & Allgood, 2010).

Designen min er laget med utgangspunkt i Fishers balanserte blokkdesign. I dette kapitlet vil jeg presentere designen og begrunne valget av effektene og nivåene i lys av teori om relasjoner og kvaliteter i dem. For å vise noen sammenhenger mellom teoriene og den virkeligheten oppgaven bygger på, belyser jeg teorien også med noen sitater fra den samlinga av utsagn om vennskap som utgjør grunnlaget for Q-utvalget (Se vedlegg 5).

Tabell 1: Designen i studien min

Effekt	Nivå			Celler
Relasjonskvalitet	Avhengighet (A)	Uavhengighet (B)	Gjensidighet (C)	3
Tillit	Høy (D)	Lav (E)		2
Sum				6

I designen er det to effekter: relasjonskvalitet og tillit. Effekten relasjonskvalitet har tre nivåer: avhengighet, uavhengighet og gjensidighet. Effekten tillit har to nivåer: høy og lav. Begge effektene er knyttet tett opp til teorier om hvordan relasjoner fungerer og påvirker utviklinga av et menneske og sjølvoppfatninga hos mennesket. Relasjonskvalitet er valgt for at den med de tre nivåene sine dekker funksjonsmåtene til relasjoner generelt og er derfor egnet til å sikre bredde i et utvalg (Allgood & Kvalsund, 2010). I motsetning til formaliserte relasjoner slik som for eksempel relasjonen mellom en rådgiver og en rådsøker, er vennerelasjoner baserte på en frivillig og spontan kontakt mellom vennene. Gjensidige positive følelser og høy tillit spiller en vesentlig rolle for oppretting og styrking av relasjonene. Dette kunne lett ha ledet til en overrepresentasjon av positive utsagn om vennskap hvis nivået lav tillit ikke hadde vært med i designen (Se Vedlegg 7).

3.3 Subjektivitet i Q-metodologi

I Q-metodologi defineres *subjektivitet* som en aktivitet i psyket hos forskningsdeltakerne. Subjektiviteten slik den blir definert her, er sjølve målet for forskninga. Den avdekkes i form av et komplisert meningsmønster hos forskningsdeltakerne ved at forskningsdeltakerne hver

for seg gjennomfører en *Q-sortering*, der de arrangerer et sett av utsagn om det valgte temaet i sorteringsmatrisen. Når forskningsdeltakeren sorterer med utgangspunkt i en vurdering av hva som er den rette å plasseringen av utsagn med utgangspunkt i ens eget perspektiv, skjer det en indre psykisk prosess hos forskningsdeltakeren der både tanke- og følelsesaktiviteten blir aktivisert i en form for indre dialog med Q-utvalget. I sorteringsprosessen aktualiseres subjektiviteten hos sortereren, og denne aktualiserte subjektiviteten kalles for *operant subjektivitet*. Etter at faktoranalysen er gjennomført av dataprogrammet, vil forskeren tolke, analysere og drøfte resultatene av den, og den kommer til uttrykk i de respektive faktorene. I Q-metodologien blir ikke meningsmønstrene splittet slik som i kvantitativ forskning der man ender opp med enkelttrekk og der det meningsmønstrer den enkelte forskningsdeltakeren har lagt i besvarelsen sin, blir borte i løpet av analysen. I Q-metodologien blir dette meningsmønstrer altså tatt vare på. Det er den som representerer *den operante subjektiviteten* hos forskningsdeltakeren eller deltakerne, og det er den som blir tolket og analysert i forskningsprosessen videre (Wolf, 2010).

I sorteringsprosessen forholder seg Q-sortereren til utsagnene i Q-utvalget på den samme helhetlige og komplekse måten som et «jeg til et «du» i en dynamisk gjensidig relasjon. På samme måten som et «jeg» kan forholde seg til et generelt «du», som er abstrahert på bakgrunn av de opplevelsene personen har fått i kontakt med utallige andre, forholder seg en Q-sortereren til Q-utvalget som til et «du» som er abstrahert fra kommunikasjonsuniverset. Det er på grunn av denne likheten mellom det å forholde seg til den abstraherte andre i det virkelige livet sitt og til den abstraherte andre slik den kommer fram i utsagnene i Q-utvalget at Q-metodologi egner seg så godt for studier av subjektivitet, relasjoner og rådgivning (Allgood & Kvalsund, 2010, Kvalsund, 1998).

Tolking og analyse skjer i en *abduktiv prosess* der forskeren prøver å oppdage noe nytt i de faktorene som kommer fram i dataanalysen. I den abduktive tolkningsprosessen prøver forskeren å avdekke den logikken som ligger bak den subjektive orienteringa i hverdagen hos forskningsdeltakerne som lader på de respektive faktorene. Siden faktorene, som gir uttrykk for denne orienteringa i hverdagen, er helt nye, er det en ny situasjon forskeren engasjerer seg i (Wolf 2010). I denne prosessen har forskeren bruk for den bevisstheten om subjektiviteten hos seg sjølv slik den ble beskrevet i avsnittet om subjektivitet i kvalitativ forskning. Det er det samme som gjelder den innledende fasen av undersøkelsen der forskeren velger ut de utsagnene som skal brukes i Q-sorteringen. I dette gjenspeiles oppfatninga om kunnskapen som lokal og kontekstuell konstruert i stedet for allmenngyldig og universelt. Den forskninga

en gjennomfører, vil med andre ord være skreddersydd for den lokale kulturen der den gjennomføres (Allgood & Kvalsund, 2010).

3.4 Kommunikasjonsuniverset og et Q-utvalg

Kommunikasjonsuniverset er en abstraksjon som kan tenkes å bestå av en kommunikasjonsflyt av all den tenkelige kommunikasjonen om den valgte tematikken. Også blant annet følelser og erfaringer inngår i kommunikasjonsuniverset og de kan uttrykkes på mange måter, for eksempel gjennom bilder eller skulpturer (Allgood & Kvalsund, 2010).

Stephenson forutsetter et kommunikasjonsunivers for enhver situasjon og enhver kultur, og en kan dermed forestille seg «et uendelig antall kommunikasjonsunivers». Med en metafor fra fysikken har han beskrevet utsagnene i kommunikasjonsuniverset som «kvantimaterie» som flyter der «ekvipotential», dvs. nøyaktig like sannsynlig og aktuell, og ekvimulig», dvs. nøyaktig like mulig. Utsagnene er elementer som er like «klare til å slå seg sammen med denne eller hin faktor». Etter at et kommunikasjonsunivers er identifisert, kan det bli aktualisert for eksempel ved at en forsker i en Q-metodologisk undersøkelse stiller spørsmål i intervju og får fram utsagn om det (Stephenson 1953, her sitert i Allgood & Kvalsund, 2010: 29). For å sikre at Q-utvalget med de utsagnene som blir valgt til å være med i Q-sorteringa, blir representativt for kommunikasjonsuniverset, kan en bruke Fishers balanserte blokkdesign (Se tabell 1 med forskningsdesignen på s. 28.)

3.4.1 Intervju for å samle inn utsagn

Jeg valgte å bruke jeg intervju for å samle inn utsagn om vennskap hos ungdommer. Med tanke på å sikre bredde laget jeg en intervjuguide. Som forberedelse til det undersøkte jeg hva som sto skrevet på en del nettsider om vennskap og hørte litt med vennene mine hvilke tanker temaet brakte opp hos dem. I tillegg til disse forberedelsene brukte jeg erfaringene mine med ungdommer i arbeidet som rådgiver for å utforme en tredelt intervjuguide. Den første delen besto av fire generelle, åpne spørsmål om venner og vennskap. Det første spørsmålet var det viktigste: «Hva legger du i ordene «venner» og «vennskap»?» (Se vedlegg 4 for hele intervjuguiden.) Hensikten med de åpne spørsmålene var å oppnå et halvt planlagt, formelt intervju. Samtidig som jeg hadde disse spørsmålene klare, ville jeg være åpen for at ungdommene jeg intervjuet kunne ha andre synspunkter å komme med. Da ville jeg heller følge opp det ungdommen ville komme med enn å gjennomføre intervjuet med alle de gjenstående spørsmålene. Med en slik strategi kan det oppstå en dialogisk prosess der det konstrueres ny kunnskap slik kunnskapen defineres innen det konstruktivistiske paradigmet (Postholm 2010). I den andre og tredje delen av intervjuguiden hadde jeg lukkede spørsmål

klare for å kunne bli mer aktiv og støtte ungdommene hvis de ville føle seg anspente på grunn av opptaket og ikke komme på noe å si. En annen grunn for å ha flere spørsmål i tankene var for å kunne foreslå nye aspekter innen tematikken vennskap for å se om ungdommene da ville komme på noe de ikke ennå hadde tatt opp. De lukkede spørsmålene gruppert i litt mer generelle om vennskap først og mer inngående og personlige om egne relasjoner til andre helt til slutt. Her er noen eksempler på lukkede spørsmål som resulterte i utsagn: «Er det viktig å ha det artig sammen med vennene sine?», «Hva tenker du om det å ha dårlige venner?» og «Hvordan forholder du deg til kritikk fra vennene dine?» (Se vedlegg 4 for hele intervjuguiden.) Under alle intervjuer opplevde jeg at informantene var åpenhjertede og ivrige til å fortelle meg om synspunktene sine på vennskap.

3.4.2 Fra intervju til Q-utvalg

Siden deltakerne i studien min var ungdommer, begrenset jeg Q-utvalget til 36 utsagn som jeg valgte ut fra de sju intervjuene jeg først gjennomførte med andre ungdommer enn de som deltok i Q-sorteringa. Intervju med andre personer i samme målgruppa enn Q-sorteringa kan bidra til å sikre bredde i erfaringer og synspunkter kring temaet i Q-utvalget (Ellingsen 2010) og dette var hovedbegrunnelsen min for å gjøre det.

For sikre så riktig tolking som mulig, grovtranskriberte jeg samtalen, leste dem og valgte ut utsagn. De transkriberte samtalen fungerte også som notater siden det å ha hele samtalen tilgjengelig gjorde at jeg husket stemningen og andre detaljer fra intervjusituasjonene og kunne prøve å tolke det sagte slik informanten hadde ment det. Etterpå måtte jeg forkorte og forenkle de talespråklige utsagnene en del slik at de kunne få plass på de små lappene der Q-utsagnene skulle trykkes. Siden det var en del meninger, tanker, holdninger og følelser som ble uttrykt på en relativt lik måte, valgte jeg å begrense utvelgelse til de utsagnene jeg vurderte som best egnet for formålet mitt og endte opp med 95 utsagn i første omgang. Fra denne samlinga valgte jeg ved bruk av Fishers balanserte blokkdesign 36 utsagn. Etter å ha valgt utsagnene hadde jeg fire prøvesorteringer med voksne som alle hadde arbeidet med ungdommer. I forbindelse med disse prøvesorteringene spurte jeg om noen av utsagnene var vanskelige å forstå. Etter tilbakemeldinga gjorde jeg noen små språklige justeringer. Jeg spurte også hvor mange utsagn prøvesorteringene fikk i hver av de tre bunkene ved den innledende sorteringa og om det var andre bemerkninger til Q-utvalget. To av prøvesorteringene oppga at de fikk 3 – 5 flere utsagn til høyre enn til venstre, og det tydet på en ubalanse i utvalget. Én av prøvesorteringene bemerket mangel av «såre undertoner», og foreslo mer for eksempel om mobbing, men siden jeg hadde hatt en grundig prosess med intervjuer og bruk

av Fishers balanserte blokkdesign, gikk jeg ikke inn for å endre på tematikken i den opprinnelige samlingen av utsagn. Her var det full fokus på vennskap slik de intervjuede ungdommene sjølv hadde brakt det fram, og da ble det ikke mer eksplisitt om deltematikker i denne studien sjølv om de i og for seg virket så interessante at de kunne bli til emne for en studie i seg sjølv. For å få mer balanse byttet jeg ut 6 utsagn som jeg vurderte som slike alle kunne enes om til noen andre som jeg oppfattet som mer kontroversielle. Etter det fikk jeg enda to personer til å gjennomføre en prøvesortering der jeg igjen spurte hvordan utsagnene ble fordelt i de tre bunkene. De opplevde ikke Q-utvalget som skeivt. I siste liten oppdaget jeg likevel ett utsagn til som jeg oppfattet som et potensielt konsensusutsagn og byttet også det ut mot et annet. Utsagnene ble nummerert og randomisert.

3.5 Personutvalget

Målsetningen i en Q-metodologisk undersøkelse er å komme fram til kontekstuel konstruert kunnskap. Når forskningsdeltakere rekrutteres til Q-sorteringen, har en som mål å finne fram til personer som kan gi en stemme til de ulike subjektivitetene som ligger latente i mulighetene til kommunikasjonsuniverset. For meg som rådgiver på en videregående skole er de aktuelle rådsøkerne elever i videregående opplæring, og jeg fant tidlig ut at jeg hadde lyst til å gjøre en undersøkelse med dem. Etter hvert valgte jeg å begrense personutvalget til ungdommer mellom 18 – 22 år i Finnmark. Gjennom kontakt med en rådgiver på en annen videregående skole i fylket fikk jeg løfte om å kunne gjennomføre en Q-sortering i to klasser med omtrent 45 elever i alt, og det var det planlagte antallet Q-sorterere i personutvalget. Rekrutteringa skjedde så seint i skoleåret at elevene egentlig var ferdig med undervisninga, men heldigvis møtte alle de 34 elevene i den ene klassen opp og hver av de frammøtte gjennomførte en Q-sortering. Etterpå kompletterte jeg personutvalget ved å rekruttere 10 deltakere enkeltvis i den aktuelle målgruppa. De gikk på videregående skole eller deltok på organiserte aktiviteter samtidig som de var i den fasen at de enten holdt på å avslutte skolegangen eller hadde nylig gjort det.¹ I rekruttering av disse siste sortererne hadde jeg altså tilgang til ungdommer som jeg hadde noe kjennskap til fra før, og da prøvde jeg virkelig å finne fram til personer som jeg oppfattet som så ulike som mulig med tanke på hvilke synspunkter de kunne ha på vennskap. En av de forespurte trakk seg etter å ha lest

¹ Siden det var skoleelever som tiltenkte forskningsdeltakerne, meldte jeg inn prosjektet mitt til Norsk Samfunnsfaglig Datatjeneste (NSD), som er personvernombud for NTNU (Ringdal 2009) sjølv om nedre aldersgrense for personutvalget var satt til 18 år. Prosjektet ble vurdert som meldepliktig og godkjent i to omganger: Først med rekruttering av forskningsdeltakere fra andre skoler enn den jeg jobber og seinere med elever som nå var ferdig på egen skole eller andre ungdommer som ikke hadde et avhengighetsforhold til meg.

informasjonen og sittet en stund med utsagnene uten å sortere. Jeg takket for velvilje og minte vedkommende på at det var helt opp til en sjølv om en ønsket å delta eller ikke.

I alt ble det 45 Q-sorterere i personutvalget, men én sortering måtte utelates fordi ladningen tydet på at denne jenta hadde blandet retningene i sorteringa. Både Q-sortererne og de ungdommene som ble intervjuet, bodde alle i Finnmark mens undersøkelsen ble gjennomført. Det var ungdommer fra øst-, vest- og midt fylket med i undersøkelsen slik at store deler av Finnmark var representert. Alle ungdommene fikk både et skriftlig informasjonsskriv om studien og et samtykkeskjema som de undertegnet før deltakelsen. (Se vedleggene 1 og 2.) Av navnene samtykkeskjemaene var undertegnet med, kunne jeg se at det var ungdommer med både samisk, kvensk¹ og norsk bakgrunn med.

Det jeg savnet, var å få med et subjektivt syn på vennskap ungdommer som hverken gikk på skole eller deltok i organiserte aktiviteter. Disse ungdommene er ofte vanskeligere å få tak i enn de som er å finne på en skole eller en idrettsarena. Jeg savnet også å få med noen innvandrerdommer, men de var heller ikke å finne i den aktuelle perioden for rekrutteringa på de arenaene jeg oppsøkte, men med et personutvalg der 45 ungdommer i utgangspunktet deltok i Q-sorteringen, stolte jeg på at de ulike subjektive synspunktene om vennskap blant ungdom i Finnmark ville bli representert.

3.6 Gjennomføring av Q-sorteringen

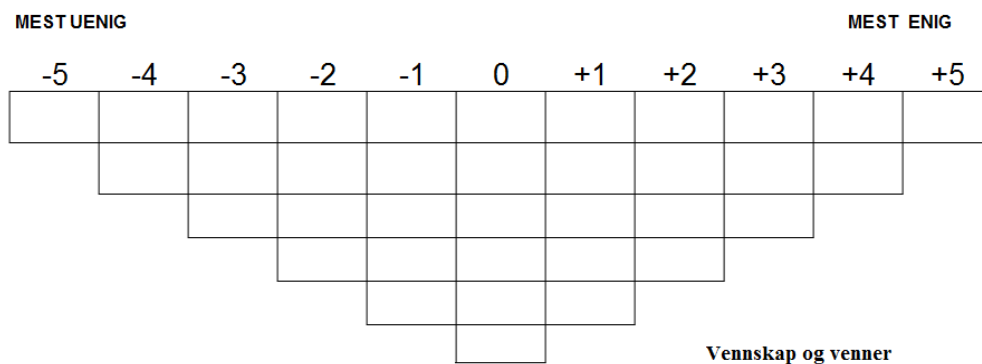
Sorteringsmønsteret for en Q-sortering er utformet som en matrise med like mange ruter som det er utsagn i Q-utvalget. (Se vedlegg 8.) Denne matrisen kalles for en *tvungen kvasinormal fordeling*. Resonnementet bak forma til matrisen er at mennesker vil ha få sterke meninger og følelser om utsagn kring et tema og være mer likegyldige til det meste av det som kan bli sagt om det. Noen få utsagn vil derfor finne plassen sin i ytterkantene, i ekstremverdiene +5 og +4. De fleste utsagnene vil naturlig bli plassert i den mer likegyldige sonen mot midten av fordelinga. Det har vært gjennomført Q-sorteringer uten den tvungne kvasinormale fordelingen, og det har vist seg at utsagnene likevel blir plassert tilnærmet på samme måten da også. Med tanke på sammenligning av resultatene anbefales det likevel bruk av ett og samme sorteringsmatrise (Allgood & Kvalsund 2010).

Det var beregnet en skoletime på 45 min for Q-sorteringen, og dette ble oppgitt til sortererne som den tida de kanskje maksimalt ville bruke på sorteringa. Det viste seg heldigvis at denne tidsramma holdt godt: De fleste Q-sortererne brukte omtrent en halv time, og det gjaldt både

¹ Kvener er en gammel litt ukjent nordnorsk minoritetsgruppe med aner fra Finland.

elevene i skoleklassen som sorterte og de som sorterte etterpå uavhengig av noen tidsramme. Sorteringsmatrisen var kopiert på to A3-ark med halve matrisen på hvert av arkene som ble kopiert opp og limt sammen i midten slik at mønstret passet. Utsagnene ble trykt med skriftstørrelse 10 slik at Q-sortererne i skoleklassen kunne sortere sittende ganske nære hverandre uten at det ville være så lett for elevene å se sorteringene til hverandre. Jeg klipte utsagnene i små firkanter som passet inn i sorteringsmønstret og la dem i små plastposer med et sett i hver som ble delt ut til Q-sortererne sammen med sorteringsmatrisen etter at jeg hadde gjennomgått sorteringsinstruksen også muntlig. Når elevene leverte inn sorteringsmatrisene etter å ha ført inn sorteringene sine med blyant eller penn i rutene matrisene sine, noterte jeg innleveringsrekkefølgen for å kunne se om de var påvirket av venner som leverte inn samtidig, men oppdaget ikke noe slikt når jeg sjekket matrisene for dette etterpå.

Figur 1: Q-sorteringsmatrise for studien min.

Med tanke på resultatene er sorteringsinstruksen viktig. I sorteringsinstruksen forklares det til Q-sortererne hvordan de skal utføre sorteringa. I den skriftlige sorteringsinstruksen ba jeg Q-sortererne i den første setninga om følgende: «Sorter utsagnene ut fra ditt eget ståsted som den personen du er». Understrekinga var med i sorteringsbetingelsen. Med denne betingelsen ville jeg få sortererne til å forstå at det var viktig å være seg sjølv i sorteringssituasjonen og gjorde vurderingene sine med utgangspunkt i det. Jeg var til stede og formidlet sorteringsinstruksen til hver av deltakerne ledsaget av en muntlig forklaring. En mer detaljert beskrivelse av disse situasjonene går fram av vedlegg 15.

Etter at dataanalysen var gjennomført, viste det seg at én av sorteringene var helt omvendt i forhold til de fleste andre. Sannsynligvis hadde denne jenta blandet retningene på sorteringsskjemaet. Hun hadde ikke samtykket til å bli kontaktet etterpå, og jeg fikk derfor

ikke kontrollert om dette var tilfellet, men jeg utelot denne sorteringa fra materialet, og det ble 44 Q-sorteringer igjen. Det er de som er analysert i faktoranalysen og tolket og drøftet etterpå.

3.7 Faktoranalysen

For å finne fram til de ulike grupperingene som meningsmønstrene i Q-sorteringene danner i materialet, brukes det faktoranalyse. I de ulike faktorene vil de subjektive meningsmønstrene tre fram og bli synlige for en tolkning. Faktorene sammenholdes av at utsagn er sortert likt eller tilnærma likt, med andre ord at de har fått samme eller tilnærma samme verdier i utregning av faktorladningen. Grupperingene skiller seg fra hverandre når utsagn er sortert ulikt og har altså fått ulike verdier i utregning av faktorladningen. Det er de kjennetegnende utsagnene som skiller de ulike faktorene fra hverandre samtidig som de holder de respektive faktorene sammen. Jo flere konsensusutsagn igjen, jo mer flyter faktorene sammen for at korrelasjonene mellom dem blir høye. Enkelte Q-sorteringer blir flytende mellom to eller flere faktorer. De kalles for miksede. Idealet i en Q-metodologisk studie er å få fram rene, *ortogonale* faktorer, som er representasjoner for tydelige meningsmønstre, klare oppfatninger og meninger om tematikken i kommunikasjonsuniverset (Allgood & Kvalsund, 2010).

Dataprogrammet PQMethod (<http://schmolck.userweb.mwn.de/qmethod/>, referanse fra 9. 11. 2012) regner først ut en gjennomsnittlig verdi for hver Q-sortering og grupperer de i faktorer, som er sortert mest likt. I følgende vil jeg beskrive resultatene av dataanalysen av materialet i studien min, som består av 44 registrerte Q-sorteringer. Etter at programmet hadde regnet ut en korrelasjonsmatrise, ble det gjennomført en faktorrotasjon ved bruk av Centroid med uttrekning av 7 faktorer og en ytterligere rotasjon ved bruk av Varimax, som resulterte i en faktorløsning med 3 faktorer. (Se tabell 2.) De sortererne som definerer de respektive faktorene, er merket med en X etter navnet. Det er 15 sorterere som lader på faktor 1, 11 som lader på faktor 2, 11 som lader på faktor 3 og 7 sorteringer som er miksede. De sistnevnte er merket med kursiv i tabell 2. (Se tabell 2 på neste side.)

Tabell 2: De tre faktorene som kom fram i undersøkelsen

Navn ¹	Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3
Emma	0.3056	0.3770	0.4327
Selma	0.1491	0.5894X	0.2694
Sofie	0.2479	0.4155X	0.1676
Nora	0.4646X	0.1287	0.3609
Ingrid	0.3331	0.1887	0.4963X
Thea	0.0162	0.4712X	0.1559
Karoline	0.5800X	0.2358	0.1742
Sigurd	0.0427	0.5843X	0.5430
Selma	0.6061X	-0.1238	0.3818
Even	0.2419	0.1084	0.6789X
Sondre	0.5150X	0.1279	0.4518
Maja	0.4871X	0.1881	0.3372
Kajsa	0.2634	0.3916	0.6127X
Theodor	0.4292	0.1717	0.5286X
Julie	0.3164	0.5567X	0.3140
Anna	0.1228	0.2744	0.5465X
Amalie	0.0831	0.3314	0.6189X
Mathilde	0.2436	0.3087	0.1199
Hanna	0.4499	0.3596	0.5088
Johannes	0.8005X	0.0762	0.2297
Fredrik	0.3507X	-0.0154	0.1601
Marius	0.3129	0.3149	0.5432X
Aksel	0.5966X	0.3847	0.1045
Andreas	0.2003	-0.0472	0.3914X
Martin	0.5438X	0.2766	0.3455
Daniel	-0.1066	-0.1053	0.2644
Merethe	0.3665	0.6133X	0.4353
Helene	0.0681	0.7093X	0.2093
Mia	0.0800	0.3582	0.5025X
Henrik	0.1435	0.2722	0.0548
Mariann	0.0725	0.1417	0.4472X
Ella	0.4866	0.3925	0.4929
Stina	0.4492	0.6813X	0.2247
Siri	0.4648	0.3546	0.4112
Per	0.3973	0.5404X	.3508
Ole	0.3071	0.4685X	0.2493
Ellen	0.5255X	0.1519	0.0440
Henriette	0.7394X	0.2504	0.2469
Robin	0.5167X	0.5008	0.0700
Morten	0.0143	0.7096X	-0.1334
Susanne	0.5743X	0.3838	0.2530
Petter	0.7466X	0.2189	-0.1322
Kirsti	0.1629	0.2888	0.4568X
Torill	0.3270X	0.2437	-0.0679

¹ Q-sortererne er anonymisert ved at alle navnene er endret.

Slik som en ser i tabell 3, er korrelasjonene mellom de tre faktorene ganske lik i størrelse, og de er mellomstore: Korrelasjonen mellom faktor 1 og 2 er lavest: 0,58, korrelasjonen mellom faktor 1 og 3 er litt høyere: 0,60 og korrelasjonen mellom faktor 2 og 3 er høyest: 0,68.

Tabell 3: Korrelasjonene mellom faktorene

	1	2	3
1	1.00	0.58	0.60
2	0.58	1.00	0.68
3	0.60	0.68	1.00

I og med at korrelasjonene er mellomstore og ikke små, er faktorene ikke helt ideelt avgrenset fra hverandre, men rotering med Varimax er blitt brukt for å få fram ortogonale, dvs. renest mulig faktorer, og roteringa har gitt utslag i tre tydelige faktorer der de fleste sortererne er med og der sortererne er jevnt fordelt på de tre faktorene. På hver faktor er det også mange som lader høyt. Jeg har brukt disse tre faktorene til å tolke og drøfte ulike syn på vennskap og venner hos ungdommer i Finnmark. Slik det går fram av tabell 4 med egenverdier for de 5 av 7 faktorene som kom fram før faktorene ble roterte med Varimax, er det fem faktorer med verdier over 1, og disse fem faktorene forklarer altså da 53 % av variasjonen i materialet.

Tabell 4: Egenverdiene til de uroterte faktorene

Urotert faktor nr.	1	2	3	4	5	6	7
Egenverdi	15,06	2,16	2,23	0,19	2,05	0,15	1,91
Forklart varians i %	34	5	5	0	5	0	4

3.8 Kvaliteten i studien

Sikring av kvalitet i en studie handler om å kontrollere at resultatene ikke er kommet til på grunn av tilfeldigheter (Postholm, 2005). Q-metode har elementer av både kvantitativ og kvalitativ metode (Allgood & Kvalsund, 2010). Siden kvalitative aspekter blir grundig drøftet i ulike deler av studien, tar jeg opp reliabilitet og validitet her og nevner noen viktige etiske hensyn jeg har tatt.

3.8.1 Reliabilitet

Reliabilitet eller pålitelighet handler om målefeil og kan testes ved å se hvorvidt gjentakelser av en test under samme betingelser gir samme resultat (Ringdal, 2009). I en Q-metodologisk undersøkelse blir det spørsmål om hvorvidt en person oppnår samme resultat ved å foreta samme Q-sortering to ganger med noe tid mellom sorteringene, og med referanse til Brown (1980) hevder Kvalsund (1998) at reliabiliteten i Q-metodologiske undersøkelser har vist seg å være så høy som ca. 0,80 eller høyere – en god reliabilitet altså. Når det gjelder de enkelte

faktorene, øker reliabilitetskoeffisienten for dem med antall deltakere som lader på en faktor. Reliabilitetskoeffisientene i studien min går fram av vedlegg 9.

3.8.2 Validitet

Validitet handler om en vurdering av hvorvidt en test tester det den er tenkt til å teste (Ringdal 2009). I en Q-sortering er kjernen en subjektiv vurdering av spørsmålet: Er jeg enig eller uenig i det Q-utsagnet sier? og da kan en som mål for validiteten se for seg en vurdering av hvor konsentrert eller inderlig en Q-sorterer er under sorteringa si (Kvalsund 1998). Når det gjelder studien min som med ungdommer som deltakere, vil jeg hevde at det å være umiddelbar og direkte også har en verdi med tanke på en Q-sortering. Slik vil den unge Q-sortereren kunne antas å sortere som et helt menneske med både tanker, følelser og kroppsfølelser rettet mot sorteringa, men det kan også være en risiko for at noen sorteringer blir overfladiske eller direkte feil slik det tydeligvis skjedde med én av sorteringene i studien min, som måtte utelates.

3.8.3 Etske hensyn

Det er mange viktige etiske hensyn å ta når det gjelder gjennomføring av et forskningsprosjekt med ungdommer. Forskningsdeltakerne må håndteres slik at de ikke risikerer å bli utsatt for uforholdsmessige følelsesmessige påkjenninger. Det gjelder både tematikk for forskningen og gjennomføring av en undersøkelse (Postholm, 2005). Temaet for undersøkelsen min, vennskap, er i utgangspunktet et positivt tema og som slik relativt ufarlig med hensyn til følelsesmessige påkjenninger.

I studien min opplevde jeg det som særlig viktig å kunne garantere forskningsdeltakerne full anonymitet. I arbeidet mitt har jeg lært at det å kunne garantere at jeg ikke vil la de andre få vite det en ungdom forteller meg, kan være en stor forutsetning for tillit. Å intervju ungdommer på helt andre steder i Finnmark enn der hoveddelen av Q-sorteringen ble gjennomført slik at de ikke ville risikere å bli gjenkjent på noen av utsagnene en gang, var altså et valg med også et etisk perspektiv. I et fylke med mange små lokalsamfunn, men tette bånd mellom ungdommer spesielt innen disse samfunnene men med moderne kommunikasjoner også mellom dem, veide det etiske hensynet til de sju forskningsdeltakerne som stilte opp til intervjuene særlig tungt. Jeg valgte ikke å offentliggjøre navnet på den skolen der hoveddelen av Q-undersøkelsen ble gjennomført heller. Siden det var én av to klasser med den aktuelle aldersgruppa som stilte opp, og siden det til slutt ble deltakere fra tre skoler, viste det seg i etterkant å være en god sikkerhetsmargin for anonymitet her, men da

elevene i forveien var blitt informert om at navnet på skolen ikke vil bli publisert, blir hverken navnet på skolen eller de stedene der intervjuene foregikk, oppgitt i studien.

4. TOLKNING AV FAKTORENE

I dette kapitlet legger jeg fram en tolkning av de tre faktorene som er kommet fram i faktoranalysen. Det er interessant å se hva ungdommene har vært enig om og hva de har hatt ulikt syn i. Tolkninga av faktorene er basert på hvilke utsagn som er plassert langt ute i de ekstreme posisjonene i sorteringsmatrisen og gir uttrykk for sterke meninger temaet og hvilke utsagn som er plassert i midtområdet der de ikke gir uttrykk for å ha like sterk betydning. I tolkninga har jeg tatt litt hensyn til at noen av Q-sortererne sa fra om at de opplevde at den likegyldige 0-sonen egentlig gikk ved -1 for dem. Resultatet av faktoranalysen med middels korrelasjoner mellom faktorene støtter en slik framgangsmåte. Utgangspunktet for tolkinga er uansett en forventning om en relativt symmetrisk fordeling og det styrende prinsippet er at utsagnene er plassert i forhold til hverandre i denne matrisen. I analysen kommer jeg av plasshensyn til å vie mest oppmerksomhet til de meningsbærende ytterområdene i de tre faktorsynene og trekke fram utsagn som er plassert i likegyldighetssonen i midten for å vise hvordan de støtter det aktuelle faktorsynet.

I analysen har jeg rettet mye oppmerksomhet på det som er plassert lengst til høyre, i den positive enden av skalaen: Hva er det aller viktigste utsagnet og hva er de viktigste utsagnene, som de tre ulike faktorsynene har valgt for å beskrive vennskapsforholdene sine? Plasseringa av utsagnene i forhold til hverandre har også en stor betydning. Hvert utsagn gir samtidig uttrykk for ulike aspekter i relasjoner, og utsagnene er enten positive eller negative. Avhengig av sammenhengen med andre utsagn som er plassert i nærheten eller i andre enden av matrisen, kan et utsagn få flere mulige tolkninger. Det er altså konteksten som gir mening slik at meningsmønstrene i faktorene trer fram. For å få fram nyanser i tolkninga av utsagn i ulike sammenhenger, har jeg også sett på hvordan utsagn er plassert i midten. Ved å navngi faktorene med korte karakteriserende setninger har jeg prøvd å sammenfatte essensen i det subjektive synet som kommer fram i hver av de tre faktorene.

4.1 Faktor 1: Gamle venner er gull verdt og vi støtter hverandre uansett

I tabell 2 kan vi se at det er 15 Q-sorterere som lader på faktor 1. Det er flest ungdommer av de 44 Q-sortererne som lader på faktor 1. Faktorladningene i tabellen forteller hvor nært gjennomsnittssorteringa de enkelte kommer i faktoren. Den som lader sterkest på denne faktoren, er Johannes med en faktorladning på 0,80. Det er synet hans som er det mest

sammenfallende med det gjennomsnittlige synet faktoren uttrykker. Når det gjelder faktor 1, er det også verdt å nevne at det er flest utsagn, 15 stykker, som skiller denne faktoren fra de to andre faktorene, og for 11 av de 15 utsagnene som skiller, er signifikansnivået så høyt som 0,01. Forholdsvise mange av de utsagnene som skiller denne faktoren fra de to andre, ligger langt ute i matrisen i de meningsbærende områdene nær ytterkantene.

I faktor 1 er det mye som peker i samme retning i de tre utsagnene som er plassert i de mest meningsbærende posisjonene i den positive enden av matrisen. De uttrykker hver på sin måte at nærhet og gjensidig forståelse er vesentlige i vennsrelasjonen. Alle disse tre utsagnene skiller faktorsynet i faktor 1 fra de to andre og er kjennetegnende for den med utgangspunkt i dette. I posisjonen +5, der det utsagnet faktorsynet er mest enig i, kommer fram, er det utsagn 29 som står. Utsagnet handler om svært høy gjensidig tillit og en situasjon der vennene og en sjølv har funnet ut mye om hverandre og om seg sjølv. Også utsagn 24 vitner om at vennskap ses på som en prosess der en blir godt kjent med hverandre, oppdager det som er særpreget for en sjølv som person og opplever å bli godtatt sjølv om en opplever seg sjølv som litt «rar», med andre ord litt annerledes enn andre. Utsagn 26 gir klart uttrykk for at en setter mer pris på kvalitet enn kvantitet i vennsrelasjonene sine. Når en ser utsagnene i sammenheng, er det forståelig at utsagn 1 er plassert langt til høyre i posisjon -3. Her er det mye som er stikk motsatt av innholdet i de utsagnene som i faktor 1 står i de mest meningsbærende posisjonene: At en lett kommer i kontakt med nye mennesker og får nye venner. Sammenlignet med de to andre faktorene, der utsagn 1 er plassert langt til høyre, i faktor 3 i den mest ekstreme posisjonen +5, er det å være utadvendt og ha lett for å få nye venner i faktorsynet hos faktor 1 noe en er ganske uenig i. I faktor 1 er det definitivt de gamle, gode vennene som gjelder.

I presentasjonen av utsagnene i forbindelse med tolking av faktorene, er plasseringa av utsagnene i alle tre faktorer oppgitt i parentes. Plasseringa i den aktuelle faktoren, her faktor 1, er markert ved utheving, og utsagn som skiller faktorer fra hverandre og kjennetegner dem, er merket med en D i parentesen.

29. De vennene jeg har hatt lengst, er de personene jeg kan være helt komfortabel med. Det er ingenting som det er vits å bli flau over fordi man kjenner hverandre så godt at man vet alt om hverandre.

(+5, -2, +2, D)

24. Venner er nær, de forstår en, og de godtar en som person sjølv om man er litt rar. (+4, +2, +2, D)

26. Jeg har egentlig ikke så mange venner, men de vennene jeg har, er gode venner. (+4, -1, -3, D)

1. Jeg er utadvendt, så jeg har faktisk lett for å komme i kontakt med nye folk. Det er bare å hilse på dem, så begynner man å prate, og så går det som oftest av seg sjølv etterhvert. Jeg har lett for å få venner. (-3, +3, +5, D)

I de tre utsagnene 12, 33 og 8, som er plassert i posisjonen +3, utforskes ulike sider av den gjensidige relasjonen videre. I utsagn 12 framstår en sjølv som en aktivt handlende person i vennsapsrelasjoner. Utsagnet vitner om et altruistisk syn på vennskap, der den indre motivasjonen for å gjøre en tjeneste for en venn, er de gode følelsene mot vennen, og det ligger ikke noen forventning om gjensidighet her. Drivkrafta er et positivt behov for å gjøre en venn godt, og noe mer skal det ikke til for å føle seg godt. Utsagn 12 er et konsensusutsagn som i alle de tre faktorene er plassert i posisjonen +3 eller +4, men det er viktig å tolke innholdet i forbindelse med andre utsagn i som belyser og preger innholdet i utsagn 12. I faktor 1, der det å kjenne hverandre godt er viktig, er det lett å se for seg at gjensidige venneytelser bidrar til å bekrefte og styrke følelsen av at vennene verdsetter hverandre. Også utsagn 33 gir uttrykk for en positiv motivasjon for vennskap: Å ha det artig sammen er en god, gjensidig opplevelse som blir til når de gode vennene veit hva den andre eller de andre liker og koser seg sammen. Innholdet i utsagn 34 inneholder en erkjennelse av at også folk som har kjent hverandre lenge og er nære venner, har ulikhetene sine, og det er viktig å ha noe for seg sjølv for ikke å bli såra også når en omgås gode venner. Utsagnet står delvis i kontrast til utsagn 29 i posisjonen +5, som blir utdypa og nyansert av utsagn 34. Det er også en sammenheng mellom disse to utsagnene og utsagn 24 i posisjonen +4, der en karakteriserer seg som «litt rar». Dette kan tolkes slik at sjølv om en har veldig nære og fortrolige bånd til venner, har en opplevd å få noen reaksjoner hos andre på noe en har sagt som gjør at en opplever seg som litt annerledes enn de andre, og til tross for at en positiv følelse av å være akseptert av gode venner slik en er, ligger det her et lite forbehold om at noe inni en kan være så privat at en ikke vil dele det med vennene heller for å unngå flere vonde opplevelser.

12. Når du gjør noe for en venn, gjør du det av god vilje fordi du bryr deg om vennen og venter ikke å få noe igjen for det. (+3, +4, +3)

33. Det viktigste er å ha det artig når man er med venner. (+3, +1, +5, D)

34. Sjølv om vennskap på tillit, må det være lov å skjule ting for å ikke bli såret. (+3, +1, -1, D)

Utsagn 21 i posisjon +2 tar opp gjensidig støtte i den skolehverdagen som er en felles hverdag for alle ungdommene i personutvalget og sier at alle venner prøver å hjelpe hverandre til å gjennomføre skolen. Det går likevel tydelig fram her at skolegangen ikke oppleves som en stor vanskelighet hos ungdommene i faktor 1, som i den samme posisjonen +2 har plassert utsagn 17, der det slås fast at de ekte vennene som stiller opp i vanskelige stunder, er få. De to andre utsagnene 4 og 8 i posisjonen +2 danner også på en måte et par med en motsetning i innholdet. Disse to utsagnene handler om venner kontra familie. I utsagn 8 bekreftees igjen

nærheten til vennene i og med at de likestilles med familien, mens det i utsagn 4 gjøres det forskjell på familie og venner når det gjelder framtidsplaner, og en er tilbøyelig til å stole mer på foreldrene enn på vennene på dette området og har tro på at relasjonen til familien innebærer en enda større stabilitet enn relasjonen til vennene. Når en sammenligner plassering av utsagn 8 i faktor 1 og de to andre faktorene, ser en at det i faktor 1 er plassert to posisjoner lenger til høyre enn i de to andre faktorene, der den er plassert i en mye mer meningsbærende posisjon. Faktor 1 skiller seg altså fra de to andre ved at familien vektlegges mer enn i andre faktorene. Dette bekrefter igjen det Q-sortererne uttrykker i plassering av utsagnene 29 og 1: De opplever ikke seg sjølve som like utadvendte som sortererne i de to andre faktorene.

21. Vi hjelper jo hverandre. Hvis det er en som har lyst å slutte så sier vi: Ikke slutt. Vi er jo her og støtter deg og vi har lyst til å hjelpe deg gjennom året. (+2, +1, +2, D)

17. Du kan få tak i mange venner her i verden, men det er veldig få ekte venner som er der og støtter deg når du har det vanskelig. (+2, +3, -1, D)

4. Når det gjelder framtid, stoler jeg egentlig mest på meg sjølv, men det hjelper å snakke og få støtte både fra foreldrene og fra vennene. Men kanskje mest fra foreldrene. Kanskje fordi man føler at de kommer til å være der mens vennene fær andre steder. (+2, 0, +1,)

8. Venner er på en måte den familien du lager sjølv. (+2, +4, +4, D)

I posisjon +1 er det to utsagn som skiller faktor 1 fra de andre faktorene. Det er utsagnene 3 og 32. Utsagn 3 bekrefter her deler av innholdet i utsagn 24, at det er viktig å være seg sjølv i vennsforholdene sine. Det er plassert to posisjoner lenger ut til høyre enn i de to andre faktorene og blir dermed mindre meningsbærende enn i de to andre faktorene. Utsagn 32 er kort og har et innhold som kan tolkes på flere måter, og utsagnet har fått veldig ulike plasseringer i faktorene. I faktor 1 virker det som en bekreftelse av gjensidigheten. Sjølv om en gjør vennene tjenester uten å forvente noe tilbake, fungerer vennskap ut fra et gjensidighetsprinsipp, og det er denne nyanseringa gjensidigheten som ser ut til å komme til syne her i en plassering i en lite meningsbærende posisjon men på den positive sida i sorteringa. De øvrige utsagnene i posisjonen +1 skiller ikke faktor 1 fra de andre faktorene på et signifikansnivå på 0,05 og er ikke meningsbærende på en markant måte, men de er med på å bekrefte og nyansere det synet som kommer fram på den positive sida i faktoren. Utsagn 16, som er et konsensusutsagn, plassert helt likt i alle faktorene, stemmer godt overens med det som faktor 1 allerede grundig har konstatert om gode sider med vennskap, mens utsagn 31 kommer med en viktig presisering i forhold til det som er sagt om foreldrene: Sjølv om en stoler mer på foreldrene enn på venner når det gjelder framtida og regner det som sikrere at foreldrene er der om en del år enn at vennene er der, opplever en at vennene kjenner en bedre enn foreldrene og ut fra det oppfatter det slik at det er vennene som faktisk prøver å hjelpe en.

I faktor 1 er dette synet en aning sterkere enn i de andre faktorene der det er plassert i nullområdet.

- 3. For å skape vennskap må man komme seg ut, ikke være redd for å være den man er og ikke skjule seg bak masse farger som egentlig ikke er der. (+1, +3, +3, D)
- 32. Det handler om å gi og ta. (+1, -2, +2, D)
- 16. Gode venner vil deg bare godt. Jeg vil ikke få noen problemer med dem. (+1, +1, +1)
- 23. Det er noen man ikke helt stoler på. Det kan komme av at man har fortalt dem noe som de har fortalt videre. Da blir det litt vanskelig å bygge opp den tilliten igjen. Det tar i hvert fall lang tid. (+1, +2, +1)
- 31. Vennene mine kjenner meg bedre enn foreldrene mine. Vennene mine prøver å hjelpe meg. (+1, 0, 0)

I de mest meningsbærende posisjonene lengst til venstre på den negative sida i matrisen er det plassert utsagn 13 i posisjon -5 og utsagnene 10 og 35 i posisjon -4. Også faktor 3 har alle disse tre utsagnene i posisjonene -5 og -4, men 10 og 13 har byttet plass, og i faktor 2 har utsagnene 10 og 13 nøyaktig lik plassering, men utsagn 35 er plassert i posisjonen -3. Det råder altså en relativt sterk konsensus i alle de tre faktorene om hva en ikke er enig i, og dette ser ut til å kunne være en del av forklaringen til den middels høye korrelasjonen mellom faktorene. Sjølv om disse tre utsagnene er kommet fram i intervjuer av ungdommer som fyller kriteriene for å kunne inngå i personutvalget, er det ingen av Q-sortererne som har kjent seg igjen i dem, og de har alle tatt kraftig avstand fra dem. De unge Q-sortererne har vært uenige i at en mobber kan ha høy sosial intelligens som kommer til uttrykk i kvikke og treffende kommentarer. For meg virker det som om det ligger mye refleksjon og bearbeidelse av vonde erfaringer bak dette utsagnet, men her er det helt tydelig en forskjell mellom den subjektive forståelsen min som forsker med utgangspunkt i de inntrykkene jeg fikk i et innledende intervju der utsagnet ble sagt av en ungdom, og den forståelsen Q-sortererne har lagt fram som sitt syn. Det er også mulig at Q-sortererne har opplevd det positive elementet i utsagnet som støtende, ikke oppfattet den ironiske avstanden til det positive. Den er sannsynligvis er mye lettere å få tak i når en hører dette bli sagt, enn når en leser det som ett av 36 utsagn. Det er sannsynlig at Q-sortererne har reagert kraftig følelsene sine og tatt umiddelbart avstand fra hele utsagnet med et ønske om å markere at de tar avstand fra mobbing. Også gjengjeldelse av det negative, et svik av en venn, ved å betale med samme mynt for å skape en felles forståelse, er en tankegang som Q-sortererne nesten like kraftig har tatt avstand fra. Å ha venner en ikke ønsker å bli sett med i offentlighet, er ikke aktuelt for Q-sortererne i faktor 1. Dette er et veldig enstydig utsagn slik at det ikke er aktuelt å drøfte alternative syn på det.

- 13. De som mobber, har høyere sosial intelligens. Det er at du kommer med passende kommentarer i alle situasjoner. Det er å tenke fort og være vittig. (-5, -5, -4)
- 10. Hvis bestevennen min forteller en hemmelighet videre, så kommer jeg også til å fortelle noe videre, så hun/han skal forstå hvordan det er. (-4, -4, -5, D)

35. Alle har jo mange forskjellige venner. Det er en del, som ikke egner seg til å vise seg offentlig med. (-4, -3, -4)

På grunn av den sterke enigheten når det gjelder de mest meningsbærende posisjonene i den negative enden av skalaen og den tidligere diskuterte skeivheten som noen av Q-sortererne sa fra om, har det vært viktig for meg i tolkinga av faktorene å se litt mer nøyaktig enn jeg ellers ville ha gjort på hva som er plassert i posisjonene -3 og -2 i de ulike faktorene. I posisjonen -3 er det to utsagn som skiller faktor 1 fra de andre faktorene. Utsagn 1 har allerede vært tatt opp i forbindelse med det synet faktoren uttrykker i forhold til det ikke å være utadvendt. Utsagn 19 kan ses i sammenheng med at faktor 1 setter mest pris på langvarige og nære relasjoner, der forholdet mellom vennene er godt, avklart og stabilt. Det å sette seg i respekt er uaktuelt, så mye mer uaktuelt enn i de andre faktorene at utsagnet skiller faktoren fra de to andre. I utsagn 28 omtales muligheten for å bli pressa til å gjøre noe hvis en står lavt i hierarkiet i vennsapsrelasjoner. Også dette er mer uaktuelt i faktor 1 der de gode relasjonskvalitetene står høyt og der en er seg sjølv og blir godtatt som det, enn i de to andre faktorene.

19. Man må rett og slett sette seg i respekt, uansett. (-3, -2, 0, D)

1. Jeg er utadvendt, så jeg har faktisk lett for å komme i kontakt med nye folk. Det er bare å hilse på dem, så begynner man å prate, og så går det som oftest av seg sjølv etterhvert. Jeg har lett for å få venner. (-3, +5, +3)

28. Hvis man ikke er øverst i hierarkiet, så blir man kanskje pressa til å gjøre ting man ikke har lyst å gjøre. (-3, -2, -2)

I posisjonen 0 med de utsagnene som gir liten eller ingen mening for faktorsynet, er det ett utsagn som er kjennetegnende for faktor 1. Det er utsagn 20 som forteller om vanskeligheten med å komme inn i det sosiale felleskapet hvis en har vært utenfor. Faktorsynet hos faktor 1 gir relativt sammenhengende uttrykk for langvarige vennskap, og da gir det særdeles lite mening for de som lader høyt på denne faktoren å prøve å forestille seg en situasjon der en er utenfor og det er logisk at dette utsagnet er å finne i likegyldighetssonen. Generelt sett virker det som om slikt som gjelder krangling eller uenighet ellers, er utsagnene i denne sonen.

20. Hvis man har vært utenfor, kan det være vanskelig å komme inn i den sosiale vennsapsgruppa der du egentlig føler deg hjemme. (0, -1, -2, D)

Når meningsmønstrer i faktor 1 blir sett under ett, kan en tolke seg fram til en holdning til vennskap som preges av at en er mer innadvendt enn utadvendt. Faktor 1 uttrykker et syn der en føler seg hjemme i langvarige og inderlige relasjoner, der vennene kjenner hverandre godt, er trygge på hverandre og kan bli trygge på seg sjølv som de personene de er. Opplevelsen av å være litt annerledes enn de fleste andre virker litt sterkere i dette faktorsynet enn hos de andre faktorene, og dette kan lett bringe med seg en sårbarhet, der tryggheten i de langvarige og stabile vennsapsforholdene er god å ha. En er ikke så villig til å gå ut og utsette seg for de

risikoene det innebærer å knytte nye relasjoner og omgås mennesker en ikke kjenner så godt fra før i uforutsigbare situasjoner. I faktorsynet hos faktor 1 er en ikke opptatt av å ha så mange venner, og når en ikke fullt så aktivt går inn for å knytte nye kontakter, får en heller ikke like lett nye venner, men sammensetninga av utsagn på den positive sida av matrisen vitner sterkt om at i dette faktorsynet settes vennene veldig høyt. Vennskap ser ut til å være en spesielt stor støtte for disse ungdommene i livsutfoldelsen deres.

4.2 Faktor 2: Jeg er åpen, går nye veier og gjør nye erfaringer

I tabell 2 kan vi se at det er 11 Q-sorterere som lader på faktor 2. Det er bare fire færre enn i faktor 1 og én mer enn i faktor 3. De som lader sterkest på faktor 2 er Helene og Morten, begge med en ladning på 0,71. I tabell 2 kan vi se at det er faktorene 2 og 3 som har sterkest korrelasjon og dermed mest til felles. Det er 14 utsagn som skiller faktor 2 fra de to andre faktorene, og 11 av disse utsagnene utgjør en signifikant forskjell også på 0,01-nivået. I denne faktoren er ingen av utsagnene i de to mest ekstreme posisjonene sortert på en signifikant ulik måte enn i de andre faktorene. De utsagnene som gir signifikante utslag, ligger generelt sett nærmere midten enn i de to andre faktorene.

I den mest ekstreme posisjonen +5 på den positive høyre sida i matrisen har står det i faktorsynet hos faktor 2 utsagn 1. Gjennom dette utsagnet karakteriserer faktorsynet seg sjølv på en tydelig måte med ordet «utadvendt». Her fortelles det også hvor det å knytte kontakter med nye venner går for seg i praksis – enkelt og greit:

1. Jeg er utadvendt, så jeg har faktisk lett for å komme i kontakt med nye folk. Det er bare å hilse på dem, så begynner man å prate, og så går det som oftest av seg sjølv etterhvert. Jeg har lett for å få venner. (-3, +5, +3)

Sjølv om plasseringa av utsagn 1 i posisjonen +5 i faktor 2 står i skarp kontrast til plasseringen av dette utsagnet i faktor 1 i posisjonen -3, er ikke dette utsagnet kjennetegnende for noen av faktorene på et statistisk signifikant nivå. Grunnen er at plasseringa i faktor 3 ikke er så ulik plasseringa i faktor 2. Begge disse to faktorene har altså et syn på seg sjølv som utadvendte i motsetning til faktor 1 som omhyggelig tok avstand fra denne karakteristikken.

Faktor 2 har i utgangspunktet ikke betenkeligheter med å ta kontakt med nye mennesker og bli kjent med dem. Når det gjelder de to utsagnene 8 og 12 i den nest mest ekstreme posisjonen +4, deler de synspunkter med de to andre faktorene. Også enigheten kan oppfattes som logisk ut fra den tankegangen at de som lader på faktor 2 faktisk er utadvendte og sosiale og kan dermed ha lett for å ta andres perspektiv. Utsagn 8 får i denne konteksten et

inkluderende preg: En tar opp de nye vennene i felleskapet rundt seg, og de blir til den nye familien en ungdom lager seg sjølv i denne fasen der en endrer seg mye og livssituasjonen også skifter når en for eksempel begynner på videregående skole, og det kommer flere og nye mennesker i omgangskretsen i forbindelse med denne overgangen. Utsagnet er i faktor 2 plassert litt mer sentralt enn i de to andre faktorene. Det altruistiske utsagnet 12 gir hos disse utadvendte ungdommene et inntrykk av et overskudd som vennene nyter godt av. I faktor 2 har dette utsagnet en litt mer sentral plassering enn i de to andre, og det styrker inntrykket av åpenhet og generøsitet i faktorsynet. Den åpne holdninga blir ytterligere bekreftet av utsagn 3 som er plassert i posisjon +3. De to andre utsagnene i posisjonen + 3 har mørkere undertoner. Når kontaktene med de nye vennene er mange, hender det lett at en også får en del negative erfaringer. Det kan være dette som gjenspeiler seg i de to andre utsagnene i posisjonen +3, utsagnene 9 og 17. I faktor 2 er disse negative aspektene ved vennskap så mye mer markert enn i de to andre faktorene at de begge er kjennetegnende for den. Her får en godt et inntrykk av hvordan ungdommer som er åpne og kan virke både sjølvsikre og stabile utad, også kan være sårbare i situasjoner der de opplever noe tungt. Utsagn 17 er også en påminnelse om hvor ensom en ungdom kan føle seg sjølv om det kanskje tilsynelatende er mange venner rundt. Faktorsynet ser ut til å gjenspeile at situasjonene kan skifte fort i en livsfase der en i samspill med andre får mange nye erfaringer. Som regel er livet ikke enstydig lett og greit eller tungt og komplisert, men innebærer både opp- og nedturer.

8. Venner er på en måte den familien du lager sjølv. (+2, **4**, +4)

12. Når du gjør noe for en venn, gjør du det av god vilje fordi du bryr deg om vennen og venter ikke å få noe igjen for det. (+3, **+4**, +4)

3. For å skape vennskap må man komme seg ut, ikke være redd for å være den man er og ikke skjule seg bak masse farger som egentlig ikke er der. (+1, **+3**, +3)

9. Dårlige venner later som om de er venner med deg. Så går de og snakker drit bak ryggen din. (-1, **+3**, 0, D)

17. Du kan få tak i mange venner her i verden, men det er veldig få ekte venner som er der og støtter deg når du har det vanskelig. (+3, **+3**, -1, D)

I posisjonen +2 er det utsagnene 5 og 7 som er kjennetegnende og skiller faktor 2 fra de andre faktorene. Disse to utsagnene bærer begge preg av en ambivalens: En negativ opplevelse kan vise seg å ha en positiv utgang. Disse betraktningene kan også ses på som innsikter en høster i forbindelse med den utprøvinga en foretar seg i forhold til andre. Begge utsagnene vitner om en aktiv holdning og en åpenhet når det gjelder å ta imot nye inntrykk og gjøre seg tanker om dem. De to andre utsagnene i posisjon +2 bekrefter dette inntrykket. Også utsagn 23 formidler en negativ erfaring og den konsekvensen erfaringa har hatt for relasjonen. Her er utgangen mer usikker enn i de to tidligere utsagnene. I utsagn 24 kommer det derimot fram at venner oppleves som en støtte i og med at de godtar en som person med de særtrekkene en har.

5. Rivalisering kan ødelegge et vennskap, men det kan faktisk også skape et vennskap. (-1, +2, -3, D)
 7. Hvis man er uenig, kan man bli enda bedre venner etterpå for da vet man at man godtar hverandres meninger selv om man ikke ble enig. (0, +2, 0, D)
 23. Det er noen man ikke helt stoler på. Det kan komme av at man har fortalt dem noe som de har fortalt videre. Da blir det litt vanskelig å bygge opp den tilliten igjen. Det tar i hvert fall lang tid. (+3, +2, +1)
 24. Venner er nær, de forstår en, og de godtar en som person sjølv om man er litt rar. (+ 4, +2, +2)

I posisjon +1 er det to utsagn som er med på å skille faktor 2 fra de andre faktorene. Her spinner en videre på tankeganger som er skissert tidligere i faktoren. Betydninga av å ha det artig sammen med vennene, som er en grunnleggende forutsetning for vennskap, blir tatt opp i utsagn 33. Erkjennelsen av at det er klokt å verne om det indre livet sitt ved å sette grenser for det en forteller til de andre, blir uttrykt i utsagn 34. I samhandling med de andre blir en klar over noe hos seg sjølv ved at en opplever å bli såret av andre på dette punktet. En trekker seg tilbake for å reflektere over dette og kommer tilbake med et mer avklart syn på både særpreget sitt og hvordan en nå vil forholde seg til de andre når det gjelder dette. De tre andre utsagnene i posisjon +1 skiller ikke faktor 2 fra de andre faktorene, men de er med på å utdype det synet faktoren har på vennskap og venner. I utsagn 6 uttrykker faktor 2 et syn på seg sjølv som sjølvstendig i forhold til sosialt press når det gjelder å si fra om det en opplever er feil. I utsagn 16 er det synet på venner som en positiv ressurs i livet som kommer til syne, og dette er også det tematiske i utsagn 21. Forskjellen mellom utsagnene ligger i perspektivet: I utsagn 16 ser en på hva venner har å si for en sjølv, og i utsagn 21 tar en opp hvordan venner kan yte støtte til en som trenger det i en velkjent skolesituasjon.

33. Det viktigste er å ha det artig når man er med venner. (+3, +1, +5, D)
 34. Sjølv om vennskap går på tillit, må det være lov å skjule ting for å ikke bli såret. (+3, +1, -1, D)
 6. Når jeg mener det er noe som er feil, sier jeg fra. Jeg lar meg ikke påvirke av det sosiale presset. (0, +1, +4)
 16. Gode venner vil deg bare godt. Jeg vil ikke få noen problemer med dem. (+1, +1, +1)
 21. Vi hjelper jo hverandre. Hvis det er en som har lyst å slutte så sier vi: Ikke slutt. Vi er jo her og støtter deg og vi har lyst til å hjelpe deg gjennom året. (+2, +1, +2)

I de tre mest ekstreme posisjonene på venstre side, der en tar avstand fra de utsagnene en ikke er enig i, er alle tre utsagn konsensusutsagn. Slik som jeg har konstatert i forbindelse med tolking av faktor 1, er det stort sett konsensus mellom alle de tre faktorene når det gjelder utsagnene i de ekstremt meningsbærende posisjonene i denne Q-sorteringen. I de to andre faktorene er det likevel ett utsagn som skiller faktoren fra de andre faktorene også i de ekstreme posisjonene, men i faktor 2 er det ikke noen utsagn som får en statistisk signifikans. Det er likevel en forskjell, og den utgjøres av at det er utsagn 11 som er valgt i posisjonen -4 og ikke utsagn 35 slik som i de to andre faktorene. I faktorsynet til faktor 2 oppleves spilling

på nettet som litt mindre problematisk enn i de to andre faktorene, men forskjellen er altså så liten at den er uten statistisk signifikans.

- 13. De som mobber, har høyere sosial intelligens. Det er at du kommer med passende kommentarer i alle situasjoner. Det er å tenke fort og være vittig. (-5, -5, -4)
- 10. Hvis bestevennen min forteller en hemmelighet videre, så kommer jeg også til å fortelle noe videre, så hun/han skal forstå hvordan det er. (-4, -4, -5)
- 11. Det å spille (på nettet), da har man ikke noe til felles med andre. Det er spillinga man har til felles, og det er der man da får venner. (-2, -4, -3)

Det er i feltet posisjonene -3 og -2 at den statistiske signifikansen slår ut og antyder en del ulikheter i faktorsynet til faktor 2 i forhold de to andre faktorene. Sett i sammenheng med utsagnene i den positive enden av skalaen, utfyller disse utsagnene faktorsynet. For de som lader på faktor 2, er trening ikke limet i vennsforholdene. Treninga har lite å si når det gjelder å knytte kontakter. Faktor 2 har allerede i utsagn 1 i den mest ekstreme posisjonen +5 brakt på det rene hvor lett det er å knytte kontakter i hverdagen. Trening har ikke en kontaktskapende funksjon hos dette faktorsynet. Den spiller ikke noen stor rolle hos de andre faktorene heller, men minst har den altså å si for faktor 2. Dette faktorsynet ser heller ikke på dyr som de beste vennene en har. Dette utsagnet og det forrige kan ses i sammenheng: Hobbyene ser ikke ut til å spille en så stor rolle i vennsforholdene hos denne faktoren. Også Q-sortererne i faktor 2 tar avstand fra utsagn 35 med venner en ikke kan vise seg ute med, men faktorsynet viser en kraftigere uenighet med utsagn 11 der nettspilling betraktes som et opphav til sosial isolasjon, og derfor blir det tilsvarende en litt mindre vektlegging av uenigheten angående dette å ha venner en ikke vil omgås i offentlighet.

- 18. Treninga er limet i vennskapet. Man finner også på masse andre ting å gjøre fordi man er likesinna og har de samme interessene og ambisjonene. (-1, -3, -1, D)
- 25. Dyrene er de beste vennene man har. De er der uansett. De krangler aldri. De hører på hva du har å si. (-2, -3, 0, D)
- 35. Alle har jo mange forskjellige venner. Det er en del, som ikke egner seg til å vise seg offentlig med. (-4, -3, -4, D)

I posisjon -2 skiller tre av de fire utsagnene faktorsynet i faktor 2 fra de andre faktorene. Utsagn 19 uttrykker at det er viktig å markere seg ved å sette seg i respekt. Dette er en hierarkisk måte å innordne seg på, og det ser ut til at det ikke anses for å være aktuelt i vennsforhold, som vanligvis er basert på gjensidighet, men faktor 2 tar ikke like kraftig avstand fra dette som faktor 1. Faktorsynet i faktor 2 har ikke mye til overs for de langvarige og inderlige vennsforholdene som i faktor 1 er helt grunnleggende. Plasseringa er ganske langt motsatt i de to faktorsynene. Også utsagn 32 er plassert påfallende langt ut på den negative sida sammenlignet med de to andre faktorene. Det kan virke som om Q-sortererne i

faktor 2 legger noe annet i dette korte utsagnet enn i de to andre faktorene når de sorterer utsagn 32 på motsatt side av det altruistiske utsagnet 12 «Når du gjør noe for en venn, gjør du det av god vilje fordi du bryr deg om vennen og venter ikke å få noe igjen for det.». Jeg spør meg om de kanskje tolker dette med å gi og ta mer som et litt mekanisk prinsipp som ikke ligner på den dynamiske gjensidige tilliten de opplever i venneforholdene sine. I godt samsvar med det synet på hierarkiske forhold som kommer fram i plassering av utsagn 19, har faktorsynet i faktor 2 også utsagn 28 i posisjonen -2, der det med utgangspunkt i den indre sammenhengen mellom utsagnene fortsatt ser ut til å være mye uenighet.

19. Man må rett og slett sette seg i respekt, uansett. (-3, -2, 0, D)

29. De vennene jeg har hatt lengst, er de personene jeg kan være helt komfortabel med. Det er ingenting som det er vits å bli flau over fordi man kjenner hverandre så godt at man vet alt om hverandre.

(+5, -2, +2, D)

32. Det handler om å gi og ta. (+1, -2, +2, D)

28. Hvis man ikke er øverst i hierarkiet, så blir man kanskje pressa til å gjøre ting man ikke har lyst å gjøre. (-3, -2, -2)

I nullområdet i midten der utsagnene ikke er like meningsbærende er det forholdsvis få utsagn som skiller faktor 2 fra de andre faktorene. Det er bare utsagnene 4 og 30 som er sortert så annerledes enn i de to andre faktorene at det gir utslag i statistisk signifikans, for utsagn 4 på 0,05-nivået, men for utsagn 30 på 0,01-nivået. Plasseringa av utsagn 30 lenger til venstre enn i de to andre faktorene ser ut til å bekrefte at faktorsynet hos faktor 2 er preget av mer åpenhet og tillit enn de to andre faktorene. Plasseringa av utsagn 4 lenger til høyre enn i de andre faktorene, kan igjen tyde på sjølvstendighet, men den kan også tyde at utsagnet rett og slett ikke er interessant og betydningsfullt.

1. Når det gjelder framtid, stoler jeg egentlig mest på meg sjølv, men det hjelper å snakke og få støtte både fra foreldrene og fra vennene. Men kanskje mest fra foreldrene. Kanskje fordi man føler at de kommer til å være der mens vennene fær andre steder. (+2, 0, +1, D)

30. Gode venner er sånne som har samme interesser, og som du kan stole på, men man må være forberedt på at de plutselig bare kan forsvinne. (-2, 0, -2, D)

Samlet sett er det åpenhet, og en positiv og inkluderende holdning som preger faktorsynet hos faktor 2, men faktorsynet viser også fram at dårlige erfaringer setter spor i en, og de kan gjøre en både mer reflektert og reservert.

4.3 Faktor 3: Jeg ser hva som er bra og ikke bra og jeg sier fra

I tabell 2 kan vi se at det er 10 Q-sorterere som lader på faktor 3. Den som lader sterkest på faktor 3 er Even med en ladning på 0,68. Det er 11 utsagn som skiller faktor 3 fra de to andre faktorene, og 10 utsagn utgjør en signifikant forskjell også på 0,01-nivået. I faktor 3 er tre av de seks utsagnene i de to mest ekstreme posisjonene på hver side (-5, -4, +4 og +5) sortert på

en signifikant ulik måte enn i de andre faktorene, og de resterende utsagnene som gir signifikante utslag, ligger relativt jevnt fordelt i hele sorteringa. Det ser altså ut til å være en del sterke meninger som skiller denne faktoren fra de to andre faktorene.

I faktorsynet til faktor 3 står utsagn 33 i den mest meningsbærende posisjonen i den positive enden av skalaen. Dette utsagnet er plassert langt til venstre i de andre faktorene også, men i faktor 3 er faktorsynet mest fokusert på å vurdere kvaliteten i den felles tida med vennene. Det vesentlige er ikke å beskrive hvem de beste vennene er slik som i faktor 1 eller hvordan en sjølv er og hvordan det sosiale samspillet med andre foregår når vennskapsbånd knyttes slik som i faktor 2. Den gode stemningen mellom vennene er bærebjelken i vennskap, og hva som er artig er altså en vurderingssak. I posisjonen +4 er utsagnene 6 og 8 plassert. Når disse to utsagnene blir sett i sammenheng med den viktigste, utsagn 33, oppdager en at det gjennomgående dreier seg om å vurdere: Det er viktig å foreta moralske vurderinger og sier fra hvis det er noe som ikke er riktig. Den første sjølvkarakteristikken Q-sortererne kommer med er at de ikke lar seg presse til noe av noen andre, men foretar vurderingene sine på en sjølvstendig basis. I vennekretsen sin inkluderer de andre, og det er personer som i samspill med hverandre lykkes å skape den gode stemningen som gjør det trivelig for alle vennene. Disse vennene defineres som den familien en lager sjølv. Sjølv om de utsagnene som er plassert i det meningsbærende feltet her er kjente fra de to andre faktorene, gir plasseringen av dem straks et inntrykk av et faktorsyn som skiller seg en god del fra de andre to.

33. Det viktigste er å ha det artig når man er med venner. (+3, +1, +5, D)

6. Når jeg mener det er noe som er feil, sier jeg fra. Jeg lar meg ikke påvirke av det sosiale presset. (0, +1, +4, D)

8. Venner er på en måte den familien du lager sjølv. (+2, +4, +4)

I posisjonen +3 er det ingen av utsagnene som skiller faktoren fra de andre. De tre utsagnene her bekrefter og nyanserer det inntrykket de mest meningsbærende utsagnene gir. Også faktor 3 karakteriserer seg som utadvendt med utsagn 1 og har lett for å få kontakt med andre. I utsagn 3 utdypes det at for å skape vennskap må en vise seg fram som den en er uten å skjule seg bak farger, det vil si meninger, holdninger, følelser eller annet, som ikke er der på et ekte vis. Også i faktor 3 står det altruistiske idealet i vennskap høyt slik som i de andre faktorene. Det å være seg sjølv på en ekte og ærlig måte trer fram alt tydeligere som noe faktor 3 står for.

1. Jeg er utadvendt, så jeg har faktisk lett for å komme i kontakt med nye folk. Det er bare å hilse på dem, så begynner man å prate, og så går det som oftest av seg sjølv etterhvert. Jeg har lett for å få venner. (-3, +5, +3)

3. For å skape vennskap må man komme seg ut, ikke være redd for å være den man er og ikke skjule seg bak masse farger som egentlig ikke er der. (+1, +3, +3)

12. Når du gjør noe for en venn, gjør du det av god vilje fordi du bryr deg om vennen og venter ikke å få noe igjen for det. (+3, +3, +3)

I posisjonen +2 er det to av de fire utsagnene som skiller faktor 3 fra de andre faktorene. Det er utsagnene 29 og 32. Også de gamle vennene kan i dette faktorsynet være viktige. Det er ikke hvor lenge en har vært venner, men at vennskapet fortsatt fungerer slik at den gir en glede som teller. Det kan være en del gamle venner en ikke mer opplever en har noe til felles med. Det heter jo at venner kan «vokse fra hverandre», og hvis det har skjedd, er det ikke vits å holde på en vennskap som ikke fungerer mer og der en ikke mer har samme interesser og ikke mer har det artig sammen. Da går en ut og knytter kontakter, er seg sjølv på en ærlig måte og prøver ut om det kan bli nye vennskap som blomstrer opp slik det allerede ble konstatert i utsagnene 1, 3, 8 og 33. Slik som det går fram i utsagn 29, er det også en del gamle vennskap med sterke bånd og inngående kjennskap til hverandre som fortsatt fungerer og verdsettes høyt. I denne konteksten tolker jeg utsagn 32 som et uttrykk for en godt utviklet rettferdighetsans: Gjensidigheten skal ivaretas på en ordentlig måte. Også de to andre utsagnene i posisjon +2, som ikke skiller faktor 3 fra de andre, støtter synet på at en enkel og redelig gjensidighet er å foretrekke. Det som blir sagt i utsagn 21 om å hjelpe hverandre er riktig og bra, og i utsagn 24 går det fram at vennene er greie og skal stille opp og hjelpe hverandre, og en framstår åpent som den personen en er med de egenskapene en har, og det godtar vennene og støtter hverandre på, ja, dette ble avklart allerede i utsagnene 3 og 12.

29. De vennene jeg har hatt lengst, er de personene jeg kan være helt komfortabel med. Det er ingenting som det er vits å bli flau over fordi man kjenner hverandre så godt at man vet alt om hverandre. (+5, -2, +2, D)

32. Det handler om å gi og ta. (+1, -2, +2, D)

21. Vi hjelper jo hverandre. Hvis det er en som har lyst å slutte så sier vi: Ikke slutt. Vi er jo her og støtter deg og vi har lyst til å hjelpe deg gjennom året. (+2, +1, +2)

24. Venner er nær, de forstår en, og de godtar en som person sjølv om man er litt rar. (+4, +2, +2)

I posisjonen +1 er det igjen utelukkende utsagn som faktoren har til felles med de andre faktorene. De styrker inntrykkene fra de mest meningsbærende posisjonene og tilfører samtidig faktorsynet flere nyanser. I samspill med andre har en oppdaget at der er noen som prøver å hevde seg ved å trække andre ned, og det er det best å skjerme seg for. I utsagn 4 uttrykker faktorsynet et greit forhold både til venner og til familien sin når det gjelder å vurdere hvem som er de mest egnede og solide støttepelene i planlegging av framtida. I utsagnene 14 og 23 kommer det fram negative livserfaringer, som i likhet med de tidligere nevnte, ser ut til å påvirke faktorsynet i retning av forbehold og forsiktighet i vurderingene framover. Som en kontrast til disse utsagnene slår faktor 3 i utsagn 16 fast at det også er gode venner i livet, og de vil en helt enkelt godt og skaper ikke noen problemer for en.

2. Hvis noen prøver å trække meg ned, så blokkerer jeg dem helt ut. Om fem år kommer jeg ikke til å ha dem der. Hvis jeg lar dem være i livet mitt, trækker de bare meg ned. (0, 0, +1)
4. Når det gjelder framtid, stoler jeg egentlig mest på meg sjølv, men det hjelper å snakke og få støtte både fra foreldrene og fra vennene. Men kanskje mest fra foreldrene. Kanskje fordi man føler at de kommer til å være der mens vennene fær andre steder. (+2, 0, +1)
14. Hvis man har vært skikkelig uvenner, så blir det kanskje til at man har det litt i bakhodet hele tida og tør ikke å si alt til den personen. (0, 0, +1)
16. Gode venner vil deg bare godt. Jeg vil ikke få noen problemer med dem. (+1, +1, +1)
23. Det er noen man ikke helt stoler på. Det kan komme av at man har fortalt dem noe som de har fortalt videre. Da blir det litt vanskelig å bygge opp den tilliten igjen. Det tar i hvert fall lang tid. (+1, +2, +1)

I den mest ekstreme posisjonen på den negative sida av matrisen, der uenighet med utsagnene kommer til uttrykk, har faktorsynet hos faktor 3 utsagn 10. Dette med å gjengjelde et svik med noe lignende vurderes av det rettskafne faktorsynet som en så uriktig handlemåte at faktorsynet markerer en større uenighet når det i forhold til dette enn til mobbing. Muligheten for at en mobber kan ha høyere intelligens i utsagn 13, avvises likevel på en god andre plass i posisjonen -4. Venner en ikke kan vise seg med i utsagn 35, er ikke aktuelt i faktorsynet.

10. Hvis bestevennen min forteller en hemmelighet videre, så kommer jeg også til å fortelle noe videre, så hun/han skal forstå hvordan det er. (-4, -4, -5)
13. De som mobber, har høyere sosial intelligens. Det er at du kommer med passende kommentarer i alle situasjoner. Det er å tenke fort og være vittig. (-5, -5, -4, D)
35. Alle har jo mange forskjellige venner. Det er en del, som ikke egner seg til å vise seg offentlig med. (-4, -3, -4)

Faktorsynet har allerede på den positive sida av skalaen brakt fram en sjølvforståelse som går ut på det å være utadvendt og ha lett for å få nye venner, og da er det naturlig å finne utsagn 26 langt ut i posisjon -3 som noe de er uenig i. Faktoren uttrykker også en skepsis mot den muligheten som antydes i utsagn 5 til å knytte vennskapskontakter i en rivaliseringssituasjon. At nettpilling skulle ha negative konsekvenser for den sosiale kontakten med venner slik utsagn 11 foreslår, er fjernt i faktorsynet hos faktor 3.

26. Jeg har egentlig ikke så mange venner, men de vennene jeg har, er gode venner. (+4, -1, -3, D)
5. Rivalisering kan ødelegge et vennskap, men det kan faktisk også skape et vennskap. (-1, +2, -3, D)
11. Det å spille (på nettet), da har man ikke noe til felles med andre. Det er spillinga man har til felles, og det er der man da får venner. (-2, -4, -3)

I posisjon -2 er det ingen utsagn som skiller faktor 3 fra de andre faktorene. Det som fra et tidligere er kommet fram om faktorsynet hos faktor 3, gir uttrykk for en aktiv vurdering av situasjoner fra et moralsk ståsted, og det kan være nærliggende å tro at det å være utenfor slik som det skisseres i utsagn 20, er en usannsynlig for de som lader høyt på faktor 3. I en av de mest meningsbærende posisjonene +4 legges det fram at det er uaktuelt å la seg påvirke av press, og plasseringa av utsagn 27 henger godt sammen med dette synet. De som lader på denne faktoren, vil ikke la seg påvirke til å feste hvis de ikke vil det sjølv. Situasjonen i utsagn 28 er uaktuell av samme grunn: Å underkaste seg viljen til en annen som presser en vil

faktorsynet hos faktor 3 ikke være med på. Utsagn 30 handler om at gode venner har samme interesser som en sjølv, og det er ser ikke ut til at det sjølvstendige faktorsynet syns det er en forutsetning for vennskap. Dessuten blir det uttrykt en stor usikkerhet i utsagn 30 i og med at de gode vennene du har plutselig kan bli borte for deg, og dette overhodet ikke en aktuell situasjon i faktorsynet hos faktor 3 slik det ellers er kommet til uttrykk.

20. Hvis man har vært utenfor, kan det være vanskelig å komme inn i den sosiale vennskapsgruppa der du egentlig føler deg hjemme. (0, -1, -2)

27. Hvis du har venner som vil feste hver helg og ha deg med hver helg, så er det veldig lett å bli påvirket og bli med sjølv om du egentlig ikke vil feste så mye. (-1, -1, -2)

28. Hvis man ikke er øverst i hierarkiet, så blir man kanskje pressa til å gjøre ting man ikke har lyst å gjøre. (-3, -2, -2)

30. Gode venner er sånne som har samme interesser, og som du kan stole på, men man må være forberedt på at de plutselig bare kan forsvinne. (-2, 0, -2)

I midtområdet i posisjonene 0 og -1, blir det igjen flere utsagn som uttrykker ambivalens eller beskriver noe uavklart. I faktorsynet hos faktor 3 ser slike situasjoner til å være noe en ikke er enig i eller ikke kjenner seg igjen i, og de blir enten avvist eller gir ikke mening for faktorsynet og er plassert i den midterste sonen. Dette er faktoren for de modige meningene – det diffuse, uklare og ambivalente er noe en helt enkelt skal la være! Sjølv om det innledningsvis kunne se ut som om denne faktoren ikke skilte seg så mye fra faktor 2, viser tolkninga av utsagnene i sammenheng med hverandre at her er et meningsmønster med mye som er annerledes enn i begge de to andre faktorene. Det kan virke som om dette faktorsynet er mer aktivt i å gi tilbakemelding til vennene om hvordan de er, mens de to andre faktorsynene gir inntrykk av å være mer opptatt av å ta imot inntrykk hos vennene om hvordan de sjølv er som personer.

5. TOLKING AV FAKTORSYNE OG VIDERE DRØFTING

I dette kapitlet vil jeg se nærmere på noen av de vesentlige trekkene i meningsmønstrene som de tre faktorsynene gir uttrykk for og analysere og drøfte dem videre ut fra det. I analysen bruker jeg det abduktive prinsippet, som innebærer at forskeren prøver å få en aktiv forståelse for det nye i subjektive synet som viser fram i forhold til det som var det teoretiske utgangspunktet. Med tanke på å belyse dette nye, vil jeg der det trengs, bringe inn ny teori og nye aspekter ved teori som allerede er introdusert i drøftinga. I drøftinga vil jeg også komme inn på implikasjoner for rådgivning ved å spørre meg hvilke likheter ulikheter det er mellom vennerelasjoner og vennskap og hvilken relevans disse resultatene fra denne undersøkelsen kan ha for rådgivninga.

5.1 De tre faktorsynene

Faktor 1 ser på seg sjølv som lite utadvendt, og meningsmønstret i sin helhet ser ut til å støtte dette synet. Opplevelsen av å være annerledes enn de andre litt mer framtrædende enn i de andre faktorsynene, men i en vennekrets som for det meste består av gamle, gode venner, oppgir faktorsynet å bli godtatt som seg sjølv av vennene på en trygg og god måte til tross for den opplevde annerledesheten. Vennsksforholdene preges av en dyp, gjensidig tillit. I enkelte tilfeller kan det også tenkes at det også oppstår usunne avhengighetsforhold i stedet for gjensidighet hvis det er veldig få venner og tette bånd i et asymmetrisk forhold (Allgood & Kvalsund 2003), men dette er bare en forestilling om noe som kan være mulig, ikke en tolking av det som kommer fram i meningsmønstret i faktor 1. Generelt sett ser det ut til at vennene er særlig viktige som ressurs i dette faktorsynet, og det lett å se for seg at vennene for eksempel bidrar til å støtte opp sjølvtiliten hos faktor 1, som på sin side virker å være en trofast og hengiven venn for vennene sine.

Når det gjelder dette med å være utadvendt, gir faktor 2 gir inntrykk av et syn på seg sjølv som er motsatt av faktor 1: Å være utadvendt er det mest karakteristiske for dette faktorsynet, og dette ser ut til å stemme med meningsmønstret i faktoren. Åpenheten innebærer at en gir seg ut på nye bekjentskap og blir venner med nye ungdommer i ens egen aldersgruppe, og da får en både gode og vonde opplevelser, og i tillegg erfaringer og innsikt om hvordan relasjoner fungerer. Siden en ikke holder seg til de gamle, gode vennene slik som faktor 1, har en heller ikke forventninger om støtte fra et stort nettverk av gode venner i vanskelige livssituasjoner. Hvis det blir for mange eller for harde nedturer, kan det føre til store påkjenninger. Det virker som om et stort spekter av følelser, både positive og negative, er til stede. Meningsmønstret gir inntrykk av at opplevelsen av trygghet skifter mer enn hos de to andre, og det ligger mange såre undertoner her som bringer tankene på følelser om å være forlatt og utrygg i livet sitt. På den andre sida ligger det også mange muligheter i åpenheten, og en kan se for seg at nye venner representerer andre muligheter enn de tidligere i en fase der det foregår en nyorientering hos ungdommene.

Også faktorsynet i faktor 3 gir seg ut for å være utadvendt, men ikke i fullt så sterk grad som faktor 2. Dette faktorsynet er opptatt av vurderinger: Det er viktig å vurdere de erfaringene som er gjort i relasjoner med både nye og gamle venner, ta klare standpunkt i forhold til disse opplevelsene og orientere seg videre med utgangspunkt i alt dette. Det å ha det artig med vennene oppleves som det vesentlige i vennsksforhold, men også moralske vurderinger om hva som er riktig og rettferdig og hva som ikke er det, betyr mye i dette faktorsynet. Faktor 3

gir et inntrykk av en blanding av evne til livsglede og vilje til å bruke sunn fornuft. Det uklare, tvetydige og kompliserte som kan tolkes å være mer til stede hos de to andre faktorsynene, har faktor 3 ikke noe særlig sans for, og hvis dette ønsket om klarhet blir dyrket for mye, kan det føre til svart og hvit-tenking, og det kan tenkes at denne tendensen innimellom gjør det litt vanskelig å forstå vennene fullt ut når det kommer til nyanser eller sammensatte livssituasjoner. Faktor 3 gir generelt sett et inntrykk av god sjølvtilitt og en tilstedeværelse i eget liv som kan komme både en sjølv og vennene til gode.

5.2 Det er vanlig å oppleve seg som annerledes i en livsfase med mange endringer

I alle faktorsynene er opplevelsen av å være annerledes enn de andre, «litt rar», uttrykt relativt sterkt sjølv om dette synspunktet er sterkest i faktor 1. I ungdomsalderen er det vanlig å oppleve seg sjølv som rar og annerledes. Tyngdepunktet som har vært i relasjoner innen familien som datter eller sønn til foreldrene sine, eventuelt som søster eller bror til ett eller flere søsken og som barnebarn til eventuelle besteforeldre, i storfamilien også som nær slektning til tanter, onkler og søskenbarn, blir flyttet fra denne kjernefamilien eller storfamilien alt mer over på venner, som er omtrent jevnaldrende. Det skjer mange endringer hos de unge, både biologiske, kognitive, psykologiske, sosiale, moralske og åndelige. Ungdommer er sjølvopptatte, og mange får en oppfatning om seg sjølv som annerledes med den konsekvensen at de tror at ingen andre kan være i stand til å forstå dem (Geldard & Geldard, 2010).

I faktorsynet hos faktor 1 virker det som om opplevelsen av å være annerledes ikke fører til et vesentlig tap av tryggheten. I utgangspunktet er det litt overraskende: En stereotyp oppfatning om vennskap ville tilsi at når en er lite utadvendt og i tillegg opplever seg som annerledes, fører det lett til avstand fra jevnaldrende. Meningsmønstrer i faktor 1 antyder en annerledes utvikling der personer med disse sjølvkarakteristikkene har tette og fortrolige vennskapsbånd som innebærer at vennene uansett støtter hverandre og stiller opp for hverandre. I de to andre meningsmønstrene kan en se den samme tendensen sjølv om mønstrene ikke viser det like sterkt. Å være delaktig i et nettverk av venner ser ut til å ha stor verdi for den enkelte i dette henseendet, og for meg ser det ut til at vennerelasjoner på denne måten kan ha en forebyggende effekt når det gjelder marginalisering av ungdommer.

5.3 Støtte til endring og vekst i samspill med andre

Meningsmønstrene i de tre faktorene gir hver på sin måte uttrykk for at det sosiale samspillet mellom en sjølv og de andre er kommet langt, og det har skjedd mye utvikling i de oppfatningene som disse ungdommene har dannet om seg sjølv. Nyere forskning har vist at

psyken hos et menneske er mye mer dynamisk enn tidligere trodd, og med positiv påvirkning i samspill med andre kan det aktualiseres styrker som gir den enkelte en forbedret livsmestring (Allgood & Kvalsund, 2003, 2005, 2010, Rogers, 1961, Schibbye, 2009, Seligman, 2009). I faktorsynet hos faktor 1 er det utsagn 24 som i første omgang tyder på en slik heldig påvirkning mellom vennene: «Vennene er nær, de forstår en og de godtar en som person sjølv om man er litt rar.» Her ser en et syn på vennskap der en føler at en blir støttet av venner i en sårbar periode av livet der det virker som om sjølvtiliten ikke er så solid. Det er et nært forhold til vennene, og det at en føler seg godtatt og respektert, gjør at vennene kan oppmuntre hverandre og støtte hverandre i vekst og utvikling. Denne følelsen av å bli sett, godtatt, respektert og oppmuntret til å utvikle seg i tråd med egen sjølvoppfatning, er et godt utgangspunkt for å kunne realisere det positive i seg sjølv (Rogers, 1961, Seligman, 2009). Utsagn 24 er sortert langt til høyre også i de andre faktorsynene, og en kan tolke det slik at dette er et positivt synspunkt på vennskap som alle faktorene ganske langt deler sjølv om det er sterkest i faktorsynet hos faktor 1.

I faktorsynet hos faktor 2 er det utsagn 7 som skiller seg ut som en bekreftelse på at det er i samspillet med andre at en kan utvikle sjølve evnen til å utvikle seg med tanke på relasjonene: «Hvis man er uenig, kan man bli enda bedre venner etterpå for da vet man at man godtar hverandres meninger selv om man ikke ble enig». Dette forteller at også en negativ episode, uenighet mellom venner, kan føre til at erfaringa til slutt får en positiv tolkning og blir til en lærdom i respekt og relasjoner der to personer møtes, ser annerledesheten hos hverandre og etter en tilbaketrekking med refleksjoner over det som har skjedd, fortsetter å samhandle med en ny kjennskap til hverandre og respekt for hverandre (Allgood & Kvalsund, 2005).

I faktorsynet hos faktor 3 er opplevelsen av støtte fra andre litt mindre framtrendende enn i de andre faktorsynene (men som nevnt i forbindelse med drøfting av utsagn 24, er den godt representert i alle faktorene). Når det gjelder å utbytte meninger i et samspill med andre, er det utsagn 6 som skiller dette faktorsynet fra de andre, og her er støtten fra de andre helt fraværende: «Når jeg mener det er noe som er feil, sier jeg fra. Jeg lar meg ikke påvirke av det sosiale presset». I dette faktorsynet er det perspektivet til en sjølv som er utgangspunktet i forbindelse med et meningsutbytte, og en har en sterk forvisning om at det beste er uansett å si fra og ikke la seg påvirke av hvordan andre måtte se på temaet. Her gis det uttrykk for at en er trygg nok til å stå for meningene sine, men samtidig kommer det fram at en faktisk ser det som en fordel ikke å bli påvirket av de andre. I dette ligger det en stor utfordring for denne faktoren: Å passe på at den spørrende åpenheten som er til stede hos alle ungdommer, ikke

blir borte i prosessen med å bli voksen. Det gjelder å finne fram til en mental innstilling der en på varig basis har tro på forandring, læring og vekst hos seg sjølv (Dweck, 2007).

5.4 Positiv vekst med utgangspunkt i negative erfaringer

I samspillet med de andre gjør ungdommene også erfaringer om grensene sine, og dette gjenspeiles i meningsmønstrene. I faktor 1 er det utsagn 34 som skiller seg ut: «Sjølv om vennskap går på tillit, må det være lov å skjule ting for å ikke bli såret.» I dette faktorsynet der høy tillit i vennerelasjonene blir uttrykt særlig tydelig, er også tanken om å sette en grense for tilliten mest markert. Tilliten er et bevisst tema som er godt synlig i dette meningsmønstrer. I faktorsynet hos faktor 2 med tyngdepunktet på nye vennerelasjoner, er det utsagn 9 som skiller seg ut. Det forteller om en dårlig erfaring: «Dårlige venner later som om de er venner med deg. Så går de og snakker drit bak ryggen din.» Det er forståelig at denne situasjonen lett kan oppstå i forbindelse med venner som en kanskje ikke har kjent så lenge og ikke har så sterke vennskapsbånd med, og en kan se for seg at dette er en erfaring som kan lære en å tenke over hvem som er de gode vennene og hvem som ikke er det. I faktorsynene hos de to andre faktorene er den ikke så aktuell. Faktor 1 satser mest på gamle venner som er pålitelige og ikke gir en negative overraskelser av denne typen. I faktorsynet hos faktor 3 er tillit mye mindre tematisert enn i de to andre faktorene. Faktor 3 er kanskje så kritisk i forhold til de nye vennene sine og de tiltenkte betroelsene sine at en slik situasjon ikke oppstår så lett.

Grensesettinga skjer på ens egne vilkår slik det er erklært i utsagn 6: «Når jeg mener det er noe som er feil, sier jeg fra. Jeg lar meg ikke påvirke av det sosiale presset». Også utsagn 32 kan ses som aktuell i denne sammenhengen: «Det handler om å gi og ta.» Gjensidigheten er en enkel og grei spilleregul hos faktor 3. Utsagnet er helt nøytralt. Det uttrykker i utgangspunktet hverken negative eller positive følelser, og dette forklarer kanskje hvorfor de tre faktorsynene har sett på det på hver sin måte i sammenheng med andre utsagn. I faktor 3 er det plassert i nærheten av utsagn 12: «Når du gjør noe for en venn, gjør du det av god vilje fordi du bryr deg om vennen og venter ikke å få noe igjen for det.», som alle faktorsynene er veldig enig i, mer enn i utsagn 32, som i faktor 3 er plassert helt i nærheten og kan oppfattes som en modifikasjon av 12 kanskje med utgangspunkt i praktiske erfaringer om at veldig ensidige vennerelasjoner ikke fungerer godt i lengda, mens det i faktor 2 er plassert på uenighetssida, og kan tolkes slik at faktor 2 ser en motsetning mellom det å handle fra en uegennyttig altruistisk motivasjon og det å forvente en gjensidighet – en gjenytelse inkludert – allerede i utgangspunktet. Kanskje dette kan tolkes som om faktor 2 opplever det som mer nærliggende å gi plass for impulsivitet og spontanitet i vennskapsforhold enn faktor 3, som

også i denne sammenhengen gir mer ett inntrykk av å være strukturert i handlingene sine. Det å vurdere venner og handlinger innebærer gjerne at en unngår å handle på impuls.

Faktorsynene hos faktorene 1 og 2 gir tydelig uttrykk for at en også kan vokse også på negative erfaringer. De kan virke klargjørende når det gjelder å se ulikhetene mellom en sjølv og andre, og de gir skuffelser som en lærer å komme over, gjøre seg tanker om og slik det i dagligtale blir uttrykt: å bli klokere av. I faktorsynet hos faktor 3 ses tanker om å lære av negative erfaringer på som mer uforståelige eller likegyldige ut fra en logikk der en helst bare skal unngå dem ved å bruke sunn fornuft. I dette faktorsynet er en opptatt av spilleregler som er definert ut fra prinsipper for en god moral og en forventning om at alle forholder seg til dem slik at de gode vennerelasjonene kan opprettholdes og vennene ivaretas.

5.5 I felleskap dannes de gode normene og oppfatningene om vennskap

I vennskapsforholdene dannes det også felles normer for hvordan en skal forholde seg til andre. I reaksjonene fra vennene er det lett å oppdage hva som anses for å være rett og galt i omgangen med de andre. De tre faktorsynene tyder på at det er mye som er avklart når det gjelder denne normdanninga, og det viser seg i at sorteringene går i samme retning når det gjelder en del normative utsagn. Det er noen utsagn ungdommene veldig langt har avvist på en enstydig måte. To av utsagnene er i alle sorteringer plassert i de to posisjonene lengst ute på uenighetssida, nemlig utsagnene 10 og 13. Utsagn 10 handler om betroelser og tillitsbrudd i forbindelse med dem: «Hvis bestevennen min forteller en hemmelighet videre, så kommer jeg også til å fortelle noe videre, så hun/han skal forstå hvordan det er.» Utsagnet handler om en negativ form for gjensidighet, å gjengjelde et svik ved å svike den andre tilsvarende. Å fortelle en hemmelighet videre virker erfaringsmessig for meg å være en vanlig form for tillitsbrudd blant både unge og voksne i vennerelasjoner, og det oppleves sjølvsagt som uakseptabelt, men graden av tillitsbrudd oppleves som varierende avhengig av hvor stor eller hemmelig hemmeligheten er. Erfaringsmessig vil jeg også hevde at det å fortelle små hemmeligheter videre kan være akseptert som en menneskelig svakhet som svært mange har, mens store tillitsbrudd kan sette dype spor. Uansett hvordan tillitsbruddet er, virker denne tanken om å gjengjelde en vond opplevelse med et planlagt svik for å påføre den andre den samme smerten og skuffelsen som en sjølv har følt, så uakseptabel at den nesten enstydig er blitt avvist av de unge Q-sorteringene på en måte som kan tolkes som normativ: Dette er noe man helt enkelt ikke gjør. I materialet mitt er det ikke andre utsagn der hevn omtales, og det er derfor er umulig å tolke om det er tanken om hevn som slik som avvises eller om det er måten tanken er uttrykt her som tiltenkt opplæring i empati for vennene, som av Q-sorteringene

oppfattes som spesielt støtende. Det er et annet utsagn i Q-utvalget som har nesten motsatt innhold, utsagn 2: «Hvis noen prøver å trække meg ned, så blokkerer jeg dem helt ut. Om fem år kommer jeg ikke til å ha dem der. Hvis jeg lar dem være i livet mitt, trækker de bare meg ned». Her er det nærmest en motsatt handling som det refereres til når en føler at en annen nedverdiger en. En trekker seg tilbake uten å ta kontakt etterpå. Det virker som om det skjer ut fra erfaringer om at trakasserende adferd kan fortsette over tid, men en ønsker ikke å gjengjelde det, bare trekke seg ut av relasjonen. Dette utsagnet er kommet blant de mer likegyldige. Forhåpentligvis kommer det av at de ikke har hatt erfaringer om vedvarende trakassering. Når situasjonen er uaktuell, har moralen i utsagnet ikke engasjert til å markere enighet eller uenighet.

Utsagn 13 beskriver mobbing: «De som mobber, har høyere sosial intelligens. Det er at du kommer med passende kommentarer i alle situasjoner. Det er å tenke fort og være vittig.» Her er det veldig vanskelig å avgjøre om det er mobbinga generelt som avvises, om utsagnet er blitt tolket av Q-sortererne som en positiv uttalelse om mobberne som spesielt intelligente og det er det en ønsker å markere avstand til, men jeg ser for meg at Q-sortererne i begge tilfellene har reagert som hele mennesker ved at både tanker og følelser er blitt aktivisert og at en på en helhetlig basis har avvist de to utsagnene som noe de er veldig uenige i.

Utsagn 28 tar opp et maktforhold i vennsapsrelasjoner: «Hvis man ikke er øverst i hierarkiet, blir man kanskje pressa til å gjøre ting man ikke har lyst til å gjøre.» Det virker som om hierarkisk makt og den situasjonen som utsagnet beskriver med bruk av gruppepress mot noen i vennekretsen, heller ikke har vært aktuelle for Q-sortererne. Dette utsagnet er sortert ganske langt på uenighetssida i alle faktorsynene, og det tyder på et normativt standpunkt mot utøvelse av gruppepress, i hvert fall i situasjoner der konsekvensene ikke er positive for den det gjelder. Utsagn 11 tar opp et fenomen fra den moderne virkeligheten til ungdommene: «Det å spille (på nettet), da har man ikke noe til felles med andre. Det er spillinga man da har til felles, og det er der man da får venner.» De unge Q-sortererne er ikke enige i dette. Det kan virke som om de ikke kjenner seg igjen i den vonde sirkelen som blir beskrevet her, og de ser ikke noen grunn til å ta avstand fra nettspillinga.

På den positive sida tegner det seg en stor enighet om noen utsagn sjølv om det er full konsensus bare om den ene av de to utsagnene som utpeker seg her. Utsagn 8 beskriver vennskap med et trivelig uttrykk som mange har kjent seg igjen i: «Vennene er på en måte den familien du lager sjølv.» Heller enn en norm kan dette ses som et bilde på den overgangen

som skjer fra det usjølvstendige livet til et gradvis mer sjølvstendig liv: Den familien en har som barn, trer noe i bakgrunnen til fordel for den nye familien som en kan utforme sjølv i relasjoner med mennesker som en trives med og velger å være sammen med. Utsagnet kan også ses som et uttrykk for friheten til å velge vennene sjølv i det mobile postmoderne samfunnet, der ungdommene må foreta mange valg som vil avgjøre hvordan livet deres blir framover (Heggen, 2004).

Utsagn 12 er et konsensusutsagn og uttrykker noe ungdommene har vært veldig enige om: «Når du gjør noe for en venn, gjør du det av god vilje fordi du bryr deg om vennen og venter ikke å få noe igjen for det.» Dette dreier seg om en god norm for vennskap som har dannet seg hos dem. Det viser hvordan en sjølvstendig vurderende og handlende person ut fra en positiv motivasjon og et subjektivt syn på behov for handling i samspill med de andre kan få fram de gode verdiene i samfunnet og styrke et optimistisk menneskesyn (Allgood & Kvalsund, 2010). De tre faktorsynene i sin helhet, men spesielt dette konsensusutsagnet og den framtreddende plasseringa av den gir grunn til å se vennskap som en arena der de gode relasjonelle kreftene spontant får spillerom hos ungdommer og kan fornye troen på læring og personlige vekstmuligheter hos den enkelte. Med støtte fra venner i en vennekrets med gode normer kan ungdommer få til en livsmestring som for dreier seg om å finne de målsetningene for et godt liv som er riktige for hver enkelt og klare å oppnå dem. For de fleste er det gjennomføring av videregående skolegang, og slik som det er nevnt innledningsvis i denne studien, er det også en målsetning for det norske samfunnet.

5.6 Implikasjoner for rådgivning

Alle de tre faktorsynene er enstydige når det gjelder vennskap: Det oppfattes som en ressurs av ungdommene og fremmer en positiv utvikling hos dem. Ungdommene har likevel også behov for voksenstøtte, og det er godt hvis en rådgiver kan stille opp når det trengs. I følgende skal jeg drøfte kort hva en rådgiver kan lære av de tre faktorsynene, direkte eller i forlengelse av det som er kommet fram i undersøkelsen min i rådgivningsrelasjoner.

5.6.1 Hva kan en rådgiver lære av disse faktorsynene?

Disse ungdommene er kommet et godt stykke på vei når de har klart målsetninga si med å fullføre videregående skole, og med utgangspunkt i de gjennomsnittlige faktorsynene ser de ut til å være fornøyde med vennerelasjonene sine. Det kan virke som om de ikke har hatt så mye bruk for sosialrådgiveren, men de er fortsatt på vei inn i voksenlivet. De skal sannsynligvis flytte fra de kjente omgivelsene til et studiested der mange nye utfordring venter også når det gjelder relasjoner, og i et perspektiv der en ønsker å fremme en mental innstilling som går ut

på at alle bestandig kan utvikle seg og lære mer (Dweck, 2007), kan en spørre seg hva disse ungdommene kan trenge støtte til når det gjelder mulighetene for ytterligere utvikling og vekst. Kunne faktor 1 på grunn av det store behovet for trygghet og bekreftelse i de kjente omgivelsene ha godt av oppmuntring for å tørre å bli mer åpen og om ikke en slik oppmuntring kunne flytte fokuset mer fra en sjølv til de andre og gi en større fleksibilitet? Med faktor 3 kan melder seg spørsmålet om ikke den sterke sansen for rettferdighet kunne komme best til rette hvis en fikk støtte til å utvikle en økt forståelse for hvordan andre har det. Hos faktor 2 virker mulighetene for læring og vekst optimale i utgangspunktet, men når en ser på meningsmønstret som helhet, kommer det fram mange uttrykk for en utrygghet som kan ha opphav i vonde erfaringer med andre, for eksempel utsagn 17 som kan være et uttrykk for at en er kommet i en ekstremt sårbar situasjon: «Du kan få tak i mange venner her i verden, men det er veldig få ekte venner som er der og støtter deg når du har det vanskelig». I meningsmønstret til faktor 2 er det uttrykk for utrygge og følelser og negative undertoner på en mer markant måte enn i de to andre faktorsynene, og det kan virke som om faktor 2 trenger mange lyttende møter også med voksne for å få vite hvor skoen klemmer og mye sensitiv, positiv støtte voksne for å få realisert det gode potensialet som er der. Også hos de andre faktorene er det sjølvsagt behov for å bli møtt på en åpen og lyttende måte for å kunne få den riktige støtten hos en voksen, for eksempel en rådgiver.

I en lokal ungdomskultur er det viktig for en rådgiver å være klar over ulikhetene hos ungdommene når det gjelder det subjektive synet hos dem på relasjoner, som de tre meningsmønstrene om vennerelasjoner gir et godt innblikk i. En vurdering av hvilke behov rådsøkeren har, kan sjølvsagt ikke tas med utgangspunkt i noen grupperinger. Den må tas individuelt i de aktuelle rådgivningssituasjonene med hver rådsøker for seg, og der er det behov for en rådgiver å kunne lytte til den enkelte rådsøkeren for å prøve å få et bilde av subjektiviteten hos henne eller ham slik at en kan møte rådsøkeren som en hel person.

5.6.2 Likt og ulikt i vennerelasjoner og rådgivningsrelasjoner

Den sentrale betydningen av tillit i vennskap er kommet godt fram i undersøkelsen min. Det er viktig å være seg bevisst på at det er forskjeller mellom vennerelasjoner og rådgivningsrelasjoner. Sjølv det er makt med i alle relasjoner, er vennskap basert på frivillighet og likeverd og ikke på makt slik som institusjonaliserte forhold (Allgood & Kvalsund, 2003). I et institusjonalisert hjelpeforhold slik som rådgivning, henger bruk av makt henger nøye sammen med tillit. Et forhold består av en ytre og en indre relasjon. Den ytre er den formelle situasjonen der kontakten etableres og opprettholdes, for eksempel

mellom en rådgiver og en rådsøker på en skole. Den indre relasjonen dreier seg om hvordan deltakerne opplever situasjonen fra sitt eget ståsted og hvordan de ser på ressursene sine og behovene sine. Hvis tilliten blir veldig lav, fører det lett til tillitsbrudd, og da opphører den indre relasjonen. Uten å ha en indre relasjon er det ikke mulig å opprettholde hverken en ekte relasjon eller en ærlig kommunikasjon. Det som gjenstår, er en ytre formell relasjon uten innhold (Allgood & Kvalsund, 2003). I undersøkelsen min er det tre utsagn med beskrivelser av en situasjon der den indre relasjonen opphører eller blir redusert. Det ene er utsagn 2: «Hvis noen prøver å trække meg ned, så blokkerer jeg dem helt ut. Om fem år kommer jeg ikke til å ha dem der. Hvis jeg lar dem være i livet mitt, trækker de bare meg ned». Det andre er utsagn 14: Hvis man har vært skikkelig uvenner med noen så blir det til at man har det litt i bakhodet hele tida og ikke tør å si alt til den personen». Det tredje er utsagn 23: «Det er noen man ikke stoler helt på. Det kan komme av at man har fortalt dem noe som de har fortalt videre. Da blir det litt vanskelig å bygge opp den tilliten igjen. I hvert fall tar det lang tid.» Disse utsagnene viser at brudd av den indre relasjonen også kan skje i vennerelasjoner, at ungdommene har sjølvvinnssikt og at de kan godt gjøre greie for hvordan relasjoner de er godt inne i, fungerer. Hvis det er en som trekker seg fra det indre forholdet uten å si fra, kan det ytre forholdet altså fortsette en liten stund før den andre registrerer at situasjonen er blitt endret. Av og til blir altså tilliten lav i relasjoner, og det vil føre til skuffelser. For en rådgiver er det viktig å følge med i at den indre relasjonen i forholdet til rådsøkeren er til stede. Det er også viktig å ha en åpen holdning slik at misforståelser og feil, som nok skjer alle fra tid til annen, kan rettes opp og kontakten gjenopptas. En skuffelse som fører til lav tillit eller et brudd i relasjonen, fører til en tilbaketrekking i relasjonen. En rådgiver må være klar over betydningen av tilliten og vite om denne tilbaketrekkingmekanismen for en best mulig videreutvikling av en relasjon som lider av lav tillit eller en gjenetablering av en indre relasjon der det lar seg gjøre. På den måten kan en negativ opplevelse snus til noe positivt, og det kan bli en erfaring som fører til læring hos begge partene i relasjonen (Allgood & Kvalsund, 2003.)

Relasjoner er basert på tillit. Å skape tillit i rådgivning handler om å være til stede og lytte genuint for å kunne se og behandle den andre på den andres premisser. Det å se og anerkjenne annerledesheten hos rådsøkeren er utgangspunktet for å kunne behandle rådsøkeren med respekt som et sjølvstendig individ. Dette er en forutsetning rådgivning på et etisk riktig grunnlag (Eide, Grelland, Kristiansen, Sævereid, og Aasland, 2008).

5.7 Videre forskning

Bevissthet om hvordan mennesker hele tida formes av erfaringer de får i relasjoner med andre gir nye og spennende perspektiv. For meg var en god erfaring for meg å velge en tematikk som ikke var trangt begrenset til å gjelde for eksempel forhold mellom elever og rådgivere, elever og lærere, elever i et klassemiljø eller lignende. Etter å ha jobbet så lenge på en skole som jeg har gjort, tror jeg at det var spesielt lærerikt for meg å ha fokus på disse ungdommene og livet deres mer generelt, men det er klart at videre undersøkelser av de relasjonene jeg nå har nevnt, virker fristende nå når jeg har lært grunnene i bruken av Q-metodologi. Etter å ha opplevd spennende intervjuer, reflektert over en del utsagn som ble som noen små, gåtefulle dikt i tankene mine og sett de subjektive meningsmønstrene ta form som sammenheng mellom utsagn og unge folk som ligner en god del på de som begynte å skimte bak faktorsynene, er det også mye her som jeg kunne tenkt meg å følge opp med videre undersøkelser. På en måte ser jeg en sammenheng mellom de førskolebarna som deltok i masterstudien til Hanssen (2011) og sorterte bilder som fikk fram ulike subjektive meningsmønstre i forholdet deres til de voksne, og disse ungdommene som sorterte utsagn om vennskap i undersøkelsen min. De ligner jo en del! Da spør jeg meg: Hva med de voksne? Det ville vært spennende å gjøre en Q-studie i andre aldersgrupper enn de unge, å undersøke syn på relasjoner hos voksne eller eldre.

I og med at Q-metodologi bringer subjektiviteten fram i lyset, ser jeg for meg at den også er spesielt godt egnet til å få fram stemmene til de som ikke så lett blir hørt i samfunnet. Den gruppa jeg ikke fikk tak i denne omgangen, melder seg i tankene mine: Hvordan opplever de ungdommer som ikke går på skole, relasjonene sine til jevnaldrende? Det er kanskje denne siste gruppa jeg til syvende og sist ville valgt å gå videre med, og begrunnelsen er at dette er ungdommer som mange andre i samfunnet har sterke meninger om. Det vil uansett være godt å ha synspunktene fra dette forskningsprosjektet med seg i møtet med dem i det praktiske arbeidet, men i et videre forskningsprosjekt ville det være fint å kunne bruke en metode som er godt egnet til å få dem i tale og prøve å høre på de synspunktene de har sjølv.

6. REFLEKSJONER KRING STUDIEN OG ROLLA MI SOM FORSKER

Denne studien har dreid seg om subjektivitet på ulike nivåer, som en del av det vitenskapelige paradigmet jeg har valgt, som et utgangspunkt for forskerrolla og de mange valgene som må tas i den - og som målet for sjølve forskninga i den Q-metodologiske undersøkelsen jeg har

gjennomført. En bevisstgjøring av subjektiviteten underveis på alle disse nivåene har vært viktig for meg, og jeg har prøvd å synliggjøre den i forskningsrapporten min. Det er begrenset med plass i en masterstudie som denne. En del av subjektiviteten har også handlet om hva jeg har vurdert som sentralt og satt i fokus og hva jeg har måttet utelate som detaljer. Studien min kunne vært mye lengre hvis jeg kunne ha fordypet meg i drøfting av alt som etter hvert kom til syne i meningsmønstrene. Nå er det på tide å se studien litt på avstand og vurdere studien, de valgene som jeg har foretatt og de svakhetene og styrkene de har ført til.

De tre faktorene i studien min har middels korrelasjoner, og da er ikke faktorene så rene og adskilte som jeg ideelt sett kunne ønsket. Jeg har spurt meg hva som kan være grunnen til at korrelasjonene ikke ble mindre. Som en mulig forklaring har jeg sett på den store enigheten på den negative sida av meningsmønstrene i alle de tre faktorene. Det er mye mindre spredning av utsagn der enn på den positive sida. For meg virker det som om det er dette som må være i hvert fall en del av forklaringa. Da spør jeg meg hva dette kan komme av. Har Q-utvalget ikke vært balansert sjølv om jeg jobbet innstendig med intervjuene av ungdommer for å få fram autentiske utsagn i den målgruppa det gjaldt? Ett av valgene mine var å intervju andre ungdommer enn de som deltok i Q-sorteringa et annet sted i Finnmark enn der sjølve Q-undersøkelsen ble gjennomført. Slik jeg ser helheten nå i etterkant, er det dette som sannsynligvis har ført til at det er noen utsagn Q-sortererne gjennomgående ikke kjente seg igjen i sjølv om jeg brukte Fishers balanserte blokkdesign til utvelgelse av utsagnene og justerte Q-utvalget etter flere omganger med prøvesorteringer. Dette kunne kanskje ha vært lettere å oppdage at noen utsagn sannsynligvis ikke tilhørte det aktuelle kommunikasjonsuniverset hvis også prøvesorteringene hadde inngått i personutvalget. Det virker altså for meg som om noen av Q-utsagnene tilhører en litt annen kultur enn den hos disse skoleungdommene som nylig hadde fullført videregående skolegang, og jeg har også gjort meg tanker om hvilken kultur det kan være. I forbindelse med personutvalget nevner jeg i rapporten at jeg kunne ønsket å få tak i noen ungdommer som hadde valgt bort eller avbrutt skolegangen, men fikk ikke noen til å stille opp. Når jeg ser på innholdet i disse utsagnene, virker det for meg som om det her kunne vært noen som hadde kjent seg igjen i utsagn som tross alt er sagt av ungdommer som fyller kriteriene for å være i målgruppa. Dette er en antakelse om hvorfor noen utsagn konsekvent havnet langt ut på uenighetssida, og den berører altså både kommunikasjonsuniverset, Q-utvalget og personutvalget for det er en sammenheng mellom dem alle. Hvis jeg hadde intervjuet noen av ungdommene etterpå slik det anbefales i Q-metode, kunne jeg kanskje også fått en forklaring på hvorfor i hvert fall noen vurderte disse

utsagnene slik som de gjorde, men jeg fikk resultatet av dataanalysen i slutten av juli. Da var det lenge siden disse ungdommene hadde sortert, og jeg kunne ikke forvente at de ville huske hvordan de hadde sortert og hvorfor. Det er altså en del som kunne vært gjort annerledes og bedre, men det viste seg heldigvis at de subjektive meningsmønstrene i faktorene var så klare og tydelig avgrenset fra hverandre at resultatet gir et rimelig godt bilde av hvordan skoleungdommer i Finnmark ser på vennskap og venner. Det er også mye annet det ville vært interessant å drøfte her, blant annet utforminga av utsagnene, men begrensningene gjør seg igjen gjeldende, og da mener jeg at jeg har valgt å drøfte det mest sentrale som var aktuelt i forbindelse med denne studien.

Det har vært motiverende for meg å kunne gjennomføre en studie med den målgruppe som jeg daglig arbeider med som rådgiver og om en tematikk som har relevans for rådgiverarbeidet. Vennskap blant ungdommer som tema har vist seg å være en gullgruve når det gjelder å få innsikt i livsverdenen til ungdommer. I tillegg har det kommet fram at de relasjonskvalitetene som er svært sentrale i rådgivning, er å finne igjen i naturlige vennerelasjoner mellom ungdommer. Bare det å ha kunnet lytte på ungdommer i intervjuer uten å ha noen intensjoner når det gjelder synspunktene deres på vennskap, har vært en verdifull opplevelse som for meg har åpnet for en forståelse av hvordan anerkjennelse kan utøves i praksis. Etterpå har prosessen med å «lytte seg fram» til meningsmønstrene i faktorsynene vært en øvelse i den samme vanskelige disiplinen. Det har også vært fascinerende å følge med hvordan at uttalelser som ungdommene kommer med i et intervju, blir til utsagn i en Q-sortering der de sorteres av en hel gruppe ungdommer. Det har gitt meg en spesiell opplevelse av hvordan kommunikasjonen i en kultur blir til ved at det én sier, fanges opp av en annen og spres og kommer i sirkulasjon blant flere andre, som igjen forholder seg annerledes til denne uttalelsen og føyer den inn i et meningsmønster som inngår i den indre virkeligheten til denne personen og gjenspeiler både et stykke av det aktuelle kommunikasjonsuniverset og den lokale kulturen som den er en del av.

7. REFERANSELISTE

- Allgood, E., & Kvalsund, R. (2003). *Personhood, Professionalism and the Helping Relation: Dialogues and Reflections*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Allgood, E., & Kvalsund, R. (2005). *Learning and Discovery for Professional Educators: Guides, Counselors, teachers: An interactive experiential approach to practice and research*. Trondheim: Tapir Academic Press.
- Allgood, E., & Kvalsund, R. (2010). Q-metodologi, rådgivningsfeltet, delt subjektivitet og personer i relasjoner. I A. A. Thorsen og E. Allgood (red.) *Q-metodologi: En velegnet måte å utforske subjektivitet*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Dweck, C. S. (2007). Mental vekst: *Et positivt tankemønster – den nye psykologien for å lykkes*. Falun, Sverige: N. W. DAMM & SØN AS.
- Eide, S. B., Grelland, H. H., Kristiansen, A., Sævereid, H. I. og Aasland, D. G. (2008). *Til den andres beste: En bok om veiledningens etikk*. Polen: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Eide, S. B., og Skorstad, B. (2008). *Etikk: - til refleksjon og handling i sosialt arbeid*. (2. utg.) Polen: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Ellingsen, I. T. (2010). Erfaringer frå ungdommers deltakelse i Q-studie: Utarbeidelse av utsagn og gjennomføring av Q-sortering med ungdom under barnevernets omsorg. I A. A. Thorsen og E. Allgood (red.) *Q-metodologi: En velegnet måte å utforske subjektivitet*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Forskrift til Opplæringslova. Kapittel 22. Retten til nødvendig rdgiving. Hentet 9. 11. 2012 fra <http://www.lovdatab.no/for/sf/kd/td-20060623-0724-062.html>.
- Geldard, K., & Geldard, D. (2010). *Counselling Adolescent: The Proactive Approach for Young People*. (Third ed.) Great Britain: SAGE Publications Ltd.
- Hanssen, K. (2011). *Store og små mennesker i relasjon: En Q-metodologisk studie av barns opplevelse av en god relasjon til voksne og hvilke implikasjoner dette kan ha for hvordan man som voksen møter barn*. Masteroppgave. Hentet 9. 11. 2012, fra: <http://ntnu.diva-portal.org/smash/record.jsf?searchId=1&pid=diva2:453335>.
- Heggen (2004). *Risiko og forhandlinger: Ungdomssosiologiske emner*. Oslo: Abstrakt forlag AS.
- Johannessen, E., Kokkersvold, E., og Vedeler, L. (2007). *Rådgivning: Tradisjoner, teoretiske perspektiver og praksis*. (2. utg.) Oslo: Gyldendal Akademisk Forlag AS.
- Joseph, S., & Linley, P. A. (2006). *Positive Therapy: A meta-theory for positive psychological practice*. East Sussex: Routledge.
- Kvalsund, R. (1998). *A Theory of the Person: A discourse of personal reality and explication of personal knowledge through Q-methodology – with implications for counseling and education*. Doctorate in Education. Trondheim: The Norwegian University of Science and Tecnology.

- Kvalsund, R., og Allgood, E. (2010). Kommunikasjon som subjektivitet i en skoleorganisasjon. I A. A. Thorsen og E. Allgood (red.) *Q-metodologi: En velegnet måte å utforske subjektivitet*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Macmurray, J. (1999). *Person in Relation*. United States of America: Humanity Books. (Original work published in 1961.)
- Markussen, Frøseth, Lødding og Sandberg (2008) *Bortvalg og kompetanse: Gjennomføring, bortvalg og kompetanseoppnåelse i videregående opplæring blant 9749 ungdommer som gikk ut av grunnskolen på Østlandet våren 2002. Hovedfunn, konklusjoner og implikasjoner fem år etter*.
- McKeown, B. & Thomas, D. (1988). *Q Methodology*. United States of America: Sage Publications, Inc.
- Postholm, M. B. (2010). *Kvalitativ metode: En innføring med focus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier*. (2. utg.) Oslo: Universitetsforlaget.
- Ringdal, K. (2007). *Enhet og mangfold: Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. (2. utg.) Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Rogers, C. R. (1961). *On Becoming a Person. A Therapist's View of Psychotherapy*. United States of America: Houghton Mifflin Company.
- Seligman, M. (2009). *Ekte lykke. Den nye positive psykologien*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Schibbye (2009). *Relasjoner: Et dialektisk perspektiv på eksistensiell og psykodynamisk psykoterapi*. (2. utg.) Oslo: Universitetsforlaget.
- Schmolck, P. *PQMethod*. Dataprogram. Hentet 9. 11. 2012, fra <http://schmolck.userweb.mwn.de/qmethod/>.
- Thorsen, A. A., og Allgood, E. (2010). Introduksjon til Q-boken og begrepsavklaring. I A. A. Thorsen og E. Allgood (red.) *Q-metodologi: En velegnet måte å utforske subjektivitet*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Wikipedia, den frie encyklopedi *Vennskap*. Hentet 9. 11. 2012 fra: <http://no.wikipedia.org/wiki/Vennskap>.
- Wolf, A. (2010). Subjektivitet i Q-metodologi. I A. A. Thorsen og E. Allgood (red.) *Q-metodologi: En velegnet måte å utforske subjektivitet*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.

8. VEDLEGG

Vedlegg 1 Forespørsel om deltakelse i et innledende intervju

Pia-Liisa Savonius Nystad
E-post: xxxxxxx@stud.ntnu.no
Tlf. xx xx xx xx

Karasjok 21. 2. 2012

Forespørsel om deltakelse i en studie

Jeg er i gang med å skrive den avsluttende masteroppgaven min som student i rådgivning ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU). Jeg vil skrive denne oppgaven om forskningsspørsmålet *Hvordan opplever vennskap og venner i forhold til skolegang fra ståstedet til ungdommer i alderen 18 - 22 år?* I forbindelse med dette henvender jeg meg til deg med forespørsel om mulig deltakelse i et innledende intervju for å samle inn utsagn om vennskap og venner.

I studien vil jeg sette søkelyset på hvordan vennskap og venner oppfattes av ungdommer sjølv og hvordan ulike synspunkter på vennskap kan danne subjektive meningsmønstre hos grupper av ungdommer. For å få fram disse meningsmønstrene vil jeg gjennomføre en undersøkelse med en metode som kalles for Q-metode, der 45 - 50 ungdommer vil bli bedt om å sortere anonyme enkeltutsagn om hvordan de ser på vennskap. Etterpå vil en dataanalyse vise om det er subjektive meningsmønstre i materialet, men først trenger jeg noen innledende intervjuer med 3 - 5 personer over 18 år med tanke på å få satt sammen et utvalg med 36 utsagn hos de som blir intervjuet. Det skal utelukkende velges ut genrelle utsagn og ingen utsagn skal kunne spores opp til enkeltpersoner.

Som forsker er jeg underlagt taushetsplikt, og all informasjon som kommer fram vil bli behandlet konfidensielt. Som informant står du fritt til å trekke deg på ethvert tidspunkt fram til levering av oppgaven. Alle opplysninger og informasjon vil bli anonymisert i arbeidet med materialet og trykking av oppgaven. Det betyr altså at det ikke skal være noe i materialet som kan spores opp til enkeltpersoner. Etter at masteroppgaven er levert og eksamen gjennomført (juni 2012), vil alt materiale bli makulert. Studiet er meldt til personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsfaglig datatjeneste (NSD). Veileder er Eleanor Allgood, førsteamanuensis i pedagogikk ved NTNU. Tema, problemstilling og analyser blir drøftet med og godkjent av veilederen.

Hvis du har noen spørsmål, kan du kontakte meg. Kontaktinformasjonen står øverst på denne sida.

Med vennlig hilsen

Pia-Liisa Savonius Nystad

Vedlegg 2 Informasjonsbrev og samtykkeerklæring

Informasjonsbrev

Kjære forskningsdeltaker!

Jeg er mastergradstudent ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU) og skriver en masteroppgave om temaet vennskap. Forskningsspørsmålet i oppgaven er *Hvordan opplever ungdommer i alderen 18 - 22 år vennskap og venner fra ståstedet sitt?* Denne forskningsoppgaven blir gjennomført ved hjelp av en Q-metodologisk undersøkelse, der du som deltaker blir bedt om å sortere 36 utsagn i en papirmatrise, notere tallene for utsagnene etterpå i matrisen og levere inn arket. Du får delt ut papirmatrisen, de 36 utsagnene og en sorteringsinstruks som beskriver mer nøyaktig hvordan du skal foreta sorteringen. Det er viktig at du med sorteringen av utsagnene gir uttrykk for hvordan du sjølv ser på disse spørsmålene, om du er enig eller uenig i dem. Det er ingen fasitsvar. Hensikten er at det er du som avgjør hvordan utsagnene blir sortert og plassert på arket. Sorteringa vil ta ca. 50 - 60 minutter.

Du kan avbryte din deltakelse på et hvilket som helst tidspunkt. Alle opplysninger vil bli behandlet konfidensielt i prosessen, og alle opplysningene vil være anonymisert i den ferdige oppgaven.

Jeg ber om at du først skriver under samtykkeerklæringen og returnerer den før du sorterer og leverer inn resultatet på matrisearket. Hvis du har noen spørsmål, kan du kontakte meg på e-post: pia.savonius.nystad@samisami.vgs.no eller telefon: XX XX XX XX.

En stor takk til deg som forskningsdeltaker for at du er med og bidrar til masteroppgaven min! :)

Med vennlig hilsen

Pia-Liisa Savonius Nystad

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om mastergradsstudien med forskningsspørsmålet *Hvordan opplever ungdommer i alderen 18 - 22 år vennskap og venner fra ståstedet sitt?* og ønsker å være forskningsdeltaker.

Sted og dato _____

underskrift

Det kan være aktuelt med et lite intervju av 2 - 3 av de 45 - 50 deltakerne ca. 4 - 6 uker etter undersøkelsen. Hvis dette er i orden for deg, skriv vennligst mobilnummeret ditt og e-postadressa di her:

Vedlegg 3 Instruks for sortering av utsagn

Instruks for sortering av utsagn

Sorteringsbetingelse: Sorter utsagnene ut fra ditt eget ståsted som den personen du er.

1. **Les først** alle de 36 utsagnene for å få oversikt.
2. Ta opp én og én, les dem og sorter dem i **tre bunker** foran deg:
 - **til høyre** de som du er enig i (eller som "ligner **mest** på deg"),
 - **til venstre** de som du er **uenig** i (eller som "ligner **minst** på deg"),
 - **i midten** de som ikke som er uklare, tvetydige eller ikke gir så mye mening for deg.
3. Ta fram den sorteringsmatrisen "Vennskap og venner". Legg bunkene med utsagnene foran matrisen slik at de du er enig i, ligger til høyre, de du er uenig i til venstre og de uklare i midten.
4. Velg det utsagnet du er **mest enig i** (som "ligner mest på deg") fra den aktuelle bunken og plasser det i sorteringsmatrisen **i posisjonen +5** (=lengst oppe til høyre).
5. Velg det utsagnet du er **mest uenig i** (som "ligner minst på deg") og plasser det **i posisjonen -5** (=lengst oppe til venstre).
6. Velg **to** utsagn fra bunken til høyre: Velg nå de to utsagnene du er **nest mest enig i** og plasser dem **i posisjonen +4**.
7. Velg igjen **to** utsagn fra bunken til venstre: Velg nå de to utsagnene du er **nest mest uenig i** og plasser dem **i posisjonen -4**.
8. Fortsett med sorteringa til du har plassert alle utsagnene, de 6 som skal i midten under 0 blir igjen til slutt. Se på sorteringa di og vurder det. Hvis du har lyst å endre på den, er det helt greit. Her er det ikke noe "rett svar". Plasseringa av utsagnene er helt opp til deg.
9. Når du er fornøyd med sorteringa, **noter numrene som er på utsagnene, med penn/blyant** i sorteringsmatrisen i de riktige rutene. Lever matrisen inn når du er ferdig.

Tusen hjertelige takk til deg for at du stiller opp og hjelper med masteroppgaven min! :)

Hilsen fra

Pia-Liisa Savonius Nystad

Vedlegg 4 Intervjuguide for innledende intervjuer

Venner og vennskap

Intervjuguide for et innledende intervju i en Q-metodologisk undersøkelse om vennskap og venner. Intervjuet skal gjennomføres med 3 - 5 personer over 18 år med tanke på å få satt sammen et Q-utvalg med utsagn hos de som blir intervjuet. Det skal utelukkende velges ut generelle utsagn og ingen utsagn skal kunne spores opp til en enkeltperson.

Generelle, åpne spørsmål om vennskap

1. Hva legger du i ordene "venner" og "vennskap"?
2. Hvordan beskriver du en god venn?
3. Hva forventer du av en venn?
4. Består vennskap bare av positive ting?

Lukka spørsmål om definisjon av vennskap og venner

1. Er alle venner like eller fins det forskjellige former av vennskap?
2. Har du mange venner eller få venner?
3. Hva er likt og hva er forskjellig med forholdet til venner og kjæreste? (Presisering: Her sikter jeg ikke til sex men psykiske ting.)
4. Hva er likt og hva er forskjellig med forholdet til foreldrene, besteforeldrene og venner?
5. Har du venner på nettet?
6. Hva er likt og hva er forskjellig mellom venner i virkeligheten og venner på nettet?
7. Hva er det viktigste for deg når det gjelder vennskap?

Mer detaljerte, lukka spørsmål om vennsapsrelasjonen

1. Føler du at du er avhengig av en venn eller venner?
2. Hvem er det som bestemmer - du eller vennene dine?
3. Er det viktig å kunne snakke om alt med vennen(e)?
4. Er det viktig at vennene ser på ting på samme måten som du?
5. Er det viktig å gjøre ting sammen, ha samme hobby?
6. Er det viktig å ha det artig sammen med vennene sine?
7. Hvordan kan man ha det artig med vennene sine?
8. Er det viktig å kunne dele bekymringer og sorger med vennene sine?
9. Hvordan kan vennene støtte og hjelpe deg?
10. Hvordan forholder du deg til kritikk fra vennene dine?
11. Hvordan ville du reagere du hvis du ble sviktet av en venn?
12. Hva tenker du om det å ha "dårlige venner"?
13. Hvordan ville du reagere hvis en venn gjorde noe du ikke kan godta?
14. Må man kunne stole like mye på alle venner?
15. Hva legger du i det å stille opp for en venn?
16. Kan du stille opp for en venn sjølv om du veit hun/han ikke vil gjengjelde det?
17. Er det viktig å dele framtidsdrømmer med venner?
18. Syns du vennene dine støtter framtidsdrømmene dine?
19. Syns du vennene dine støtter skolegangen din?

Vedlegg 5 De 95 utsagnene fra intervjuene og Q-utvalget

De 95 utsagnene fra intervjuene

Utsagn	Nivå	+/-
Man må akseptere at noen er sjef og bestemmer.	AD	+
Venner trenger man uansett.	AD	+
Jeg har veldig lett for å tilgi folk.	AD	+
Det er mange som tenker at det er falske venner som bruker deg, men uansett, alle bruker deg på en eller annen måte, enten det gjelder følelser eller materialistiske goder. Alle trenger noe hos hverandre.	AD	+
Det er vanskelig å si fra hvis mange andre mener at en skal gjøre noe en egentlig ikke vil.	AD	-
Hvis man ikke er øverst i hierarkiet, så blir man kanskje pressa til å gjøre ting man ikke har lyst å gjøre.	AD	-
Alt begynner med at man begynner å spille, at man ikke blir godtatt, kanskje, av andre. Når du ikke duger med i felleskapet, så sitter du bare hjemme og spiller.	AD	-
Å ha venner er viktig, men man kan ikke tenke at de er der for deg alltid.	AD	-
Hvis du for eksempel har venner som vil feste hver helg og ha deg med hver helg, så er det veldig lett å bli påvirket og bli med sjølv om du egentlig ikke vil feste så mye.	AD	-
I alle vennskap er det ikke rom for å gjøre feil.	AD	-
En del venner engasjerer seg ikke nok i vennskapet, og da går det ikke bra.	AD	-
Så fort du får deg nye venner, forsvinner en god del av de gamle. Ofte kan man bare sitte og lure på hva som gikk galt.	AD	-
Du kan få tak i mange venner her i verden, men det er veldig få ekte venner som er der og støtter deg når du har det vanskelig.	AD	-
Uten å gi noe tilbake - det går ikke særlig bra det.	AD	-
Vennskap: Noen som faktisk er der for deg hele tida, og som stiller opp uansett når du trenger dem, hvis du er lei deg eller trenger å snakke om noe, som stiller opp for deg og viser at dem bryr seg om deg	AE	+
Venner gir meg motivasjon til å komme på skolen, å være på skolen bare for å møte dem.	AE	+
Jeg har vært gjennom veldig mye dritt det her skoleåret og har hatt masse gode venner rundt meg som har støtta meg. Det er venner som er der når jeg trenger det.	AE	+
Man har noen å være sammen med. Man har noen å prate med hvis det skjer noe.	AE	+
Venner er på en måte den familien du lager sjølv.	AE	+
Venner kan være til støtte når det gjelder skole. Hvis du har en oppgave du sliter med, eller når du har problemer med følelser, så er venner veldig fint å ha	AE	+
Det å spille, da har man ikke noe til felles med andre. Det er spillinga man har til felles, og det er der man da får venner.	AE	-
Dårlige venner later som de er venner med deg. Så går dem og snakker drit bak ryggen din.	AE	-
Når de maser om at nå skulker vi skolen, så er det veldig lett å bli dratt med. Man har jo kanskje litt lyst sjølv også.	AE	-
Hvis du for eksempel har venner som vil feste hver helg og ha deg med hver helg, så er det veldig lett å bli påvirket og bli med sjølv om du egentlig ikke vil feste så mye.	AE	-
Når det gjelder framtid, stoler jeg egentlig mest på meg sjølv, men det hjelper å snakke og få støtte både fra foreldrene og fra vennene. Men kanskje mest fra	BD	+

foreldrene. Kanskje fordi man føler at de kommer til å være der mens vennene fær andre steder.		
Bekjente er sånne som man møter på gate og snakker litt med og så går man videre. Man snakker litt med bekjente og er hyggelig når man møtes.	BD	+
Så er det andre som ikke er fullt så gode venner, som jeg er bare i lag med av og til og som jeg kan prate med.	BD	+
Man må rett og slett sette seg i respekt.	BD	+
Rivalisering kan ødelegge et vennskap, men det kan faktisk også skape et vennskap.	BD	
Den vanligste måten å få venner på nå for tida, er gjennom sosiale media.	BD	+
Det nytter ikke å overtale de som nesten alltid er på skolen, til å skulke.	BD	-
Man kan egentlig ikke bry seg så mye om det hvis noen forteller hemmeligheter til andre for da får man masse problemer til slutt og kan nesten bli nervevrak.	BD	-
Hvis noen prøver å trække meg ned, så blokkerer jeg dem helt ut. Om fem år kommer jeg ikke til å ha dem der. Hvis jeg lar dem være i livet mitt, trækker de bare meg ned.	BD	-
De som mobber, har høyere sosial intelligens. Det er at du kommer med passende kommentarer i alle situasjoner. Det er å tenke fort og være vittig.	BD	-
Dårlige venner er venner man ikke kan stole på, som man ikke kan gjøre avtaler med.	BD	-
Dyrene er de beste vennene man har. De er der uansett. De kranbler aldri. De hører på hva du har å si.	BD	-
Noen venner ringer bare av og til når dem kjeder seg. De er ikke noe interessert ellers å være i lag med meg.	BD	-
Hvis det er risiko for at det begynner å gå rykter om en, så er det best å bytte vennegjeng	BD	-
Til en viss grad kan du klare deg uten venner, men hvis du har vært lenge utenfor, blir det tynge å komme tilbake.	BD	-
Det er fort gjort å skli inn i feil miljøer, og da er det vanskelig å komme inn i den sosiale vennsapsgruppa der du føler deg hjemme.	BD	-
Det viktigste er å ha det artig når man er med venner.	CD	+
Hvis bestevennen min forteller en hemmelighet videre, så kommer jeg også til å fortelle noe til videre, så hun/han skal forstå hvordan det er.	CD	+
Det er egentlig værre at jeg blir skuffa enn at jeg blir sint på venner. Det spørs hva de har gjort. Er det noe stort, så tar det litt tid før det går over. Egentlig stoler jeg ikke på dem mer.	CD	-
Hvis man flytter, sklir man lett fra hverandre fordi man ikke mer har kontakt. Da mister man lett en del av tilliten.	CD	-
Hvis man har vært skikkelig uvenner, så blir det kanskje til at man har det litt i bakhodet hele tida og tør ikke å si alt til den personen.	CD	-
Jeg tror at vennskap kan repareres, men det er nok ikke alt som kan det.	CD	-
Hvis du ikke har tillit til en person, vil det gå nedom og hjem med vennskapet.	CD	-
Sjølvs om vennskap går på tillit, må det være lov å skjule ting for å ikke bli såret.	CD	-
Det er noen man ikke helt stoler på. Det kan komme av at man har fortalt dem noe som dem har fortalt videre. Da blir det litt vanskelig å bygge opp den tilliten igjen. Det tar i hvert fall lang tid.	CD	-
Det handler om å gi og ta.	CD	
Man føler vel at det har vært en utvikling der at man tar litt ansvar for andre, tenker ikke bare på seg sjølv.	CE	+
Vennene mine forstår meg godt for de er i samme situasjon som jeg.	CE	+

Hvis man krangler og blir enig etterpå, kan det hende at man blir enda bedre venner fordi da vet man at man godtar hverandres meninger sjølv om man ikke er enig.	CE	+
Man kan bli bedre kjent med en venn hvis man krangler. Man skjønner den andre bedre.	CE	+
Jeg har venner som jeg bare snakker med. Vi har ikke samme interesser og gjør ikke noe sammen, men det er viktig å få snakke sammen.	CE	+
Vi har alle ansvar for å hjelpe hverandre. De er jo våre venner. Vi vil at de skal være her og gjennomføre skolen. Vi vil det beste for dem.	CE	+
Man snakker mer med foreldrene om framtidsplanene. Men jeg snakker litt om dem også med vennene mine.	CE	+
Det er noen som har vært der hele tida. Det er dem man stoler mest på, helt klart.	CE	+
Jeg har venner og bekjente. Venner kan man si mye mer til.	CE	+
Jeg har egentlig ikke så mange venner, men de vennene jeg har, er gode venner.	CE	+
Med nære venner aksepterer man jo lettere hvis de kritiserer. Man tar det mer innpå seg. Man er glad i dem og har lyst til å forandre seg litt.	CE	+
Det skjer ofte at man ikke har samme meninger. Da har man jo noe å snakke om, krangle. Man kan bli uvenner, men det pleier å løse seg. Man snakker, og så går det over.	CE	+
Kanskje er det noe med personligheten at man blir venner med dem som er lik en.	CE	+
En ordentlig venn vil jo respektere deg.	CE	+
Hvis en kjærest sier at du må velge mellom meg og vennene dine, da er det ikke noen bra kjærest fordi da vil hun/han at jeg skal slutte å være i lag med vennene mine og være absolutt alt for henne/ham, og en venn som jeg har hatt siden første klasse, jeg kunne aldri ha byttet dem mot noe som helst.	CE	+
De vennene jeg har hatt lengst er de personene jeg kan være helt komfortabel med. Det er ingenting som er vits å bli flau over eller hva som helst fordi man kjenner hverandre så godt at man vet alt om hverandre.	CE	+
Man blir jo ofte påvirket av venner. Hvis vennene vil gå ut og feste og drikke, blir man ofte påvirket til å bli med, lar seg overtale til det. Det er for å være i lag og dele tid og ha det artig sammen.	CE	+
Når man har småkrangla med vennene sine, går det som oftest over når man får prata om det.	CE	+
Av og til kan det være sånne småkrangler for å få ut litt aggresjon. Etter ti minutter er alt greit igjen.	CE	+
Jeg er utadvendt, så jeg har faktisk lett å komme i kontakt med nye folk. Det er bare å hilse på dem, så begynner man å prate, og så går det som oftest av seg sjølv etterhvert. Jeg har lett for å få venner.	CE	+
Med en gang jeg kom på skole så var det jo plutselig folk jeg ble kjent med. Jeg jobba meg bare opp. Det er en ny giv i livet, så jeg er veldig fornøyd.	CE	+
Treninga er limet i vennskapet. Man finner også masse andre ting å gjøre fordi man er likesinna og har de samme interessene.	CE	+
Jeg føler at jeg tar det mer til meg hvis venner sier ting enn hvis foreldrene mine gjør det. Man blir litt sur først, men det går fortere over enn når det er foreldrene.	CE	+
Gode venner vil deg bare godt. Jeg vil ikke få noen problemer med dem.	CE	+
Man kan fortelle hemmeligheter til enkelte, og det går ikke videre.	CE	+
Dyr kan være venner. Man kan fortelle dem ting uten at dem forteller det videre til noen, men man får jo ikke så mye respons hos dem.	CE	+
Når du behandler folk med respekt, så får du respekt tilbake.	CE	+
Det er de vennene som er nære, og dem stoler jeg på.	CE	+

Det er viktig at venner har i hvert fall delvis like målsetninger i livet som en sjølv.	CE	+
Hvis ikke det hadde vært for noen venner, ville jeg ikke gått på skolen her nå.	CE	+
Man utvikler seg når det gjelder vennskap. Når du kommer på videregående skole, er du mer åpen for å være med flere enn på ungdomsskolen.	CE	+
Jeg har mine egne meninger og er veldig bevisst på å ha det, men ubevisst blir jeg sikkert påvirket av det vennene mine mener.	CE	+
Det er viktig at en venn har i hvert fall noen av de samme interessene som du.	CE	+
Det er viktig å kunne prate, men det er like viktig å kunne gjøre noe artig i lag med venner.	CE	+
En god venn er en som er der når du trenger det og som du kan prate om alt med, men som skjønner å ikke plage deg når du er nedfor.	CE	+
Prøv å tenke på hvordan den andre har det og lytte til hva den andre sier og tenker og ikke så mye på deg sjølv.	CE	+
De som har vært i samme miljøet og opplevd for eksempel å bli mobbet der, vil alltid ha lettere for å få venner i det miljøet fordi de deler de samme opplevelsene.	CE	+
Man blir venner med folk som er lik en, har for eksempel samme slags personlighet, samme interesser og samme humor ol.	CE	+
At man kan bli bedre kjent med seg sjølv hvis en venn sier deg ting, er helt klart.	CE	+
De fleste har en sjelevenn som de har delt masse hemmeligheter med. Det er bånd man har, for man vet masse ting om den andre personen. Hvis jeg forteller henne/ham en hemmelighet, så er det vekk fra brystet mitt.	CE	+
Alle har jo mange forskjellige venner. Det er en del, som ikke egner seg til å vise seg offentlig med.	CE	-
Med noen så er det som å gå til VG eller Se og hør. Da vet alle andre det du har fortalt.	CE	-
Det blir fort krangel hvis man ikke er enig, og det er da man oppdager hvem som vil være med en.	CE	-
Gode venner er sånne som har samme interesser, og som du kan stole på, men man må være forberedt på at de plutselig bare kan forsvinne.	CE	-
Jeg synes ikke det er greit at folk skal gå rundt å fortelle til andre det som jeg sier til dem. Det synes jeg ikke er greit i det hele tatt.	CE	-

Vedlegg 6 Q-utvalget

Q-utvalget

1. Jeg er utatvendt, så jeg har faktisk lett for å komme i kontakt med nye folk. Det er bare å hilse på dem, så begynner man å prate, og så går det som oftest av seg sjølv etterhvert. Jeg har lett for å få venner.
2. Hvis noen prøver å trække meg ned, så blokkerer jeg dem helt ut. Om fem år kommer jeg ikke til å ha dem der. Hvis jeg lar dem være i livet mitt, trækker de bare meg ned.
3. For å skape vennskap må man komme seg ut, ikke være redd for å være den man er og ikke skjule seg bak masse farger som egentlig ikke er der.
4. Når det gjelder framtid, stoler jeg egentlig mest på meg sjølv, men det hjelper å snakke og få støtte både fra foreldrene og fra vennene. Men kanskje mest fra foreldrene. Kanskje fordi man føler at de kommer til å være der mens vennene fær andre steder.
5. Rivalisering kan ødelegge et vennskap, men det kan faktisk også skape et vennskap.
6. Når jeg mener det er noe som er feil, sier jeg fra. Jeg lar meg ikke påvirke av det sosiale presset.
7. Hvis man er uenig, kan man bli enda bedre venner etterpå for da vet man at man godtar hverandres meninger selv om man ikke ble enig.
8. Venner er på en måte den familien du lager sjølv.
9. Dårlige venner later som om de er venner med deg. Så går de og snakker drit bak ryggen din.
10. Hvis bestevennen min forteller en hemmelighet videre, så kommer jeg også til å fortelle noe videre, så hun/han skal forstå hvordan det er.
11. Det å spille (på nettet), da har man ikke noe til felles med andre. Det er spillingsa man har til felles, og det er der man da får venner.
12. Når du gjør noe for en venn, gjør du det av god vilje fordi du bryr deg om vennen og venter ikke å få noe igjen for det.
13. De som mobber, har høyere sosial intelligens. Det er at du kommer med passende kommentarer i alle situasjoner. Det er å tenke fort og være vittig.
14. Hvis man har vært skikkelig uvenner, så blir det kanskje til at man har det litt i bakhodet hele tida og tør ikke å si alt til den personen.
15. Jeg har veldig lett for å tilgi folk.
16. Gode venner vil deg bare godt. Jeg vil ikke få noen problemer med dem.
17. Du kan få tak i mange venner her i verden, men det er veldig få ekte venner som er der og støtter deg når du har det vanskelig.
18. Treninga er limet i vennskapet. Man finner også på masse andre ting å gjøre fordi man er likesinna og har de samme interessene og ambisjonene.
19. Man må rett og slett sette seg i respekt, uansett.
20. Hvis man har vært utenfor, kan det være vanskelig å komme inn i den sosiale vennsksapsgruppa der du egentlig føler deg hjemme.
21. Vi hjelper jo hverandre. Hvis det er en som har lyst å slutte så sier vi: Ikke slutt. Vi er jo her

og støtter deg og vi har lyst til å hjelpe deg gjennom året.
22. Jeg tar lett altfor mye ansvar for venner.
23. Det er noen man ikke helt stoler på. Det kan komme av at man har fortalt dem noe som de har fortalt videre. Da blir det litt vanskelig å bygge opp den tilliten igjen. Det tar i hvert fall lang tid.
24. Venner er nær, de forstår en, og de godtar en som person sjølv om man er litt rar.
25. Dyrene er de beste vennene man har. De er der uansett. De krangler aldri. De hører på hva du har å si.
26. Jeg har egentlig ikke så mange venner, men de vennene jeg har, er gode venner.
27. Hvis du har venner som vil feste hver helg og ha deg med hver helg, så er det veldig lett å bli påvirka og bli med sjølv om du egentlig ikke vil feste så mye.
28. Hvis man ikke er øverst i hierarkiet, så blir man kanskje pressa til å gjøre ting man ikke har lyst å gjøre.
29. De vennene jeg har hatt lengst, er de personene jeg kan være helt komfortabel med. Det er ingenting som det er vits å bli flau over fordi man kjenner hverandre så godt at man vet alt om hverandre.
30. Gode venner er sånne som har samme interesser, og som du kan stole på, men man må være forberedt på at de plutselig bare kan forsvinne.
31. Vennene mine kjenner meg bedre enn foreldrene mine. Vennene mine prøver å hjelpe meg.
32. Det handler om å gi og ta.
33. Det viktigste er å ha det artig når man er med venner.
34. Sjølv om vennskap går på tillit, må det være lov å skjule ting for å ikke bli såret.
35. Alle har jo mange forskjellige venner. Det er en del, som ikke egner seg til å vise seg offentlig med.
36. Det er mange som tenker at det er falske venner som bruker deg, men alle bruker deg på en eller annen måte, enten det gjelder følelser eller materialistiske goder. Alle trenger noe hos hverandre.

Vedlegg 7 Forskningsdesignen i studien

Forskningsdesignen i studien

Effekt	Nivå			Celler
Relasjonskvalitet	Avhengighet (A)	Uavhengighet (B)	Gjensidighet (C)	3
Tillit	Høy (D)	Lav (E)		2
Sum				6

Vedlegg 9 De gjennomsnittlige Q-sorteringene for de tre faktorene

Faktor 1: Helt uenig

Helt enig

-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
13	10	19	15	18	6	16	21	12	24	29
	35	1	30	9	20	23	17	33	26	
		28	25	5	2	3	4	34		
			11	27	36	32	8			
				22	7	31				
					14					

Vennskap og venner

Faktor 2: Helt uenig

Helt enig

-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
13	11	25	19	26	36	6	24	17	8	1
	10	35	32	27	14	34	7	9	12	
		18	29	20	4	21	23	3		
			28	15	2	33	5			
				22	31	16				
					30					

Vennskap og venner

Faktor 3: Helt uenig

Helt enig

-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
10	13	26	27	17	19	4	29	3	6	33
	35	5	20	22	25	23	32	1	8	
		11	30	34	7	14	24	12		
			28	18	9	2	21			
				15	31	16				
					36					

Vennskap og venner

Vedlegg 10 Egenverdiene til de sju uroterte faktorene, faktorkarakteristikk for de tre roterte faktorene inkludert reliabilitet og korrelasjonene mellom faktorene

Egenverdiene til de sju uroterte faktorene

Urotert faktor nr.	1	2	3	4	5	6	7
Egenverdi	15,06	2,16	2,23	0,19	2,05	0,15	1,91
Forklart varians i %	34	5	5	0	5	0	4

Faktorkarakteristikk

Faktorene	1	2	3
Antall definerende variable	15	11	11
Gjennomsnittlig reliabilitetskoeffisient	0,80	0,80	0,80
Komposittreliabilitet	0,98	0,98	0,98
Standardfeil hos Z-skårene	0,13	0,15	0,15

Korrelasjonene mellom faktorene

	1	2	3
1	1.00	0.58	0.60
2	0.58	1.00	0.68
3	0.60	0.68	1.00

Vedlegg 11 De tre faktorene

De 3 faktorene som kom fram i undersøkelsen

Navn ¹	Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3
Emma	0.3056	0.3770	0.4327
Selma	0.1491	0.5894X	0.2694
Sofie	0.2479	0.4155X	0.1676
Nora	0.4646X	0.1287	0.3609
Ingrid	0.3331	0.1887	0.4963X
Thea	0.0162	0.4712X	0.1559
Karoline	0.5800X	0.2358	0.1742
Sigurd	0.0427	0.5843X	0.5430
Selma	0.6061X	-0.1238	0.3818
Even	0.2419	0.1084	0.6789X
Sondre	0.5150X	0.1279	0.4518
Maja	0.4871X	0.1881	0.3372
Kajsa	0.2634	0.3916	0.6127X
Theodor	0.4292	0.1717	0.5286X
Julie	0.3164	0.5567X	0.3140
Anna	0.1228	0.2744	0.5465X
Amalie	0.0831	0.3314	0.6189X
Mathilde	0.2436	0.3087	0.1199
Hanna	0.4499	0.3596	0.5088
Johannes	0.8005X	0.0762	0.2297
Fredrik	0.3507X	-0.0154	0.1601
Marius	0.3129	0.3149	0.5432X
Aksel	0.5966X	0.3847	0.1045
Andreas	0.2003	-0.0472	0.3914X
Martin	0.5438X	0.2766	0.3455
Daniel	-0.1066	-0.1053	0.2644
Merethe	0.3665	0.6133X	0.4353
Helene	0.0681	0.7093X	0.2093
Mia	0.0800	0.3582	0.5025X
Henrik	0.1435	0.2722	0.0548
Mariann	0.0725	0.1417	0.4472X
Ella	0.4866	0.3925	0.4929
Stina	0.4492	0.6813X	0.2247
Siri	0.4648	0.3546	0.4112
Per	0.3973	0.5404X	.3508
Ole	0.3071	0.4685X	0.2493
Ellen	0.5255X	0.1519	0.0440
Henriette	0.7394X	0.2504	0.2469
Robin	0.5167X	0.5008	0.0700
Morten	0.0143	0.7096X	-0.1334
Susanne	0.5743X	0.3838	0.2530
Petter	0.7466X	0.2189	-0.1322
Kirsti	0.1629	0.2888	0.4568X
Torill	0.3270X	0.2437	-0.0679

¹ Q-sortererne er anonymisert ved at alle navnene er endret.

Vedlegg 12 Utsagn som skiller faktor 1 fra de andre

Utsagn som skiller faktor 1 fra de andre

Nr.	Utsagn	Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3
29.	29. De vennene jeg har hatt lengst, er de personene jeg kan være helt komfortabel med. Det er ingenting som det er vits å bli flau over fordi man kjenner hverandre så godt at man vet alt om hverandre.	5	-2	2
24.	Venner er nær, de forstår en, og de godtar en som person sjølv om man er litt rar.	4	2	2
26.	Jeg har egentlig ikke så mange venner, men de vennene jeg har, er gode venner.	4	-1	-3
33.	Det viktigste er å ha det artig når man er med venner.	3	1	5
34.	Sjølv om vennskap går på tillit, må det være lov å skjule ting for å ikke bli såret.	3	1	-1
21.	Vi hjelper jo hverandre. Hvis det er en som har lyst å slutte så sier vi: Ikke slutt. Vi er jo her og støtter deg og vi har lyst til å hjelpe deg gjennom året.	2	1	2
17.	Du kan få tak i mange venner her i verden, men det er veldig få ekte venner som er der og støtter deg når du har det vanskelig.	2	3	-1
8.	Venner er på en måte den familien du lager sjølv.	2	4	4
3.	For å skape vennskap må man komme seg ut, ikke være redd for å være den man er og ikke skjule seg bak masse farger som egentlig ikke er der	1	3	3
32.	Det handler om å gi og ta.	1	-2	2
20.	Hvis man har vært utenfor, kan det være vanskelig å komme inn i den sosiale vennsgruppe der du egentlig føler deg hjemme.	0	-1	-2
5.	Rivalisering kan ødelegge et vennskap, men det kan faktisk også skape et vennskap.	-1	2	-3
19.	Man må rett og slett sette seg i respekt, uansett.	-3	-2	0
1.	Jeg er utatvendt, så jeg har faktisk lett for å komme i kontakt med nye folk. Det er bare å hilse på dem, så begynner man å prate, og så går det som oftest av seg sjølv etterhvert. Jeg har lett for å få venner.	1	5	3
10.	Hvis bestevennen min forteller en hemmelighet videre, så kommer jeg også til å fortelle noe videre, så hun/han skal forstå hvordan det er.	-4	-4	-5

Vedlegg 13 Utsagn som skiller faktor 2 fra de andre

Utsagn som skiller faktor 2 fra de andre

Nr.	Utsagn	Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3
17.	Du kan få tak i mange venner her i verden, men det er veldig få ekte venner som er der og støtter deg når du har det vanskelig.	2	3	-1
9.	Dårlige venner later som om de er venner med deg. Så går de og snakker drit bak ryggen din.	-1	3	0
7.	Hvis man er uenig, kan man bli enda bedre venner etterpå for da vet man at man godtar hverandres meninger selv om man ikke ble enig.	0	2	0
5.	Rivalisering kan ødelegge et vennskap, men det kan faktisk også skape et vennskap.	-1	2	-3
34.	Sjølv om vennskap går på tillit, må det være lov å skjule ting for å ikke bli såret.	3	1	-1
33.	Det viktigste er å ha det artig når man er med venner.	3	1	5
4.	Når det gjelder framtid, stoler jeg egentlig mest på meg sjølv, men det hjelper å snakke og få støtte både fra foreldrene og fra vennene. Men kanskje mest fra foreldrene. Kanskje fordi man føler at de kommer til å være der mens vennene fær andre steder	2	0	1
30.	Gode venner er sånne som har samme interesser, og som du kan stole på, men man må være forberedt på at de plutselig bare kan forsvinne.	-2	0	-2
26.	Jeg har egentlig ikke så mange venner, men de vennene jeg har, er gode venner.	4	1	-3
19.	Man må rett og slett sette seg i respekt, uansett.	-3	-2	0
32	Det handler om å gi og ta.	1	-2	2
29.	De vennene jeg har hatt lengst, er de personene jeg kan være helt komfortabel med. Det er ingenting som det er vits å bli flau over fordi man kjenner hverandre så godt at man vet alt om hverandre	5	-2	2
35.	Alle har jo mange forskjellige venner. Det er en del, som ikke egner seg til å vise seg offentlig med.	-4	-3	-4
18.	Treninga er limet i vennskapet. Man finner også på masse andre ting å gjøre fordi man er likesinna og har de samme interessene og ambisjonene.	-1	-3	-1

Vedlegg 14 Utsagn som skiller faktor 3 fra de andre

Utsagn som skiller faktor 3 fra de andre

Nr.	Utsagn	Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3
33.	Det viktigste er å ha det artig når man er med venner.	3	1	5
6.	Når jeg mener det er noe som er feil, sier jeg fra. Jeg lar meg ikke påvirke av det sosiale presset.	0	1	4
29.	De vennene jeg har hatt lengst, er de personene jeg kan være helt komfortabel med. Det er ingenting som det er vits å bli flau over fordi man kjenner hverandre så godt at man vet alt om hverandre.	5	2	2
32.	Det handler om å gi og ta.	1	2	2
19.	Man må rett og slett sette seg i respekt, uansett.	-3	2	0
25	Dyrene er de beste vennene man har. De er der uansett. De krangler aldri. De hører på hva du har å si.	-2	3	0
17.	Du kan få tak i mange venner her i verden, men det er veldig få ekte venner som er der og støtter deg når du har det vanskelig.	2	3	-1
34.	Sjølvs om vennskap går på tillit, må det være lov å skjule ting for å ikke bli såret.	3	1	-1
26.	Jeg har egentlig ikke så mange venner, men de vennene jeg har, er gode venner.	4	1	-3
5.	Rivalisering kan ødelegge et vennskap, men det kan faktisk også skape et vennskap.	-1	2	-3
13.	De som mobber, har høyere sosial intelligens. Det er at du kommer med passende kommentarer i alle situasjoner. Det er å tenke fort og være vittig.	-5	5	-4

Vedlegg 15 Konsensusutsagn

Konsensusutsagn som ikke skiller noen av faktorene fra hverandre

Nr.	Utsagn	Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3
2.	Hvis noen prøver å tråkke meg ned, så blokkerer jeg dem helt ut. Om fem år kommer jeg ikke til å ha dem der. Hvis jeg lar dem være i livet mitt, trækker de bare meg ned.	0	0	1
11.	Det å spille (på nettet), da har man ikke noe til felles med andre. Det er spillinga man har til felles, og det er der man da får venner.	-2	-4	-3
12.	Når du gjør noe for en venn, gjør du det av god vilje fordi du bryr deg om vennen og venter ikke å få noe igjen for det.	3	0	3
14.	Hvis man har vært skikkelig uvenner, så blir det kanskje til at man har det litt i bakhodet hele tida og tør ikke å si alt til den personen.	0	-1	1
15.	Jeg har veldig lett for å tilgi folk.	-2	1	-1
16.	Gode venner vil deg bare godt. Jeg vil ikke få noen problemer med dem.	1	-1	1
22.	Jeg tar lett altfor mye ansvar for venner.	-1	2	-1
23.	Det er noen man ikke helt stoler på. Det kan komme av at man har fortalt dem noe som de har fortalt videre. Da blir det litt vanskelig å bygge opp den tilliten igjen. Det tar i hvert fall lang tid	1	-1	1
27.	Hvis du har venner som vil feste hver helg og ha deg med hver helg, så er det veldig lett å bli påvirka og bli med sjølv om du egentlig ikke vil feste så mye	-1	-2	-2
28.	Hvis man ikke er øverst i hierarkiet, så blir man kanskje pressa til å gjøre ting man ikke har lyst å gjøre.	-3	0	0
31.	Vennene mine kjenner meg bedre enn foreldrene mine. Vennene mine prøver å hjelpe meg.	1	0	0

Vedlegg 16 Referat av Q-sorteringssituasjonene i de to gruppene med skoleelever

Før sorteringa begynte, var jeg til stede, ga sorteringsbetingelsen til deltakerne og gjennomgikk den. Jeg presiserte også muntlig for hver av Q-sortererne at det «ikke er noe riktig svar, noen riktig måte å plassere disse utsagnene på. Det eneste riktige her er at du plasserer dem der du synes de skal være». Jeg brukte også formuleringene «det som ligner mest på deg» og «det som ligner minst på deg» muntlig parallelt med «mest enig» og «mest uenig» for å utdype hvordan Q-sortererne skulle gripe an. Å begynne med å plassere det første utsagnet i ruta lengst til høyre og så fortsette på høyre side en god stund – før en tar seg i det og husker at en skulle bytte til venstre for å plassere et utsagn lengst til venstre før en fortsetter på høyre side igjen – dette er noe jeg både opplevde sjølv og så én av prøve-sortererne mine gjøre. Derfor presiserte jeg også omhyggelig at Q-sortererne måtte gå fram og tilbake fra plussida til minussida osv. og ikke starte fra lengst til høyre og jobbe seg mot venstre. Når jeg snakket om dette, mimet jeg sortering vekselvis til høyre og venstre med hånda og en dreining av kroppen til hver av sidene i en framoverbøyd posisjon.

Mens skoleklassen sorterte, gikk jeg mellom bordene for å være tilgjengelig hvis noen trengte hjelp, og etter ca. 20 minutter var det en gutt som strakk opp hånda og spurte om jeg kunne komme bort til ham. Han fortalte at han hadde oppdaget han definitivt var enig i mer enn halvparten av utsagnene. Han mente at sonen for likegyldige utsagn hos ham gikk ved -1. Kameraten som satt nærmest, var enig. Jeg nikket og fortalte at dette var slikt som kunne skje. Så ba jeg de to om å merke av skillelinja på matrisearkene sine og skrive en liten kommentar om dette på arket. Det hadde den ene av guttene gjort.

Når de 10 siste sortererne gjennomførte Q-sorteringene sine, var det en jente som hadde et sterkt ønske om å plassere et ekstra utsagn på +4. Hun spurte om ikke hun kunne tegne inn en ekstra rute og plassere den der. Også hun fikk beskjed om å notere ønsket sitt på arket, men ellers sortere i den matrisen som var der, og etter å ha sett nøye på hele sorteringa si og flytte på noen av utsagnene, gjorde hun det. En av guttene som sorterte i denne andre omgangen, sa at han ville sortert de fleste utsagnene til høyre hvis han hadde kunnet. Også han sa seg enig i mer enn halvparten av utsagnene.

Når en av jentene i skoleklassen var i ferd med å gå, bemerket hun også at hun hadde hatt lyst til å plassere flere utsagn til høyre enn det var plass for der, og slik som med de andre, ba jeg også henne notere på arket hvor langt hun var enig i utsagnene, men hun sa kvikt at hun

allerede hadde levert, så litt unnvikende en annen vei og gikk fort ut sammen med vennene sine. Jeg spurte resten av jentene i kroken der 5 – 6 fortsatt satt om det var flere som hadde opplevd det samme, men de sa at de ikke hadde tenkt på noe slikt mens de sorterte. En av jentene som også hadde levert, bemerket at hun hadde opplevd det motsatte: Hun hadde hatt lyst til å plassere de fleste utsagnene til venstre. Etter at dataanalysen var gjennomført, viste det seg at én av sorteringene var helt omvendt i forhold til de fleste andre. Sannsynligvis var det denne jenta, og sannsynligvis hadde hun blandet retningene på sorteringsskjemaet. Hun hadde ikke samtykket til å bli kontaktet etterpå, og jeg fikk derfor ikke kontrollert om dette var tilfellet, men jeg utelot denne sorteringa fra materialet, og det ble 44 Q-sorteringer igjen, og det er de som er analysert i faktoranalysen og tolket og drøftet etterpå.

Vedlegg 17 Illustrasjonsfoto av en Q-sortering om vennskap og venner

Illustrasjonsfoto ved Pia-Liisa Savonius Nystad